Ataç

PROSPERO ile CALİBAN

CAN

PROSPERO ile CALİBAN Ataç

Ataç
PROSPERO ile CALİBAN

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Babıali Caddesi, No: 19, kat: 2, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 528 61 13 513 51 88

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

© Ataç'ın bütün yapıtlarının yayın hakları Meral Tollu-oğlu'ndan Can Yayınları'nca alınmıştır (1988).

Bu kitap 1988 yılında, İstanbul'da ÖZAL Basımevi'nde dizilip basılmıştır. (Tel: 520 60 58)

ATAÇ'IN TOPLU YAPITLARI NASIL DÜZENLENDİ

Ataç'ın toplu yapıtlarını yeni bir düzenlemeyle günümüz okurlarına sunuyoruz. Her kitapta o yapıtın özelliklerini belirten bir önsözle yapıtın sonunda kavramlar ve özel adlar indeksi yer alacaktır. Bu dizide yazarın dergi ve gazetelerde kalmış yazılarından yeni derlemeler de yayımlayacağız.

Ataç dile ve yazıma olağanüstü özen gösteren bir yazardı. Onun yazılarında bugüne göre farklı bazı yazım özellikleri görülmektedir. Ancak uzun süren yazı hayatı boyunca bu uygulamalarda değişiklikler de olmuştur. Dizimizin ilk kitabındaki yazıların eski basımında farklı yazımlar şöyledir: «Bugün» yerine «büğün» denilmektedir. Çekimli fiillerin sonundaki işaretlerin ardından küçük harf kullanılmaktadır: Ne yapayım? öyleyim işte. Bazı birleşik sözcüklerde çizgi işareti kullanılmıştır: ağır-başlı, üstün-körü, gelişi-güzel. Bazı birleşik adlar ayrı yazılmıştır: kişi oğlu, iç yüzü, yer yüzü. Mastarlara ad çekimi ekleri getirilmiştir: bakmağa, yükseltmeğe, yanılmağı. Fiil köklerinde ve olumsuzluk ekindeki e ve a'ları bunlara eklenmiş y sesi daraltmış gösterilmektedir: anlıyayım, atlıya atlıya, bağlıyan. Bazı yabancı sözcüklerdeki t, ses uyumuna göre okunmuştur: vaktınızı, saatını...

Bu yazım şekillerinden bazıları bugün değişmiştir. Biz bütün kitaplarımızdaki yazımı temel aldık. Ancak Ataç'ın özgün kullanışlarından onun anlatımına renk kazandıranları olduğu gibi bıraktık.

CAN YAYINLARI

NURULLAH ATAÇ

Konur Ertop

Nurullah Ataç 21 Ağustos 1898'de İstanbul'da doğdu. Babası Gümrükçüoğlu ailesinden Mehmet Ata Bey'dir (1856 - 1919). Ata Bey Galatasaray Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği yapmış, devlet hizmetinde çalışmış, Osmanlı devletinin son yıllarında kısa bir süre Maliye bakanı olmuştu. 'İktitaf' (1898) adlı seçme edebiyat yazıları kitabı ve Avusturyalı tarihçi, doğubilimci Hammer'den çevirdiği 10 ciltlik 'Devlet-i Osmaniye Tarihi'yle (1911 - 1919) tanınır. Ataç'ın ağabeyi, Claude Bernard'dan 'Tıpta Tecrübe Usulünün Tetkikine Giriş' (1934), Ch. V. Langlois - Ch. Seignobos'tan 'Tarih Tetkiklerine Giriş' (1937) gibi çevirileri olan, özellikle Ankara Radyosu'ndaki 'Evin Saati' konuşmalarıyla ün kazanan Dr. Galip Ataç'tır. Ataç'ın anadilini ve Fransızca'yı çok iyi öğrenmesinde, Batı uygarlığını benimsemesinde, eski kültürümüzü çok yakından tanımasında, akılcılığında babasının ve ağabeyinin önemli katkısı olmuştur.

1909 - 1913 yıllarında Galatasaray Lisesi'nde okuyan Ataç, öğrenimini Cenevre'de sürdürdü; babasının ölümü üzerine ülkesine dönerek bir süre Edebiyat Fakültesi'nde okudu. 1921'den itibaren İstanbul, Sivas, Adana ve Ankara'da Fransızca, Türkçe, edebiyat dersleri öğretmenliği yaptı. 1952'de Cumhurbaşkanlığı çevirmenliğinden emekliye ayrıldı. Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nun kuruluşunda görev almış, dünya klasiklerinin Türkçe'ye kazandırılmasında çalışmıştı. 1951'den ölümüne dek Türk Dil Kurumu'nda yönetim kurulu üyeliği ve yayın kolu başkanlığında bulundu. 17 Mayıs 1957'de Ankara'da öldü.

Ataç'ın yazı hayatı 1921'de Yahya Kemal'in yönetiminde yayımlanan 'Dergâh' dergisinde başladı. Akşam, Hâkimiyet-i Milliye (daha sonra Ulus), Milliyet, Son Posta, Ha-

ber-Akşam Postası, Cumhuriyet, Son Havadis gibi gazetelerde, Yedigün, Yeni Adam, Yarım Ay, Ülkü, Varlık, Türk Dili gibi dergilerde ölümüne dek eleştiriler, denemeler, çeviriler yayımladı.

İlk eleştiri yazılarında tiyatro konusu önemli bir yer tutuyordu. Şiirler, öyküler de yazdı. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun «Yarası kapanmaz hançer getirdim» dizesi bulunan şiirini «dönemin (1920'lerin) hece şiirleri arasında belki en güzellerinden biri» sayar. Ancak Ataç, asıl denemeci ve edebiyat eleştirmeni, dil devrimcisi olarak etkili oldu. Türk edebiyatımn sorunlarını çözümledi, yeni Türk edebiyatını değer yargılarına bağladı, özellikle yeni şiiri geniş çevrelere tanıttı ve yeni şiirin ilkelerinin benimsenmesini sağladı, dil devriminin gerçekleşmesine katkıda bulundu.

Sağlığında yazılarını derleyen şu kitapları yayımlandı: 'Günlerin Getirdiği' (1946), 'Karalama Defteri' (1952), 'Sözden Söze' (1952), 'Ararken' (1954), 'Diyelim' (1954). Ölümünden sonra bunlara şu derlemeler eklendi: 'Söz Arasında' (1957), 'Okuruma Mektuplar' (1958), 'Prospero ile Caliban' (1961), 'Söyleşiler' (1964), 'Günce' (2 cilt, 1972), 'Dergilerde' (1980).

Kitaplarına girmemiş daha pek çok yazısı bulunan Ataç'ın özellikle Fransız edebiyatından, Yunan ve Latin klasiklerinden dilimize kazandırdığı yapıtların sayısı 50'yi aşar. Bunlar arasında Stendhal'ın 'Kızıl ile Kara'sı, Alain-Fournier'nin 'Adsız Köşk'ü, Choderlos de Laclos'nun 'Tehlikeli İlişkiler'i, Lukianos'un 'Seçme Yazılar'ı, Terentius ile Plautus'un güldürüleri anılabilir.

Ataç çevirilerinden bazılarını 'Sabiha Yağızlar' ve 'Alkan' takma adlarıyla yayımladı. Uzun bir dizi oluşturan ve basındaki dil yanlışlarını eleştiren yazılarında (Tan, Haber-Akşam Postası, 1936-1937) Ahfeş, DP yönetimi sırasında CHP organı Ulus gazetesindeki siyasal yazılarında 'Kavafoğlu' ve 'Ali Gümrükçü' takma adlarını kullandı.

Ürünlerinden birçoğu deneme yazısı niteliğinde olan, eleştirilerinde de deneme türünün olanaklarından bol bol yararlanan Ataç, zaman zaman şu genel başlıklar altında yazdı: Cereyanlar ve Kitaplar, Olaylar ve Kişiler, Fikirler ve İnsanlar, Edebiyat Konuşmaları, Günler Boyunca, Hayata Dair, Uzaktan, Kezbana Mektup, Allıyla Konuşmalar, Söyleşi, Okuruma Mektuplar, Dergilerde...

Ataç, ilk yazılarından başlayarak Türk edebiyatında yenilik hareketlerinin bir öncüsü olarak göründü. Kalıplaşmış, yerleşmiş akıldışı yargılara sürekli karşı çıktı. Okurunu uyaran, herkesin benimsediği yargıları yeniden tartışma gündemine getiren, onlar üzerinde uyarıcı, düşündürücü sorular soran bir eleştiri anlayışının temsilcisiydi. Haksız ün kazanmış değersiz yazarların gerçek yüzlerini gösterirdi. Onun ilgi duyduğu asıl edebiyat türü şiirdi. Divan şiirinin biçim ustalığını, ses zenginliğini, yansıttığı duyarlığı sık sık konu edindi. Bu şiirin az bilinen birçok ürününü okurlarına tanıtıp sevdirdi. Yazarlığının ilk 15 yılı boyunca dönemin Türk şiirinde önemli yeri olan Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Nazım Hikmet gibi şairlerin yapıtları üzerindeki değerlendirmeleriyle tanınmıştı. Ancak şiir konusunda asıl etkili yayını Orhan Veli ile arkadaşlarının başlattığı yeni şiir akımı konusunda oldu. Bu şiirin söz oyunlarını bir yana bırakan, vezin ve kafiyeyi bir yana bırakan, konuşma dilinin doğal tadını taşıyan, şiirin alışılmış temalarını aşarak günlük yaşama açılan ürünlerini geniş çevrelere tanıttı. 'Garip akımı' adı verilen ve 1940'larda alabildiğine yadırganan bu hareketi saldırılara karşı savundu. Öte yandan dilin yanlışsız, kolay kavranacak biçimde kullanılmasını başlangıçtan beri kaygı edinmişti. Halk dilini, halk söyleyişini yazı diline temel alıyordu. Dilin gelişip zenginleşmesi yolunda Türkçe köklerden yeni terimler türetilmesini zorunlu sayıyordu. Yazılarında kullandığı, bazılarını kendisinin bulduğu anlatı, ayrıcalık, örneğin, yapıt gibi birçok sözcüğün dilde yerleşmesine yardımcı oldu. Buna karşılık 'dörüt, tilcik, çizek' gibi sözcükleri yaşama geçemedi. Ancak onun çabalarıyla çağının yazarları aklın ve sağduyunun ışığında sanki bir dil seferberliğine girdiler.

Edebiyat ve dil alanlarındaki yenilikçi tutumu onun uygarlık konusundaki genel görüşlerinin bir parçasıydı. Bayı uygarlığını akılcı, laik, kişi haklarına saygılı bir yaşam biçimi ve kültür alanı olarak ele alıyordu. Bu uygarlığın temelleriyle birlikte kavranıp benimsenmesini gerekli sayıyordu. Bunun için de okullarda Yunanca ve Latince okutulmasını öngörüyordu. Çevirileri bu kültürü yakından tanıtma çabasının bir parçasıdır.

Çevirilerinde yalnız anlamı aktarmakla yetinmezdi. Çe-

viri kokusundan uzak, konuşma dilinin doğallığını taşıyan sıcak bir söyleyiş, okurlarını yakından sarardı. Eleştiri ve denemeleri de yer yer devrik cümlelerden yararlanarak doğal bir söyleyiş, bir söyleşi havası kazanmıştı.

Kendisini bir eleştiri yazarından çok bir moralist (ahlakçı) saydığını belirtmişti. Ancak bu tutumu sımsıkı ahlak yargıları getiren, düşünceleri, davranışları onlara göre kısıtlamaya girişen davranışların tam karşısındaydı. Denemelerinde insanın sevgi, ölüm, yalnızlık, doğa karşısındaki konumu, insanın insanla ilişkisi, insanın sanat yapıtı karşısındaki davranışı gibi konularda düşüncelerini sergiliyordu. Sanatta olduğu gibi düşüncede ve yaşamda da özgürlük, yazılarının başlıca konusuydu.

PROSPERO İLE CALİBAN
ve
SÖZ ARASINDA

Konur Ertop

Bu iki kitapta derlenen yazılar Ataç'ın son yıllarında yazdıklarıdır. 'Prospero ile Caliban' yazıları Varlık dergisinde 1955 - 1956 yıllarında çıkmıştı. 'Yazar ile İşçi' dizisi gene orada 1956'da yayımlandı. 'Gelenek' yazısı aynı yıl Ulus'ta yayımlandı. 'Söz Arasında' başlığını taşıyan bölümdeki yazıların büyük bölümü ise 1953-1954 yıllarında Mülkiye dergisinde yer aldı. 'Ak mı Kara mı?' dizisi de 1956'da Pazar Postası'nda yayımlandı.

Bütün bu yazılar Ataç'ın uygarlık, gelenek, aydınların görevi, yazar ve toplum ilişkisi gibi konulardaki görüşlerini dile getirir. Bu dönemde Ataç'ın yazılarının dil devrimi dışında ana temaları zaten bunlardır.

'Söz Arasında' kitabının arka kapağındaki tanıtma yazısını Dost Yayınevi'nin yönetmenine Ataç'ın söyleyip yazdırdığı açıklanmıştır. Bu yazıda şu sözler yer alır: «Birkaç yıldan beri öztürkçe yazacağım diye tutturmuş ('kendi deyimine göre'—bu üç sözcüğün yayınevince eklendiği belirtilmiştir—), kimsenin anlayamayacağı yazılar yazmaktadır. Allah ıslah etsin. Ataç, zaman zaman birçok gençlerin elinden tutup Türk edebiyatına kazandırmakla büyük hizmetler etmiştir. Onların tanınmasına çalışmıştır. Bugün de yeni Türk edebiyatının tutunmasına, toplum tarafından sevilmesine çalışanların başında Ataç'ın önemli bir yeri vardır.»

Ataç yeni Türk edebiyatının tanınmasına, kavranmasına katkısı olanların başındadır. Ancak bu yeniliğin temsilcileri 1950'lere kadar gelenlerdir. O dönemlerde gelişen köy romancıları, toplumcu gerçekçi yazarlar gibi bilinçaltı dünyasına yönelen, varoluşçu düşünceye bağlanan, bazı-

ları İkinci Yeni hareketine bağlanacak yazarlara, ozanlara da Ataç uzak kaldı. Ancak onların ürünleri yerine temelde yatan, belki de bu hareketleri açıklayacak, onların doğru biçimde kavranmasını sağlayacak sorunlarla ilgilendi. Özgürlüğü savunan Ataç, o dönemde tartışılan güdümlü edebiyatın karşısındaydı. Bu konuda zaman zaman hırçın tartışmalara girişiyordu. Elimizdeki kitaptaki 'Ak mı Kara mı?', 'Yazar ile İşçi' yazıları da Prospero dizisiyle birlikte bu tartışmalara örnektir.

Bu yazıların toplum baskısına karşı bireyin özgürlüğünü savunan yazarı acaba toplumsal gelişme sürecinde geri mi kalmıştı?

Artık edebiyat tarihinin malı olan bu tartışmaları doğru değerlendirmek için tartışmanın öteki kanadındaki kalemlerin Ataç öldükten sonra neler yazdıklarını hatırlamakta yarar vardır:

«Ataç bir tedirgin kişi; mutlu, şifalı bir tedirginliğin adamıdır bence. Nasıl şifalı, mutlu olmasın tedirginliği? Edebiyatımızı donup kalmaktan kurtaran, düşüncemizi yeni olanaklara iteleyip duran bir tedirginlik bu. Hadi, kendine uyup, yazılarında 'yeni bir acun görüşü, bir yaşama yolu aramayalım. Ama, insanı durmadan yeni görüşlere çağıran, alışılmışla, yerleşmiş kanılarla boğaz boğaza getiren o tedirginlik, yetmez mi onu acun görüşü getirmişçesine sevip övmemize?

«Nedir Ataç'ın tedirginliğinin altında saklı olan? Donup kalmak korkusu, kendini durmadan aşmak isteği. (...) Türk aydınının kendini donmaktan kurtarması ancak olgun bir düşünce geleneği kurmakla mümkün olabilirdi onca. Ataç, olgun bir düşünce geleneğinin kurulabilmesi için her düşünceyi sonuna kadar götürmek gerektiğine inanmıştı. Düşünceleri sonuna kadar götürmekse, insanı ister istemez aşırılığa vardırırdı. Ataç'ın aşırılığı bu inançtan doğan bilinçli bir aşırılıktı.» (Vedat Günyol, 'Çalakalem' 1977).

«Çoğu düşüncelerimiz uymazdı. Yazılarımızda ne zaman birbirimizin adını andıysak çatıştık. (...) Büyümedi, yaşlanmadı, çatık kaşlı görünmedi hiç. Homurdanır, kızar, söylenir, kavga eder, ama çocuksu havasını yitirmezdi. (...) Yalnız dile önem vermeyi mi öğretti bize Ataç? Ya yıllar yılı her yeniliği anlamaya, anlatmaya çalışması! Gençlerin

yazılarını bıkmadan, üşenmeden okuyup değerlendirmesi! Onlarla tartışmalara girmesi! Saçmalıklara, aşırılıklara karşı koyma çabası!

«Arkasında bıraktığı boşluğu görüyorsunuz.» (Memet Fuat, 'Unutulmuş Yazılar', 1986).

«Ataç'ın eleştirmeciliği bir 'beğeni' eleştirmeciliğiydi. Eleştirmenin, kendi beğenisi dışında, birtakım nesnel ölçülere dayanarak eserleri yargılayabileceğine inanmıştı. Sevdiğini sever, sevmediğinin üzerinde durmayı aklından bile geçirmezdi; dursa, incelemeye katlansa belki de beğeni ölçüleri değişecek, ummadığı imkânlar bulacaktı kendine. Fakat nesnel ölçülerin dışında kaldığından olacak, içgüdüsü, sezgisi alabildiğine gelişmişti. Kendi sanat görüşüne uygun eserler arasında (bu görüşün on dokuzuncu yüzyılı aşmadığı da bir gerçektir) en özlülerini hemen sezer, deyimim hoş görülsün, bunların kokusunu alır, az eleştirmende görülen bir inatla da savunurdu. Bu bakımdan, aramızdan 'alacaklı' olarak ayrıldığını söyleyebiliriz.» (Adnan Benk, 'Ataç'a Saygı', 1959).

'Prospero ile Caliban' yazılarına temel olan benzetmenin kaynağı Shakespeare'in 'Fırtına' oyunudur. Bu yapıtta ıssız adaya sürüklenip burada kızı Miranda'yı büyüten Prospero, kendisini kitaplara vermiş bir bilgindir. Doğaya sözünü geçirmeyi öğrenmiştir.

Havadan ya da gökkuşağının renklerinden yapılmış gibi ince peri Ariel onun buyruklarını yerine getirir. Prospero'nun ağır işlerini yapan insanla hayvan karışımı Caliban ise Ariel'in bütünüyle karşıtıdır. 'Fırtına' oyununu çözümleyen Prof. Mina Urgan, «Gerçi Caliban'ın yarısı hayvandır ama (...), güzelliğe susamış, sevilmek isteyen, hırpalandığı zaman başkaldıran, oyunun sonunda pişmanlık duyup bundan böyle akıllı uslu davranmaya karar veren bir insandır yarısı da. İşte bu yüzden Caliban ne denli ilkel ve kusurlu olursa olsun; insanlıktan uzak, doğaüstü bir varlık, bir peri olan Ariel'e duymadığımız yakınlığı, kaba topraktan yoğrulmuş bir yarı insan olan Caliban'a duyarız.» ('Shakespeare ve Hamlet', 1984) diyor.

Ataç'ın yapıtında Prospero, aydınları, Stendhal'dan alarak sık sık kullandığı deyimle «mutlu azınlığı» simgeler. Caliban ise eğitilmemiş, beğenisi incelmemiş çoğunluktur, halk kitleleridir: «Çoğunluk Caliban'dır, Allı, Shakespeare'

in anlattığı şu biçimsiz, düşüncesiz Caliban. Yeniyi bulmak, yeniyi yaratmak Prospero'ya vergidir, ancak o bilir Ariel'i çağırmayı, doğanın gizlerini çözümlemeyi, doğaüstü varlıklar, değerler yaratmayı, güzeli güzel olmayandan, iyiyi iyi olmayandan ayırt etmeyi öğreten Ariel'in dilinden ancak Prospero anlar. Çoğunluk bir güler, bir kızar Prospero'ya, Caliban gibi o da Prospero'yu öldürmenin yolunu arar. Çoğunluğa bağlanmak. Çoğunluğa uymak... Bir düşünce adamının, bir dörüt erinin (sanatçının) çoğunluğa bağlanması, çoğunluğa uyması Prospero'dan yüz çevirmesi demektir.»

Allı, yani yazarın karşıt düşüncesi, «Prospero'nun baskısını istiyorsunuz,» deyince şu yanıtı alır: «Doğru Allı, onu istiyorum. Gerçekte özgürlük, bir ülkede aydınlar takımının, Prospero'nun, Prospero olmaya özenenlerin sözlerini dinletebilmeleriyle, Caliban'ı baskı altına almalarıyla elde edilir de onun için. Caliban özgürlük istemez, özgürlüğü boş bir süs sayar. Eskinin, geçmiş, ölmüş kalıpların, inançların baskısı altındadır, o baskıdan da kurtulmak istemez. Dedelerinden, sekiz on göbek ötesi dedelerinden kalma inançları, kanıları, kuralları doğrunun ta kendisi sanır, sağduyunun öğrettikleri diye bakar onlara, bir türlü ayrılamaz onlardan. Prospero'nun, aydın kişinin ödevi ise büğünü kurmak, büğünü dünün baskısından kurtarmaktır. Özgürlük ancak böyle olur. Çoğunluğun dileklerine boyuneğen, çoğunluğa yaranmak isteyen kişi ise özgürce düşünmekten kaçınan kimsedir. Prospero değildir o, bir aydın değildir.»

Prospero yazılarının aydınlarla halkın ilişkileri konusuna nasıl yaklaştığını kavramak için bu yazıların kaleme alındığı dönemdeki demokrasi uygulamasını, siyasal yönetimin Atatürk dönemine ve CHP yönetimine yaklaşımını hatırlamak gerekecektir. DP yönetimi kendisinin oy sandığından çıkarak geldiği savındadır, fakat CHP'nin halkçılık politikasının karşısındadır. Başbakan, TBMM'de bir konuşmasında, seçmenin isterse saltanatı bile geri getirebileceğini söylemekten çekinmez. Atatürk devrimleri, tutan devrimler, tutmayan devrimler diye ikiye ayrılmakta, tutmayan devrimlerden vazgeçilebileceği ileri sürülebilmektedir. Geçmişe, geleneklere bağlı büyük kitlenin din duygusu alabildiğine sömürülmektedir. Ataç, bu çerçeve

içinde çoğunluğun, halk topluluklarının eksik yanlarına parmak basar; aydın yetiştirmediğimizi hatırlatır: «Bizim en büyük sıkıntımız, en büyük yoksulluğumuz aydın sıkıntısı, gerçekten aydınlarımız olmayışı... Varsa da pek az, devede kulak derler, öylesine. Hep Caliban'a ilgileniyoruz. Ariel'i çağırabilecek, Ariel'in dilinden anlayacak Prospero' lar yetiştirmeye çalışmıyoruz, buna özenmiyoruz, anlayamıyoruz bir türlü Prospero'nun değerini. Kendilerini aşmak isteyen kişilerimiz pek yok, en iyileri bile yetiniveriyorlar edindikleri bir parça bilgi ile, onunla kurum satmaya kalkıyorlar.» Her şeyden önce gerçek aydınların yetiştirilmesi gerektiğini öne sürer: «Önce bilim-yurtlarını çoğaltın, yükseltin, ondan da önce bu ülkede görevlerini anlamış, her gün kendilerini aşmaya özenen aydınlar yetiştirin, öyle kişileriniz olursa bütün ulusta okuma özenini uyandırmak kolaylaşır, o özenme ancak öyle bilinir, büyük yazınları, titiz aydınları olan ülkelerde bütün yurttaşlar okuma yazma öğrenir.» Aydınların oluşturduğu öncüler topluluğunun, beyin takımının yokluğundan yakınır: «Hani Avrupalılar intelligentsia diyorlar, büyük aydınlar takımı, kendi kendilerine düşünenler, yanılmayı da göze alıp araştırmalara girişenler takımı, bilgiden, bilimden doğrudan doğruya bir aşı beklemeyip de düşünmek için düşünenler, öğrenmek için öğrenenler, tüm bir özgürlük içinde, hiçbir bağ, hiçbir son tanımaksızın kendilerini düşünce işine veren kimseler...»

En çok yakındığı bir başka şey dogmatik inançlardır: «Önütlere, üstatlara, magisterlere inanıyoruz. Magister dixit, Kale el imamü, Önüt buyurdu... İşte bundan kurtulamıyoruz. (...) Bir mollalar çağı yaşıyoruz, Allı, kapkara bir mollalar çağı. Kişioğlunu istediğince, istediği gibi düşünmeye komayanlar, bu yeryüzünde ancak bir türlü düşünüş, bir türlü yaşayış olmasını dileyen mollalar çağı...»

Özgürlüğü eksiksiz, sınırlamasız olarak ister: «Bir söz söyleyecek oldun mu, biri çıkıp bağırıyor: 'Solcusun sen, sus! Yoksa kırarız kafanı.' Söylediğin solculuk mu, değil mi, onu araştıran yok. Bir ozanı beğenmiyorsun, bir başkası bağırıyor: 'Ne demek onu beğenmemek? Bu ülkenin gözbebeğidir o, onu beğenmemek bu ülkeyi, bu ulusu beğenmemek, sevmemektir, sus kırarız kafanı.' Şimdi de başka türlü bir yaygara çıktı: 'Vay! Sen bizim solcu oldu-

ğumuzu söylüyorsun, jurnalcılık ediyorsun, namuslu kişileri namuslu kişilere düşürmeye kalkıyorsun.' Bir söz söylüyorsun, 'Solcusun!' diye susturuyorlar, başka bir söz söylüyorsun, 'Curnalcısın!' diye susturuyorlar.»

'Yazar ile İşçi' dizisine gelince, burada da yazarın bir işçi sayıldığı sosyalistçe görüşü tartışırken burjuva uygarlığını nasıl değerlendirdiğini belirtir. «Yazar için, asısını, çıkarını düşünen bir yazar için 'bourgeois' uygarlığı en iyi, en yüksek toplum biçimidir. Yazar, dörütmen salt asısını, çıkarını düşündükçe, 'bourgeois' uygarlığının dayandığı ilkelerin sarsılmasını, değişmesini isteyemez. Olsa olsa 'bourgeois' katının genişlemesini, büğün ağır koşullar altında çalışıp okumaya, dörüt işleriyle uğraşmaya öy (zaman) ayıramayan kişilerin de 'bourgeois'lığa ermesini, yükselmesini dileyebilir.» Öte yandan burjuva uygarlığının eksik, aksak yanları üzerinde konuşmaktan çekinmez:

«'Bourgeois' düzeninde bir tüzesizlik olduğu, bu düzenin bir yalan üzerine kurulduğu doğru mudur? Birtakım sıkıntılar olduğunu hepimiz biliyoruz, görüyoruz. Doğanın verdiği azıklar da, kişioğlunun türettiği azıklar da iyi paylaşılmıyor. Yalnız eşitlik gözetilmiyor demiyorum, tüze de gözetilmiyor. Çalışan, didinen, yorulan az alıyor, bir iş görmeyenin, atalarının bıraktığı ile geçinenin payına çok düşüyor. Bir yanda varlıklı kimseler, bir yanda yoksullar.» Bu bozuklukların, eşitsizliğin giderilmesi için kendi benimsediği görüşü ortaya koyar: «Bence bu çekişme, çarpışmada yazara, dörütmene, düşünüre düşen, o katlardan (işçi sınıfıyla burjuva sınıfından) birini tutup onun yenmesine çalışmak değil, ikisine de kendi asılarının üstünde birtakım değerler bulunduğunu, bir kişioğlu görüdü (idesi) olduğunu unutturmamaktır.»

Ataç'ın son dönem yazıları arasında gelenekle hesaplaşma konusu geniş yer tutar. O, geleneği çağdaş yaşamı, kültürü besleyen bir özsu sayar. Ama onun köstekleyici bir bağ olmasına da karşı çıkar: «Geleneklerine sımsıkı sarılan, onlardan ayrılmakla benliğini yitirmekten korkan bir toplum, kendi kendine öykünüyor demektir, yeniden yaratamıyor, yeniden aldıklarına kendi damgasını vurmayı başaramıyor da geçmişte yaptıklarını ekilemek (tekrar etmek) istiyor demektir. Kendine güvenen, kendinde yaratma gücü bulunduğunu sezen bir toplum değişmekten,

yenileşmekten, inançlarında doğruyu yanlışı aramaktan, yeni bir yola girmekten çekinmez. Yenisini kurabileceğini bildiği için saplanmaz eski düzene. Geleneklere bağlanmak, topluma güvensizlikten gelir.»

Söz Arasında kitabında yer alan yazıların büyük bölümü 1953-1954 yıllarında 'Mülkiye' dergisinde çıkmıştı. Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu öğrencilerinin çıkardığı bu dergideki yazılar gençlerin nasıl birer aydın olması gerektiğini araştırır. Bu noktadan yola çıkarak bizim aydınlarımızın eksikliklerini gösterir. Batılılaşma hareketimizin aksayan yanlarını ele alır: «En iyilerimiz, Avrupalılardan bir iki düşünce öğrendi, bir iki düşünce kaptı, yıllarca onu geveledi durdu. Biz Avrupa'yı, büğün yöneldiğimiz uygarlığı gerçekten anlayamadık, tarihi ile kavrayamadık onu. Son yüzyılın birkaç yazarını okumakla yetindik. İçlerinde değerli olanları, belki çok büyükleri vardı. Ama biz onlardan öncekileri bilmediğimiz için onları da anlayamadık. Şöyle üstünkörü dinledik söylediklerini, özlerini kavrayamadık.» Batıyı kaynaklarına yani Yunan ve Latin uygarlıklarına inerek tanımak gerektiğini vurgular: «Büğünkü Batı acunu, Batı uygarlığı yüzyılların ürünüdür, birdenbire doğuvermiş, açılıvermiş değildir. Biz o uygarlığa birdenbire konmak istiyoruz.

«Biliyor muyuz biz Yunan uygarlığını, Latin uygarlığını? Yunanlardan, Romalılardan sonra, Batı acunu bir Ortaçağ, bir Uyanış, yenileşme çağı geçirmiş. Ortaçağda da, Uyanış yüzyıllarında da birtakım bilginler, bilgeler gelmiş, dörütmenler gelmiş, yazılarıyla, yapıtlarıyla, yaptıklarıyla etkilemişler çevreyi, biz onları biliyor muyuz? Büğünkü Avrupa diyoruz da yetiniyoruz. Büğünkü uygarlığında bütün o geçmiş, çok eski yüzyılların damgası, yankıları vardır. Biz işte o damgayı görmüyor, o yankıları duymuyoruz. Bunun için de bütünü ile kavrayamıyoruz o uygarlığı.

«Batıya doğru... Gidiyoruz Batıya doğru. Bir kez çıkmışız yola, kimse durduramaz artık... Peki ya hangi Batıya? Büğünkü Batıya gitmekle iş bitmez, gerçekten, şöyle içinden anlayıp benimseyemeyiz büğünkü Batı uygarlığını, bütün geçmişini incelemek, öğrenmek, kavramak gerektir.»

Ataç, 'Mülkiye' dergisinden başka Yenilik dergisinde,

Ulus, Pazar Postası gazetelerinde 1952-1956 yıllarında yayımlanmış yazılarından bu kitap için seçilmiş örneklerde, aklın, deneyin önemini belirtir. İnanıp bağlanmanın yerine düşünmeyi geçirmiştir. İnsanoğlunun düşüncelerini doğrudur, ya da yanlıştır diye kestirip atmaz; her birinin üzerinde dikkatle durmaya çağırır okurlarını: «Bence doğru, yanlış pek yoktur. Bir düşünü, bir görüş büsbütün yanlış olabilir mi? Bir kişi inanarak ileri sürüyor onu, demek bir kişiye olsun kendini belirten bir doğru yanı var, biz onu görmüyorsak yanlış olması, büsbütün yanlış olması gerekmez.»

Ataç'ın kitabının günümüzdeki okurlarına özgün bir edebiyat adamını yakından tanıtacağına, hazır görüşlerin dışına çıkma, özgürce düşünme özeni kazandıracağına inanıyoruz.

Ataç
PROSPERO ile CALİBAN

1. basım : 1961, Varlık
2. basım : 1988, Can

PROSPERO İLE CALİBAN

I

Çalgıdan ben de büsbütün hoşlanmaz değilim. Gençliğimde o başka! Çok sinirlenirdim, yakından, uzaktan bir çalgı sesi geldi mi, öfkeleniverirdim. Duymamak, kaçmak da kolay değil. Üzülürdüm buna. Herkesin güzel bulduğu bir şeyden hoşlanmamak, *dörüt* (sanat) dallarının birinden hiç anlamamak bir eksiklik değil mi kişi için? Dişimi sıktım, kendimi yenmeye, o eksiklikten kurtulmaya çalıştım. Yavaş yavaş da başardım bunu. Şimdi bir yerde çalgı çalındı mı, ben de dinleyebiliyorum, bir tat duyduğum da oluyor, sevdiğim ezgiler bile var. Seviniyorum kendimi böyle iyileştirdiğime, düzelttiğime. Gene de birtakım kimselerin boyuna çalgı çalmalarına dayanamıyorum. Radyoyu bir açtılar mı, bir daha kapatmak bilmiyorlar. Daha erkenmiş, yahut geceyarısına yaklaşmış, konu komşu uyuyacak, sessizlik içinde çalışacak, düşünecek, düşler kuracak, umurlarında değil, bir türlü kesmiyorlar o gürültüyü. Çalınanlar da dinlenecek bir şey olsa bari! Çalgıdan öyle derin derin anlamak gerekmez onları yargılamak için: en aşağı, en bayağı çeşidinden ezgiler olduğunu biliyoruz. Bir ulumadır gidiyor, arkasından sevimsiz bir çığlık başlıyor. Yalnız ben miyim bunları sevmeyen? Bunlara dayanamayan? Öyle sanıyorum ki çocukluklarından beri çalgıdan hoşlananlar, çalgıyla uğraşmış olanlar, çalgıdan anlayanlar da sinirleniyor buna, benim gibi sinirleniyor, benden çok sinirleniyor.

Geçen akşam kitabımı açmış, okuyacaktım. Komşular başladılar radyolarını işletmeye. Yalnız biri değil, beşi altısı. Uuuuuu... aaaaaa... iiiii... Çekilmez bir gürültü, dayanılmaz bir uluma. Bunu beğenmediğinizi, bundan sinirlendiğinizi söylemeye de gelmiyor. Duygulu, coşkun kimselerden biri çıkıp «Ne demek?» diyor, «Türk ulusunun sesi bu, sevgili yurdumuzun bağrından kopup gelen ses, bize bizi söylüyor, sen Türk değil misin ki bundan hoşlanmıyorsun?» diyor. Sonra şimşekli şimşekli bir bakıyor, sanırsınız ki, yerin dibine geçirecek. Türküm Türk olmasına, alaturka çalgıyı, köy türkülerini ateşli ateşli sözlerle savunanların hepsi kadar ben de Türküm, onlardan ne daha çok, ne de daha az. Ama söylüyorum işte: güzel bir şey, sevilecek bir şey değildir bu ses. Türk ulusunun sesi miymiş? olabilir, değiştirelim o sesi, sevgili ulusumuza, sevgili yurdumuza yakışmadığını kendimizden de, sevgili ulusumuzdan, sevgili yurdumuzdan da gizlemeyelim. Türküz diye bütün o ulumalardan, tatsız tatsız bağırmalardan hoşlanmak zorunda değiliz. Ulusu sevmek, yurdu sevmek, ulusun, yurdun güzel olmayan şeylerine de katlanmak, onlara da bağlanmak demek midir? Hani ulustan da, yurttan da soğutmak istiyorlar kişiyi...

Böyle homurdanıyordum kendi kendime. Bir el değdi omuzuma, döndüm baktım: *Allı*. Nice zamandır, yıllardır görüp konuşmamıştım. O mu beni unutmuştu, ben mi onu unutmuştum, iyice kestiremiyorum orasını. Arasıra içime bir doğdu mu, eski adıyla, *Kezi-ban* diye andığım da oluyordu. Gülümseyerek baktı bana. Anladım: ne o bana sitem edecek, ne de benim kendisine sitem etmemi istiyor.

— Neniz var? dedi. Sinirliye benziyorsunuz, söyleniyorsunuz kendi kendinize.

— Duymuyor musun, *Allı*? dedim. Sinirlenmeyecek şey mi bu? Bu uğultu çekilir mi? Hani kendini sağır edeceği geliyor kişinin! Oysaki, bilirsin, ben gör-

me gücünden de çok işitme gücünü önemli bulurum. Tanıdıklarımın, gönüldeşlerimin yüzlerini görmekten de çok seslerini duymayı severim. Ama bu çalgı, bu durmayan çalgı beni çileden çıkarıyor, bir tiksinme veriyor içime, beni kişioğlundan soğutuyor, kişioğluna *yağı* (düşman) kesiliyorum.

— Ne yapalım? Siz okumaktan, düşünmekten, düşler kurmaktan hoşlanıyorsunuz, onlar da çalgı dinlemekten hoşlanıyorlar. Onlar sizin okumanıza, düşünmenize, düşler kurmanıza karışıyorlar mı ki siz onların çalgılarına karışmaya kalkıyorsunuz?

— İkisi bir değil bunların *Allı*. Sen de biliyorsun bunların bir olmadığını. Benim okumam, düşünmem, düşler kurmam hiç kimsenin sevdiği bir işi yapmasına engel olmuyor. Ben odama kapanmışım, kimseyi rahatsız etmiyorum. Başkaları beni unutabilir, yaşadığımı, ne yaptığımı bilmeyebilir. Ama çalgı düşkünlerininki öyle değil. Onlar çalgılarını dinlerken, çevrede kim varsa hepsi de bilecek onların çalgı dinlediğini. Okumaktan, düşünmekten, düşler kurmaktan hoşlanmayan kimse, benim okumam, düşünmem, düşler kurmamla rahatsız oluyor mu? Benim okuduğum kitap, benim düşüncelerim, benim kurduğum düşler giriyor mu onların evine? Zorla giriyor mu? Onların çalgısı ise zorla giriyor benim evime. Pencereleri kapatsam da giriyor... Bu sıcakta da pencere kapatmaya gelmez... Bir şeye de benzese bari çaldıkları! Görüyorsun, ezgilerin en bayağısı, en tatsızı, kişinin biraz olsun incelmiş, yükselmiş olanı bunu beğenemez, sevemez bunu.

— Çoğunluk bundan hoşlanıyor, günümüz de azınlığa değil, çoğunluğa değer veriyor. Siz de ister istemez çoğunluğa boyun eğeceksiniz, çoğunluğa uyacaksınız.

— Sen benim damarıma basmaya mı geldin, *Allı*? Şimdiye dek çoğunluğun yargılarına değer verdiğimi gördün mü benim? Bu yaştan sonra huyumu,

bütün ilkelerimi değiştirecek miyim? Günümüz öyle istiyormuş, günün buyruklarına göre mi iş göreceğim ben?

— Boyuna kendiniz söylersiniz günün dileklerine, buyruklarına uymak gerektiğini. Günün isterlerini dinlemeyip dünden kalma kanılardan ayrılmak istemeyenlerle, dünden kalma değer ölçülerine göre yargılamaya kalkanlarla eğlenir durursunuz, kızarsınız onlara. Günün isterlerini düşünmek, bugünün dilediği *dörüt*'ü (sanatı), yeniyi aramak, çoğunluğun buyruklarına, çoğunluğun *beğenisine* (zevkine) uymayı gerektirmez mi?

Şaştım *Allı*'nın bu sözlerine. Doğrusu anlayamadım önce. Sonra kavradım.

— Bu ne biçim söz, *Allı*? dedim. Sen ben değil misin? Benim söylediklerimi sen de mi böyle yanlış anlayacaksın?... Doğru, bence *dörütmen*'in (sanatçının) ödevi yeniyi aramak, günün istediği güzelliği yaratmaktır. Ama bunun çoğunlukla ne ilintisi var? Çoğunluk anlamaz ki yeniyi. Dörüt alanında da anlamaz, başka başka alanlarda da anlamaz. Çoğunluk hep gericidir. Yalnız bizde değil, her yerde. Dedelerden kalma kanılarla, inançlarla yetinir, onların değişmesi gerektiğini anlayamaz, eskinin sürüp gitmesini diler. Çoğunluk *Caliban*'dır, *Allı, Shakespeare'in* anlattığı şu biçimsiz, düşüncesiz *Caliban*. Yeniyi bulmak, yeniyi yaratmak *Prospero*'ya vergidir, ancak o bilir *Ariel*'i çağırmayı, *doğanın gizlerini* (tabiatın sırlarını) çözümlemeyi, doğaüstü varlıklar, değerler yaratmayı, güzeli güzel olmayandan, iyiyi iyi olmayandan ayırdetmeyi öğreten *Ariel*'in dilinden ancak *Prospero* anlar. Çoğunluk bir güler, bir kızar *Prospero*'ya, *Caliban* gibi o da *Prospero*'yu öldürmenin yolunu arar. Çoğunluğa bağlanmak. Çoğunluğa uymak... Bir düşünce adamının, bir dörüterinin çoğunluğa bağlanması, çoğunluğa uyması *Prospero*'dan yüzçevirmesi demektir. Hayır, düşünce adamı, dörüteri *Caliban*'la

birlik olamaz, ilgilenmez *Caliban*'a, ilgilense de ancak kendini saydırmak için ilgilenir. Gerekirse *Prospero* gibi paylayarak, gerekirse *Prospero* gibi kırbacını şaklatarak...

— Çok ilerlemişsiniz siz!. Ben sizin *özgürlükten* (hürriyetten) yana olduğunuzu sanırdım, yazılarınızda özgürlüğü savunurdunuz. Şimdi ise *Prospero*'nun baskısını istiyorsunuz... *Prospero*'nun, yani aydınların, aydınlar takımının...

— Doğru, *Allı*, onu istiyorum. Gerçek özgürlük, bir ülkede aydınlar takımının, *Prospero*'nun, *Prospero* olmaya özenenlerin sözlerini dinletebilmeleriyle, *Caliban*'ı baskı altına almalarıyla elde edilir de onun için. *Caliban* özgürlük istemez, özgürlüğü boş bir süs sayar. Eskinin, geçmiş, ölmüş kapıların, inançların baskısı altındadır, o baskıdan da kurtulmak istemez. Dedelerinden, sekiz on göbek ötesi dedelerinden kalma inançları, kanıları, kuralları, doğrunun ta kendisi sanır, sağduyunun öğrettikleri diye bakar onlara, bir türlü ayrılamaz onlardan. *Prospero*'nun, aydın kişinin ödevi ise bügünü kurmak, bügünü dünün baskısından kurtarmaktır. Özgürlük ancak böyle olur. Çoğunluğun dileklerine boyuneğen, çoğunluğa yaranmak isteyen kişi ise, özgürce düşünmekten kaçınan kimsedir. *Prospero* değildir o, bir aydın değildir...

Allı, gülümseyerek bakıyordu bana, sorar gibi baktım yüzüne.

— İri lâkırdılar söylemeye başladınız siz, dedi. Bunlar birer *kesinleme* (affirmation), neye, hangi düşüncelere, hangi ilkelere dayandığı belirtilmeyen birer kesinleme. Ben sizin böyle iri lâkırdılardan hoşlanmadığınızı sanırdım. Bir söylev çeker gibi konuşuyorsunuz.

Sinirlendim. *Allı*'nın büsbütün de haksız olmadığını seziyordum da onun için sinirlendim. Gereğince aydınlatamıyordum düşüncelerimi, *Allı*'ya da aydınla-

tamıyordum, kendi kendime de aydınlatamıyordum. Gene de biliyordum dediklerimin doğru olduğunu, seziyordum. Ne var ki ben sezgiyle yetinenlerden değilim, öyle sanırım kendimi. Bunu söylemedim *Allı*'ya, aldırmazlıktan geldim onun takılmasına.

— Kendi kendine düşün, *Allı*, dedim, sen de kavrarsın dediklerimin doğru olduğunu...

Biraz durdum, sonra dediklerimi aydınlatmışım gibi, dayanaklarımı göstermişim gibi gene başladım konuşmaya:

— Ne yazık ki, *Allı*, dedim, günümüzün düşünce adamları da, dörüterleri de *Caliban*'ı pek seviyorlar, kendileri *Caliban*'a ışık tutacaklarına, ışığı *Caliban*' da arıyorlar. Bak, dörüt alanında bile aydınlar *Caliban*'a sevgiyle, umutla bakıyorlar. Güzelliğin kaynağı da ondaymış, ancak o bilirmiş güzelliği yaratmasını. Bunun için bir köy sevgisidir aldı yürüdü aydınlarımızda, dilleri köylünün diline benzeyecek, köylere işlemiş *tilcik*'lerin (kelimelerin) kökü aranmayacak, hepsi benimsenecek, doğru kullanılıyorsa da, yanlış kullanılıyorsa da atılmayacak. Yalnız köylünün değil, kentlerde de ilerlememiş takımın, ayaktakımının diline özenilecek. Çalgıda köylünün, kentlerdeki ayaktakımının beğenisine uyulacak. Biri çıkıp da biraz yükselmek isterse, alay ediyorlar onunla, saldırıyorlar ona. Hepsi de çoğunluğa boyuneğiyor da onun için. Oysaki çoğunluk acınacak bir durumda, onu o durumdan kurtarmaya çalışmıyorlar, özenmiyorlar.

Allı gözlerini açtı.

— Nasıl söylersiniz bunu? dedi. Görmüyor musunuz, günümüzde yazılan şiirlerin, hikâyelerin çoğu, köylünün kötü bir durumda, acınacak bir durumda olduğunu anlatıyor, köylünün de, çoğunluğun da bu durumdan kurtarılması, yükseltilmesi gerektiğini söylüyor. Siz de kalkıp aydınların çoğunluğu kurtarmayı düşünmediğini ileri sürüyorsunuz. Hiç mi okumuyorsunuz yeni yazılan hikâyeleri, şiirleri?

— Doğrusu, çoğunu okumuyorum, okuyamıyorum, o biçimsiz yazılardan bir tat alamıyorum da onun için... Evet, biliyorum, hikâyecilerimiz, şairlerimiz, senin dediğin gibi, köylünün, çoğunluğun yoksulluğunu, yolsuzluktan, daha ne bileyim, birçok eksiklerden çektiklerini anlatıyor. Benim dediğim yoksulluk o değil. Köylü, çoğunluk, parasızlıktan, yolsuzluktan kurtulunca da ne oluyor sanki? Köylünün, çoğunluğun sıkıntı içinde olanı acınacak bir durumda da ağası, para kazanmış olanı acınacak durumda değil mi sanki? Köylünün yoksulu sıkıntı içinde olanı kafaca ne ise ağası da kafaca o değil mi? İşte ben o yoksulluğu söylemek istiyorum. Acıyacaksak *Caliban*'ın yoksuluna da acıyalım, zenginleşmişine, ağa olmuşuna da acıyalım. Büğünkü yazarlarımız ise işin bu yanına değinmiyorlar, sanıyorlar ki yol yapılınca, okul açılınca, köyde ağanın baskısı kalkınca, toprak dağıtılınca iş olup bitecek, yoksulluk kalmayacak... O değil, *Allı*, bize gereken o değil. Bizim en büyük sıkıntımız, en büyük yoksulluğumuz aydın sıkıntısı, gerçekten aydınlarımız olmayışı... Varsa da pek az, devede kulak derler, öylesine. Hep *Caliban*'a ilgileniyoruz, *Ariel*'i çağırabilecek, *Ariel*'in dilinden anlayacak *Prospero*'lar yetiştirmeye çalışmıyoruz, buna özenmiyoruz, anlayamıyoruz bir türlü *Prospero*'nun değerini. Kendilerini aşmak isteyen kişilerimiz pek yok, en iyileri bile yetiniveriyorlar edindikleri bir parça bilgi ile, onunla kurum satmaya kalkıyorlar. Bireylerin, toplum içinde bir takımın yoksulluğu ile ilgileniyoruz, bütünün yoksulluğu üzerinde durmuyoruz. Açlığa, kursağın açlığına önemli diye bakıyoruz da, daha büyük bir açlığa, kafa açlığına aldırmıyoruz...

Dışarıda radyolar çalıp duruyordu. *Allı*, «Musiki ruhun gıdasıdır» lâkırdısını mı düşündü nedir, gülerek, benimle eğlenerek:

— Yani siz ruh için besi arıyorsunuz? dedi.

Bilir benim o *ruh* sözünden hiç hoşlanmadığımı, tiksindiğimi. Gene de kızdığımı belli etmedim:

— Bırak beni, *Allı*, dedim. Başka bir gün konuşuruz bunu seninle.

Varlık, 1.9.1955

II

Yağmurlu bir gündü: dışarısı gözü çekmiyor, güneş odanın duvarlarına vurup pırıldamıyor; düşünmeye, çevremizi unutup yalnız kalmışız gibi düşünmeye en elverişli günlerden biri. Kuzeylilerin güneylilerden daha çok kendilerini dinlemeleri, düşler kurmaları, doğaüstü varlıklar yaratmaları belki de hep öyle yarıkaranlık içinde yaşamalarındandır. «*Allı* gelse ne iyi eder!» diyordum. Geliverdi. O gelir gelmez de ben başladım konuşmaya:

— Neydi, senin o geçen günkü sözün? Ben, 'ruh için besi arıyormuşum...' Benimle eğlenmek için, o *ruh* tilciğinden tiksindiğimi bildiğin için söyledin bunu, değil mi?

— Bir tilcikten tiksinmek ne demek? Neler de çıkarıyorsunuz!...

— Niçin tiksinilmesin bir tilcikten? *Ruh* tilciğinden değil, o tilciğin altındaki kavramdan, o ne olduğu bilinmez kavramdan tiksiniyorum. Ne demek *ruh*? O da yunancanın *pyskhe*'si, *anemos*'u, lâtincenin *spritus*'u gibi yel demek, soluk demek... Ama onu o anlamla bırakmamışlar ki! Cicili-bicili ne bulmuşlar, ne uydurmuşlarsa tıkıştırmışlar içine. Ölümsüzmüş o, etimiz, kemiklerimiz çürüdükten sonra da yaşarmış, kişinin ölümünden yüzyıllarca sonra üç ayaklı masanın başına çağırsan nerede olursa olsun kalkar gelirmiş... Daha neler, neler!... Okşanırmış da. *Tevfik Fikret* de oğluna: «*Ne rûhsun, bilir misin?*» diyor...

Bütün bu sözlerdeki, bütün bu karmakarışık, belirsiz düşüncelerdeki bayağılık seni de ürpertmiyor mu, *Alî?* Ben, *ruh* tilciğini duydum mu, karşımdaki ne dediğini iyice bilmeden söyleyip duracak diye korkarım. Bir kavramı şöyle sınırlarıyla, çizgileriyle anlayamıyor musun, *ruh* de çık... Hani maymuncuk tilcikler vardır, hiçbir kapının anahtarı değildir, gene de her kapıyı açacağı sanılır, *ruh* da onlardan biri olmuştur... Ama doğru senin dediğin, ben ruh için bir besi arıyorum. Bir düşün, o *ruh* ile *besi* birbirine yakışıyor mu? *Tin* diyelim şuna. Türkçede ne güzel: *tin* ile *yin*. Tin ruh demek, *yin* de vücut. İstemezler ama, *ruh* demeye, *vücut* demeye alışmışlarmış, değiştiremezlermiş. *Ruh* tilciğine yüklenmiş bütün o bayağılıklara, o *ozansılıklara* (şaireneliklere) alışmışlar, bağlanmışlar onlara, onun için değiştirmek işlerine gelmez. Biz *tin* diyelim, kavramını da elimizden geldiğince belirtmeye, sınırlandırmaya çalışalım: *tin* demek kişinin düşünme, duyma gücü demektir, o da etinden, kemiğinden, yininden ayrı değildir, etine, kemiğine, yinine bağlıdır, ancak eti, kemiği yini gözükür, elle dokunulur onlara, tinine ise dokunamayız, onu göremeyiz, ne olduğunu kesin olarak bilmediğimiz için ona böyle *soluk* diye bir ad takmışız, soluğa benzetmişiz onu, *tin* de soluk demektir. Ben işte onun, kişideki özün beslenmesini istiyorum, o özün besisini arıyorum. Yalnız kişideki özün, tinin değil, toplumdaki özün beslenmesini istiyorum. Toplumun tini... Toplumun tini demek bir toplumdaki düşünürlerin, bilginlerin, *dörüterlerinin* (sanatkârların) düşünceleri, duygularıyla yarattıkları değerler demektir. Bize bugün en çok gereken odur işte. Biz bunu aramıyoruz da kalabalığın yaşamasını yükseltmeye çalışıyoruz. *Prospero*'lar yetiştirmeye değil, düşüncelerini, duygularını işlemeden, inceltmeden *Caliban*'ı kalkındırmaya uğraşıyoruz. *Prospero*'su, *Prospero*'ları olmayan bir toplumda *Caliban*'ın kalkınabileceğini sanıyoruz. Kal-

kınmak deyince aklımıza yalnız zenginlik, rahat yaşayış geliyor da onun için. Ancak varolan ihtiyaçları düşünüyoruz, onları karşılamaya çabalıyoruz. Yeni yeni ihtiyaçlar çıkarmak gerektiği üzerinde durmuyoruz. Uygarlık demek, kişinin doğuştan getirdiği ihtiyaçlara birtakım yeni, ancak usun yarattığı ihtiyaçlar katmak demektir, bunu *Prospero* yapar, biz ona bakmıyoruz. Tin için besi arıyorum, *Allı,* toplumun tini için besi. Kitap arıyorum, çalgı arıyorum, resim arıyorum, bilgi, bilim arıyorum. Bunların gerçeğini arıyorum, bayağısını, düzmecesini, kalabalığın birkaç yıl hoşuna gidip de sonra unutuluverenini değil...

Allı:

— Ne olmuş size? dedi. Benimle konuşmak için gelmemi istiyorsunuz, ben de geldim. Ama siz benimle konuşmuyorsunuz, bir başladınız söylemeye, hiç durmuyorsunuz... Bizim aydınlarımız yok mu sanki? Bizim de *Prospero*'larımız yok mu?

— Yok, *Allı,* yok... Varsa da bilmiyorlar kendilerini, ödevlerini, boyunlarına borç olanı sezmiyor, kavramıyorlar... Bir köşeye çekilip uzaktan gibi düşünmüyorlar, karışıyorlar kalabalığın arasına, çıkarlarını arıyorlar. Kalabalıktan kaçıp kendi kendilerine düşünmeye, verecekleri yapıtları işleyip olgunlaştırmaya çalışmıyorlar. Hepsi de «Biz kamu için çalışıyoruz, kamuya da bu kadarı yeter» diyorlar. Bir parça düşündüler, çalıştılar mı, toplumdan hemen onun ödenini bekliyorlar. Kendi kendilerinin beğenmelerini aramıyorlar. Biliyorlar, seziyorlar yaptıklarının yarım olduğunu, gene de yetiniyorlar onunla, kendilerini aşmaya çabalamıyorlar. *Jacques Copeau «Je ne cherche pas le succès, je cherche la réussite»* dermiş, «Beğenilmeyi, alkışı aramıyorum, başarıyı arıyorum.» Kişi yaptığını kendisi beğenmedikten sonra, yaptığının olgun olmadığını kendisi anladıktan sonra, ülküsüne elinden geldiğince yaklaşamadıktan sonra dışarıdan alkış görmüş, neye yarar?

— Neye mi yarar? Rahata kavuşmasına, yaşamasını yükseltmesine yarar? Siz bunu büsbütün önemsiz, değersiz mi sayıyorsunuz?

— Büsbütün değersiz, büsbütün önemsiz sayabilsem sevineceğim, *Allı*. Ama ben öyle sayamıyorum. Ben sana benim bir *Prospero* olduğumu söyledim mi? Biliyorum olmadığımı, biliyorum olamayacağımı. Ben de bu ülkenin aydınları gibiyim. Ben de bütün yapabileceğimi yapmaya, bütün verebileceğimi vermeye çalışanlardan değilim. Ben de yetinirim kendimi başkalarına beğendirmekle, kendi kendimi beğenebilmeyi aramam. *Prospero* değilim ben, olmadığıma, olamayacağıma da üzülürüm. Neler yapmadım! Gerçek bir aydına yakışmayacak neler yapmadım. Oturup beğendiğim, gerçekten sevdiğim birtakım büyük yapıtları türkçe'ye çevirebilirdim, birkaçını da çevirdim, ama çabuk yoruldum, kalktım, polis romanları da çevirdim, birkaç para kazanmak için kalabalığın isteğine, buyruğuna uydum... Hayır, ben *Prospero* değilim, sana kendimi anlatmıyorum, kendimi örnek diye göstermiyorum, *Prospero*'yu düşünüp onu anlatmaya çalışıyorum, örnek diye onu gösteriyorum...

Üzüldüğüm için 'sustum, *Allı* benim daldığımı sandı. Dalmıştım, kendi kendimden de, *Allı*'dan da utanıyordum. Suçumu söylemiştim, gene de biliyordum o suçtan vazgeçmeyeceğimi, gene de kendimi işin kolayına bırakıp saçmasapan kitaplar çevirmeyi bırakmayacağımı biliyordum. Öylesini istiyorlar da onun için... Öylesini istiyorlar diye biz de boyuneğivermeli miyiz? Niçin dayatmıyoruz?

— Kalabalık öyle istiyor diye, bu kalabalığa bu kadarı da yeter diye birtakım yarım kalmış, olğunlaşmamış yapıtlarla yetiniyoruz *Allı*, dedim. Ama kalabalığın, kamunun böylesini istediği de doğru değil, o da bizim uydurduğumuz bir yalan. Tembelliğimizden uydurduk bu yalanı. Yarım kalmış, olgunlaşmamış yapıtlar vermek işimize geliyor, kendi suçu-

muzu kalabalığa, kamuya, çoğunluğa yüklemeye kalkışıyoruz. Çoğunluk bizden ne polis romanı istiyor, ne de bir şey... Çoğunluk, gerçek çoğunluk ilgilenmiyor bize, bizden haberi yok. Biz kendi kendimize küçük bir okurlar bölüğü kurmuşuz, yalanlarımızı sunmuşuz o okurlar bölüğüne, «ruh okşamak» gibi, «şaheser» gibi birtakım ne olduğu belirsiz tilciklerle boyamışız onların gözünü sonra da bu düzmece aydınlar acununda kurulmaya kalkmışız. Uzaklaşmalıyız bütün bunlardan, *Allı*. İşimizi seviyorsak, kendimize biraz saygımız varsa, bu yurdun gerçekten yükselmesini, uygarlaşmasını istiyorsak, çoğunluğu da, azınlığı da düşünmeden, yalnız başarıyı, kendimizi memnun edecek, ülkümüze elimizden geldiğince yaklaştığımız duygusunu verecek başarıyı düşünerek *Prospero* gibi bir adaya, herkesten uzak bir adaya çekilmeli, orada çalışmalıyız.

— *Prospero* kendiliğinden çekilmez ki bir adaya. Tahtından indirip sürerler onu oraya...

— Doğru *Allı*, çoktandır okumadım. *Shakespeare*'in *Fırtına*'sını, gene açıp bir okumalı... Ama adasına nasıl gitmiş olursa olsun, *Prospero* ancak o adada, herkesten uzakta yaşadığı o adada olgunlaştırır düşüncelerini, bütün büyülerini orada hazırlar, bütün gücünü orada kurar. Tahtından indirilip sürülmüş oraya... Evet, çoğunluk *Prospero*'yu başında görmek istemez, çoğunluk *Caliban*'dır, diş biler *Prospero*'ya. *Prospero* da katlanmalıdır buna, aldırmamahdır *Caliban*'ın, çoğunluğun diş bilemesine. Ancak böyle geçebilir kamunun başına...

— Yaşlandıktan sonra, değil mi? Öyle gelen devlet...

— Yaşlandıktan sonra da değil, ancak öldükten sonra gelir *Shakespeare*'in *Fırtına*'sında *Prospero* gene kavuşur tahtına. Sen ona bakma, *Allı*, bir güldürünün iyi bitmesi gerektir de onun için *Shakespeare*

öyle bitirmiş *Fırtına*'yı. Hayır, *Prospero* sağlığında geçemez çoğunluğun, kamunun başına. Sağlığında geçmeye de çalışmamalıdır. Düşünmemelidir kendini. *Stendhal «Benim yazdıklarımın değeri yüzyılın sonlarına doğru anlaşılacaktır»* dermiş, kendi o güne kadar yaşamayacağını bilirdi elbette. Kendisini düşünmüyor, yalnız işini, dörütünü düşünüyor. Boyuneğmiyor günün dileklerine, çoğunluğun buyruklarına, *'Mutlu azınlığa'* sunuyor yapıtlarını, *mutlu azınlık* dediği de, öyle sanıyorum, bir kendisi. Belki bir iki kişi daha, o kadar, *Stendhal, Prospero*'nun ta kendisi. Sessizlik içinde bilinmezlik, tanınmazlık içinde yapıtını kurmaya çalışıyor. Toplumu sarsmaya, uyandırmaya da özenmiyor, nesine gerek onun? İstediği kendi kendini aşmak. Biliyor ki bir kişi ancak kendi kendini aşmaya çalışmakla toplumunu, ulusunu, bütün kişioğlunu yükseltebilir. Ortaya konan yapıt, olgun yapıt geç de olsa etkisini gösterir de onun için... Bizim aydınlarımız ise buna yanaşmıyor, hiçbirimiz yanaşmıyoruz, hemen öğreticiliğe kalkıyoruz. Bir parçacık bir bilgimiz var, kendimizde bir parçacık bir dörüt gücü duyuyoruz, hemen onu çevremize, topluma, çoğunluğa bildirmeye özeniyoruz. Hani şair *«Dün mektebe varmış, büğün üstad olayım der»* demiş. Bizim aydınlarımızın hemen hepsi öyle, daha dün okuyup düşünmeye başlamış, yorulmuş çalışıp uğraşmaktan, büğün o bir parçacık bilgisinin ürünlerini toplamak istiyor. Bizde gerçekten bilgi sevgisi, gerçekten dörüt sevgisi yok da onun için. Bilginin de, dörütün de hemen bir işe yaramasını, bize bir çıkar sağlamasını bekliyoruz. Ereğimiz bilgi değil, güzellik değil, kendimizi üne, rahata kavuşturma... *Prospero* gibi bir mağaraya çekilmeyi, o mağarayı düşüncemizin, duygumuzun yarattıkları ile bezemeyi bilemiyoruz, aklımızdan bunu geçirmiyoruz bile... *Prospero* mu? Bizim aydınlarımız, hepimiz, okulda bir parçacık bir şey öğrenmiş diye koltuklarını kabartan birer *Cali-*

ban. Kendimizi *Caliban* olmaktan kurtaramamışız, bir de çoğunluğu etkilemek tutkusuna düşüyoruz...

— Siz bugün çok kötümsersiniz, dedi, *Allı.* Siz ruh tilciğini sevmediğiniz gibi ben de kötümserlikten hoşlanmam, ukalâ eder kişiyi... Ne yalan söyleyeyim? Sizde öyle bir şeyler seziyorum büğün. İyisi mi, gideyim ben buradan. Daha iyi bir gününüzde gelir ararım sizi...

Varlık, 1.10.1955

III

You taught language, and my profit on't
Is, I know how to curse...

Shakespeare, The Tempest, (Fırtına), 1, 2

Gözlerim bir kitaba dalmış, okumuyor, düşünüyordum. Geçen konuşmamızda neler söylemiş, neler anlatmıştım *Allı*'ya, bilemiyordum iyice. O gün içimde birtakım düşünceler uyanmıştı, birtakım doğruları sezer, görür gibi olmuştum. Onları bildirmek istemiştim *Allı*'ya. Ama kendim de açıkça seçemediğim, çevresiyle kavrayamadığım bir şeyi başkasına nasıl anlatabilirim? Hem gerçekten birer düşünce miydi o içimde doğanlar? Gerçekten birer doğru muydu o sezer, görür gibi olduklarım? Nice gölgeler vardır, nice gölge oyunları olur içimizde, birer düşünce, birer doğru oldukları sanısını verirler de aldatırlar bizi. Benim söylediklerim, söylemek istediklerim de belki öyle hoş bir şeydi.

«Uzatıyorsun!» diyeceksiniz. «O gün büyük bir söz etmişsin gibi şimdi oturmuş düşünüyorsun. Neydi ki dediğin? Çoğunluk *Shakespeare*'in *Caliban*'ına benzermiş, bir yazar, bir dörüteri düşünmemeliymiş onu, kendisi için çalışmalıymış, kendisinin güzel bulduğu-

nu yaratmaya çalışmalıymış, ülkeyi, toplumu da ancak böyle yükseltirmiş... Bu değil miydi? «Ne var bunda öyle önemli bulup da iyice anladım mı? Açıkça seçtim mi? diye kendini üzecek?» diyeceksiniz... Bir bakıma doğru da söylemiş olursunuz böyle derseniz. Oydu, ancak oydu benim dediğim. Yalnız şunu da unutmamalıyız: Hiçbir düşünce, hiçbir doğru bir başına değildir, onu öteki düşünceler, öteki doğrularla değindirmemiz, bu değinmeye dayanıyor mu, dayanmıyor mu, ona da bir bakmamız gerektir. Evet, oydu o gün söylediğim, ilk de o gün söylemiş değilim. Ama benim başka dediklerim de oldu, bu uyuyor mu onlara? Yoksa bu onları, onlar da bunu mu çürütüyor? «Ne çıkar birbirlerini çürütürlerse? Hepsinde de bir doğruluk payı bulunabilir, hepsini de ayrı ayrı alırım ele!» diyebilirim. Eskiden olsa bunu der geçerdim, yarın gene de bunu deyip geçebilirim, büğün yapamıyorum bunu, bir birlik arıyorum düşüncelerimde, türlü parçalarının birbirine uygun olmasını arıyorum.

Kendimle böyle konuşurken *Allı* beliriverdi yanımda. *Allı* da ben değil miyim? Benden daha ben olan bir kimse. Kendimden bile sakladıklarımı ondan saklayamam. İçimdedir benim, gözlerini dikmiştir bütün yaptıklarıma, bütün dediklerime. Kimi tatlı tatlı, kimi de acı acı gülümseyerek bakar. Bir kızma, bir tiksinme belirdiği de olur bakışlarında. Çevirmez benden gözlerini. Öyle kızdığı, tiksindiği günlerde çekilmesini, benden uzaklaşmasını isterdim, bırakmaz ki! Bırakıyor gibi gözükse bile gene bırakmaz, o gün değilse ertesi gün çıkar önüme, sorar soracaklarını, beni küçültür.

Geldi gene. Ürpermedim onu görünce. Ben de istiyordum gelmesini. Başıma kakacağı bir suçum olmadığını biliyordum. «Eğlenecektir belki benimle» dedim, «eğlenecektir, işte o kadar. Düşüncelerimi açıklayamadığım için eğlenecektir. Ne çıkar eğlenmesin-

den? Belki de yardımı olur düşüncelerimi açıklamama» dedim içimden.

— Buyur, *Allı*, dedim. Biliyorum, soracakların vardır bana, ama sen bana onları sormadan ben sana bir şey sorayım. Geçen gün benim kötümser olduğumu söyleyerek çıktın gittin. Beni kötümser görünce sana çıkıp gitmek mi düşer? Beni o kara kara düşüncelerimden uzaklaştırman, beni avutman gerek mez mi?

Gülerek baktı yüzüme:

— Ben nasıl avutabilirim sizi? dedi. Demin, hiçbir yaptığınızı benden saklayamadığınızı düşünüyordunuz, ben de hiçbir düşündüğümü saklayabilir miyim sizden? Ben sizi nasıl tüm olarak görüyorsam, siz de beni öyle tüm olarak seziyorsunuz. Siz kötümser olduğunuz günlerde ben de kötümserim demektir, bende kötümserlik olmayınca siz de kötümser olamazsınız ki!... Çıkıp gittin diyorsunuz, kaçtım sizden, siz kendi kendinizden kaçtınız demek istiyorum... Bırakalım şimdi bunları da, ben size soracaklarımı, sizin beklediğiniz soruları sorayım.

— Peki, *Allı*, dedim, boynumu eğerek. Sor neyse soracağın.

— Nedir sizin istediğiniz? Bir yazar, bir dörüteri çoğunluğa aldırmasın derken, yazarın, dörüterinin gerçeğe ilgilenmemesi, kendi kendine yarattığı bir düşler acununda yaşaması gerektiğini mi ileri sürüyorsunuz?

Şaşaladım bu soruyu duyunca. Birden yanıtlamak istemedim, düşündüm de sonra:

— Hayır, Allı, dedim, bir yazar, bir dörüteri kendi yarattığı bir düşler acununda yaşamalıdır denilemez. Bir düşler acununda yaşıyorsa ona da karışmam. Ancak yazarın, dörüterinin ödevlerinden biri de, kişioğlunu, dolayısiyle kişioğlunun kurduğu toplumu incelemektir, denilebilir. Bütün yazarlar bu işe girişmelidir, bütün dörüterleri bunu yapmalıdır demiyo-

rum, yapanlar da vardır, onu söylüyorum, onlar da doğru yoldadır. Doğrusu, ben daha çok onlardan yanayım. Salt bir oyun değildir bence dörüt, bir oyundur dediğim günlerde bile başka türlü bir oyun, altında bir şeyler bulunan bir oyun olduğunu düşündüm. Monseieur *Paul Claudel*'i pek sevmezdim, inançları bana aykırı gelirdi. Gene de bir sözü vardır, çok iyi, çok doğru bir görüşü belirtir bence. Şimdi bulamayacağım o sözü, bir kitabında değildi, bir konuşmasında, bir demecindeydi. Şöyle bir şey: *Ozan doğaya birtakım sorular sorar, biz de o sorular arkasından yanıtları sezeriz...* Monsieur *Claudel* «doğa» demezdi, «yaradılış» derdi o... Burada ikisi de birdir o kavramların. Ozan, yazar, dörüteri gerçeği inceler, anlatır, biz de o anlatı arkasından birtakım *gizleri* (sırları) sezeriz, kavrayiveririz onları. Ozanın, dörüterinin salt oynamak, gönül eğlendirmek için yaptıklarında bile vardır bu. Ozan, yazar, dörüteri kişioğlunu anlar, anladığını da anlatır kişioğluna. Anlatır da değil, sezdirir. Birtakım dörüterleri anlatmaya, bilginler gibi anlatmaya kalktıkları için yanılmışlar, yanlış bir yol tutmuşlardır. Gene Monsieur *Claudel*'i anacağım. *La Ville* adlı bir oyunu vardır, onda *bilgesever* (Filozof), şöyle der ozana: «*Ey Ozan, sen hiçbir şeyi açıklamıyorsun, ama seninle her şey açıklanıveriyor, anlaşılır bir duruma geliyor.*» Ozana, dörüterine düşen, işte böylesine bir anlatma, bir açıklamadır.

— Peki, kime anlatacak, kime sezdirecek?

— Kimesi var mı? Kişioğlunu gene kişioğluna anlatacak...

— Öyleyse çoğunluğa aldırmazlık edebilir mi? Kişioğlunun, doğanın gizlerini kavrayacak, onları çevresine, topluma gösterecek... Demek ki sıkısıkıya bağlıdır çevresine, topluma. Artık kaçabilir mi çoğunluktan?

Beni düşündürdü *Allı*'nın bu sorusu. Yanıtlaya-

madım. Benim sustuğumu görünce o beni büsbütün üzmek ister gibi:

— Bir yazınız vardı sizin, unuttunuz mu? dedi. Kıskanmanın tersi olan duyguyu söylüyordunuz. Kıskançlık «Niçin sende var da bende yok?» der, o duygu ise «Niçin bende var da sende yok?» der. Kendisinde o duygu bulunan kişi, başkalarının yoksulluğuna üzülür, o yoksulluk ne türlüsünden olursa olsun. Güzelliği duyan kişi de başkalarının o üstünlükten yoksun olmasına katlanamaz, başkaları, çevresi, içinde yaşadığı toplum o tadı tadamıyor diye üzülür... Böyle sözler söylüyordunuz. Öyleyse güzelliği anlayan, tadan, dörüterinin de kendisinde bulunan bu üstünlüğü çevresine, topluma aşılamak istemesi gerekmez mi? Acıyacaktır, güzellikten anlamayanın da o taddan yoksun kalmamasını isteyecektir... Siz dün, aydının, bilginin, dörüterinin *Caliban*'a ilgilenmesi, onu o acıklı durumundan kurtarması gerektiğini söylüyordunuz, bugün ise *Caliban*'la uğraşmasın, ondan kaçınsın demeye getiriyorsunuz. Birbirini tutuyor mu bu iki sözünüz?

Allı'nın gülümsemesine, beni yenmiş gibi bakmasına aldırmadan düşündüm, sonra:

— Hayır, *Allı*, dedim, doğru değil senin söylediğin. Çelişme, uymazlık yok o iki söz arasında. Bilgin kişi, aydın kişi, dörüteri acır *Caliban*'ın durumuna, *Caliban*'ı yükseltmek, yoksunluklarından kurtarmak ister. *Prospero* da o ıssız adasında *Caliban*'la uğraşmıştır, konuşmayı öğretmiştir ona. O adada *Caliban* olmasa da olurdu. *Prospero*'ya odun kesiyor, su taşıyor diyeceksin. *Caliban* olmasa da *Prospero* o gereçleri sağlamanın bir yolunu bulurdu. Evet, *Ariel*'i kullanamazdı buna. *Ariel*'e odun da kestiremez, su da taşıtamaz. *Prospero*'nun başka işlerine yarar *Ariel*, daha yüksek işlerine. Ama *Prospero Caliban*'sız da olabilirdi. Gene de var *Caliban*, *Shakespeare*'in güldürüsünde. Bilginin, dörüterinin, aydının çevresinde

Caliban hep vardır, onu unutamayız, düşüncelerimizden silemeyiz. Ancak, *Caliban*'a acımak demek, *Caliban*'ın dileklerine, buyruklarına uymak, boyun eğmek değildir. *Caliban*'a acıyoruz diye, *Caliban*'ı kurtaracağız diye onu başa geçirmemiz gerekmez... Büğün *Caliban*'ı başa geçirmeye kalkıyorlar. Görmüyor musun? Çoğunluğun anlayışı, *beğenisi* (zevki), ölçü diye alınıyor. Birtakım saçmasapan kitaplar yazılıyor, duyuyorsun, bütün gün radyolarda tatsız, bayağı ezgiler çalınıyor. Niçin? Çoğunluk bundan hoşlanıyormuş, ancak o saçmasapan kitapları anlayabiliyormuş. *Caliban*'a acımıyor büğünün aydını, acınacak bir durum görmüyor ki *Caliban*'da! Üstünlüğün ta kendisi diye bakıyor ona, yaranmaya çalışıyor. Dilimizi düzelteceğiz, dünkü dil büğünkü düşüncelerimizi söylemeye yetmiyor diyoruz, birtakım yeni *tilcikler* (kelimeler) kurmaya çalışıyoruz. «Olmaz!» diyorlar. Neden? Çoğunluk anlamıyormuş da onun için olmazmış. Bütün değerleri çoğunluk yargılayacak... Çoğunluğun da koltukları kabarıyor, en büyük yargıç diye bakıyor kendine, anlamadığını, beğenmediğini de ezivermeye kalkıyor. Aydın denilen kimselerin, dörüterlerinin de çoğunun işine geliyor bu, uyuveriyorlar çoğunluğun dileklerine, çoğunluğun bildiği, daha doğrusu yarımyamalak bildiği birkaç yüz tilcikle çoğunluğun kolayca anlayabileceği konuları işliyor, sonra da «Biz çoğunluğu yükseltiyoruz!» diye övünüyorlar. Hayır, çoğunluğu yükseltmiyorlar, kendilerini alçaltıyorlar. *Prospero, Caliban*'ı kendine kaldırmıyor, kendisi *Caliban*'ın durumuna inmeye özeniyor. Çoğunluğa uymak, çoğunluğa boyun eğmek... Neye varıyor bunun sonu? Görüyoruz neye vardığını. 16. Yüzyılda Fransızların *Maurice Scève* adında bir ozanları vardır, çok güç anlaşılır *yır*'lar (şiirler) yazarmış. Pek okunmamış yazdıkları. Gene de kimse onu susturmaya kalkmamış. *Stéphane Mallarmé*'nin yırları da kolay kolay anlaşılmaz, onunla yıllarca eğlenmişler,

günün bilgin sayılan kişileri arasında da «Bırakın onu, alığın biridir!» diyenler olmuş. Gene de *Mallarmé*'nin yazmasını yasak etmemişler. Büğün ise şu demir perde arkası denilen ülkelerde, bilmem hangi fabrikanın işçileri anlamıyormuş, beğenmiyormuş diye *Picasso*'nun çalışmasını yasak etmek istiyorlar. Çoğunluk, güzelliğin de yargıcı oldu, kimin yazıp kimin yazmayacağını o kestirecek. *Caliban* başa geçiyor... *Caliban* okuma öğrendi, *Caliban* çalgı dinlemeyi, resime bakmayı öğrendi, artık anladığını sanıyor, kolayca yargılıyor. *Aristophanes*'in kurbağaları «Brekekeks koaks koaks» diye bağırır dururlar, çoğunluk da «Anlamıyoruz! Anlamıyoruz!» diye bağırıyor. *Caliban* bir yol anlamadı mı, bir daha da anlamaya özenmiyor. *Caliban*'ı başa geçirenler de «Efendimiz anlamadı bunu, kaldırınız, imüğünü sıkıverin bunu yapanın!» diyorlar. Shakespeare ne dedirtir *Caliban*'a, bir onu düşün, *Allı. Prospero*'ya söver, söver de sonunda «Siz bana konuşmayı öğrettiniz de ben bundan ne kazandım sanki? İlenmeyi biliyorum, işte o kadar...» dedirtir. Çoğunluk için çalışmanın da sonu bu oldu işte: bilginle, dörüteriyle eğleniyor *Caliban*, eğlenmekle de yetinmiyor, susturmaya kalkıyor.

Sustum. Ama *Allı*'nın sorusunu yanıtlamadığımı da seziyordum, düşündüm daha.

— Hayır, *Allı*, dedim, bir çelişme yok o iki söz arasında. Aydın kişi *Caliban*'a acır, onu kurtarmak ister, onun da güzellikleri anlamasına, güzelliklerden tat almasına çalışır. Ama bunun için işi kolaylaştırmaya kalkmaz. Ozan, dörüteri kişi oğluna kişioğlunun, doğanın gizlerini, yasalarını sezdirir dedik. Hangi kişioğluna? Belirli bir kişioğluna değil, soyut bir kavram olarak kişioğluna. Onun gözleri önünde, içindeki gözlerinin önünde bir kişioğlu vardır, onu yükseltmeye, onu olgunlaştırmaya özenir. Bunun için de çoğu, çevresindeki kişilerden uzaklaşması gerekir. Onların anlamadıklarını görür de bir karamsarlık,

kötümserlik çöker gönlüne. Onların kötülüklerini görür de acımaz onlara. İyisi mi, içindeki kişioğlu ile, iç gözlerinin gördüğü kişioğlu ile yetinsin, onunla yetindikçe çoğunluğu yoksunluklarından kurtarmaya, *Caliban*'ı yükseltmeye çalışabilir. *Mallarmé*'yi düşünüyorum şimdi. Evimin altındaki kahveye gelen işçiler yırlarını anlamıyor, sevmiyor diye üzülürmüş, gene de onların anlayabileceği, sevebileceği, yırlar yazmaya kalkmamış, o kişilerin gerçekten yükselmesini istiyormuş da onun için. Çoğunluğun, *Caliban*'ın anlayabilmesi için daha kolay yırlar yazmaya kalksaydı, çoğunluktan tiksindiğini göstermiş olurdu, giderek kendinden de tiksinirdi. Kişioğlunu yükseltmektir aydının, dörüterinin ödevi, boynunun borcu. Şu, bu kişioğlunu değil, belirli bir kişioğlunu değil, çoğunluğu değil, iç gözlerimizin önündeki kişioğlunu...

— Kişi oğlu *idea*'sını demek istiyorsunuz, değil mi?

— Evet, *Allı*. Gülme bana. Ben yunanca bilmem, yunanca bilmeyen... öğrenmek istemeyen bir toplumda da, bilinen, gerçekten anlaşılan bir tilcikmiş gibi *Platon*'un *idea* tilciğini kullanmaya kalkamam. Bende toplum duygusu vardır da onun için. Toplum duygusu olduğu için de *Prospero*'nun *Caliban*'a boyun eğmesine katlanamam. Acırım *Caliban*'a, birtakım üstünlüklerden yoksun olduğu için acırım. Ancak onun kurtulmasının, gerçekten yükselmesinin biricik yolu, *Prospero*'ların çoğalması olduğunu da bilirim. Çoğunluğun beğenisine, anlayıp anlamamasına aldırmadan doğruları arayan, güzellikler yaratmaya çalışan *Prospero*'lar... Öyle sanıyorum ki daha bitirmedim bu konuda söyleyeceklerimi. Biter, tükenir konu mudur bu? Günümüzün de en önemli konusu... Gene konuşuruz seninle bunun üzerinde.

Varlık, 1.11.1955

IV

Cumhuriyet gazetesinin 17 Ekim sayısında Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu*'nun «Kaç mumluk aydın?» yazısını daha yeni okumuştum, baktım, *Allı* yanımda.

— Günaydın, *Allı!* dedim.

— Aydın gün! dedi.

«Günaydın»a karşılık «aydın gün» demek iyi oluyor. «Selâmün aleyküm Aleyküm selâm», «Sabah-i şerifler hayırlar olsun Hayırlı sabahlar olsun». Böyle bir gelenek var bizde, bu da uyuyor o geleneğe. «Günaydın» gibi «aydın gün» de doğru bir kuruluştur, yayabiliriz bunu. Neyse! *Allı* ile ben başladık konuşmamıza.

— Çok iyi ettin geldiğine, dedim. Ben de çağıracaktım seni. *'Prospero ile Caliban'* konusunda daha çok diyeceklerim olduğunu sanıyorum, büğünlük bırakalım onları, Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu* bizim konuştuklarımıza değinerek *«Kaç mumluk aydın?»* diye bir yazı yazmış, onun dedikleri üzerinde konuşalım.

— Beğendiniz mi o yazıyı? diye gülümseyerek sordu *Allı.*

— Çok! dedim. Benim beğenmeyeceğim yazı mı o, *Allı?* Biliyorsun, kızıyorum aydınlarımıza, aydınlarımızın çoğuna. Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu*'nun yazısında da aydınlarımızda beni kızdıran şeylerin hemen hepsi var. «Kısaca söyle, aydınlarımıza niçin kızıyorsunuz?» deseler. «Bunun için, işte, bunun için» diyebilirim. İyi bir yazı, güzel bir yazı demiyorum. *İlinç* bir yazı. Bir özet sanki: adından tut da son tilciğine dek her yanı ilinç... Duralım hepsinin üzerinde, birer birer konuşalım seninle.

Allı'nın gözleri koca koca açıldı:

— Bütün o yazıyı bir daha okuyacak mıyız şimdi? diye sordu.

— Neden okumayalım? Korkma, pek uzun sürmez... Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu*'nun bütün dedikleri üzerinde duralım dedimse, yazının her satırını inceleyeceğiz demedim, birkaçını da atlarız.

Allı anladı beni kolay kolay susturamayacağını, boynunu eğip dinledi.

— Sonundan başlayalım, dedim. Hani ben sana, kendimden de yakınmıştım. «Başka, daha önemli işlerle uğraşacağıma kalktım da polis romanları çevirdim,» demiştim. Bay *Eyüboğlu* buna da dokunmuş. Benim polis romanları çevirmiş olmamı bir suç saymıyor. «*Memleketimizde çatılacak o kadar şey var ki. Onları bir sıraya koyabilsek vakit kazanamaz mıyız?*» diyor. Önemli işler var, önemsizler var... Doğru, bütün işlerin önemi bir olmaz. Ama Bay *Eyüboğlu* bir aydının, aydın geçinen bir kimsenin kendini işin kolayına bırakmasını neden önemsiz buluyor? Aydının bir ödevi vardır toplum içinde: o toplumun düşünce-bakımından, *beğeni* (zevk) bakımından yükselmesine çalışmak. Kendini işin kolayına bırakan aydın bu ödevinden kaçmış olmaz mı? «Bu topluma bu da yeter, okurları polis romanlarıyla eğlendirelim, daha yüksek yapıtlar gerekmez onlar için» demek değil midir? «*Polis romanı çevirmeye suç dersek, edebiyat namı altında türlü dalavereler çevirenlerin yaptığına ne ad koyacağız?*» diyor. Kimlere, kimlerin hangi işlerine çatıyor, bilmiyorum. Gene de şunu söyleyebiliriz: birtakım aydınlarımız, Bay *Eyüboğlu*'nun «dalavere» dediği işleri görüyorlarsa, kendilerine de, toplumdaki görevlerine (*fonction*'larına) da saygıları olmadığı için yapıyorlar bunu. Saygısızlık... Bu saygısızlık, aşağı diye baktığı bir işle uğraşan her aydında yok mudur? Bay *Eyüboğlu* düşünce bakımından almıyor bu konuyu ele, «dalavere» dediği işleri yapanlara kızıyor da, polis romanı çevirenlere kızmıyor. O «dalavere»leri çevirenler para arkasında koşuyorlar, polis romanı çevirenler de para kazanmak istiyor. Biri az

kazanıyormuş; öteki çok... Azın, çoğun, niceliğin önemi yok bunda. Önemli olan ikisinin de aydının gerçek görevini unutup kendini başka işlere vermesi. Büğün polis romanı çeviren aydının yarın, Bay *Eyüboğlu*'nun düşündüğü dalaverelere de girişmeyeceğini söyleyemeyiz...

Allı şaşarak baktı bana:

— Bu sözlerle siz kendinizi kötülüyorsunuz, dedi. Siz de polis romanları çevirdiniz, daha da çeviriyorsunuz, demek siz de dalaverelere girişebilirsiniz.

— Ben yapıyorum diye bir iş yükselir mi? Bir suçsa suç olmaktan çıkar da bir erdem mi oluverir? Bilmiyorum o «dalavereler» nedir, ama ben de onlara girişmeyeceğim diyemem. Para için polis romanı çevirdim, şimdi de çeviriyorum, daha da çevireceğim. Demek o dalaverelere götüren maya var bende. Tencere tencereye bakmış da «Kıçın kara» demiş. Öteki «Seninki benimkinden daha kara» demiş. Hangisinin daha kara olduğunu arayacak değiliz, karalık var mı? yok mu? ona bakacağız. Kararma bir başladı mı, nerede durur? Bir daha önüne geçilir mi? Bilemeyiz... Ben doğru, görevini kavrayıp o göreve bağlanmış bir aydın arıyorum, Bay *Eyüboğlu* suçları ölçmeye kalkıyor. Aydınlarımızın çoğu, hemen hepsi övülmekten pek hoşlanırlar, kendi yaptıklarını beğendin, bir suç saymadın mı, gönenirler, yumuşayıverirler. Bay *Eyüboğlu* beni de onlardan sanıyor, birkaç sözle övüyor beni, hani «yağlıyor» derler, işte öyle yağlıyor... Ben işte bunlardan yakınıyorum, *Allı*, aydınlarımızın bu huylarından yakınıyorum. Bende de mi var o huylar? Yok dedim mi? Kendimi örnek diye mi gösterdim? «Ben *Prospero*'yum!» diye mi çıktım ortaya? Bir *Prospero* olamazdım, yaradılışımda o güç yoktu, ancak ben de *Prospero*'nun yolundan gidebilirdim, bayağı saydığım işlere el sürmeyebilirdim. Bizden sonra yetişeceklerin benim gibi, bizler, bugünkü aydınlar gibi olmamalarını diliyorum, *Prospero* yolunda gitmele-

rini diliyorum, ancak böyle kurtulur, böyle yükselir bu toplum...

Açtım gene Bay *Eyüboğlu*'nun yazısını:

— Bak, *Allı*, dedim, ne diyor Bay *Eyüboğlu*. Ben günün birinde Eğitim Bakanı olursaymışım, bana «*Bakanlığın elinde şu kadar para var. Bu paranın önemli parçasını üniversitelerimizin daha çok yükselmeleri için mi harcayalım; yoksa köy okullarını mı arttıralım? Yani eldeki aydınlarımızı büyük bir aydınlığa yöneltirken köylümüzü, daha uzun zaman kapkara bir cehalet içinde mi bırakalım?*» deselermiş, ben de şöyle dermişim: «*En önce bütün milletimizi okutalım. Ondan ötesi kendiliğinden gelir.*» Bunu okuyunca, bundan belki yirmi yıl önce duyduğum bir sözü *ansıdım* (hatırladım). Genç bir aydınımızla konuşuyordum, bildiğimiz genç aydınlardan. *Homeros, Shakespeare* gibi ozanların adı geçti, o genç aydın: «Türkiye bir Cumhuriyet oldu, artık bizde de öyle dâhiler yetişir.» Bay *Eyüboğlu* da işte o genç aydın gibi düşünüyor. Köylülerimiz kara bilgisizlikten kurtulacak, ülkede okuma yazma bilmeyen kalmayacak, «Ondan ötesi kendiliğinden gelecek». Nerede, hangi ülkede böyle olmuş bu? İngilizlerin hepsi de okuduktan sonra mı *Shakespeare* yetişmiş? Fransızların hepsi de okuma yazma öğrendikten sonra mı bir *Rabelais* çıkmış?... Aydınlarımız böyle düşünüyor, böyle düşünmek kolay da onun için. İşlerini de kolaylaştırıyor. «Biz ancak bu kadar oluruz, daha yüksek bir duruma erişemeyiz, hele bütün yurttaşlara okuma yazma öğretin, bakın biz de neler, neler yaparız! Neler, neler başarırız!» diyorlar. Bir baksalar ya geçmişe... Bakarlar mı geçmişe? Okurlar mı? Düşünürler mi? Yorarlar mı kendilerini öyle boş işlerle? «Memleketimizde çatılacak o kadar şey var ki?» diyecekler, onları sıralamaya kalkacaklar. Kendilerini yükseltmeden çevrelerini yükseltmeye uğraşacaklar... Hayır, *Allı*, ben eğitim Bakanı olmam, başaramam o işi, başaramaya-

cağım işlerde de gözüm yoktur, *eylem*'e (action'a) geçecek kişilerden değilim ben. Olsam da Bay *Eyüboğlu*'nun bana dedirttiğini demem. *Emrullah Efendi* gibi konuşurum. «Tubâ ağacı *kuramı*'nı (nazariye'sini)» sürerim öne, ben inanmışımdır o görüşün doğru olduğuna, «Önce bilim-yurtlarını çoğaltın, yükseltin, ondan da önce bu ülkede görevlerini anlamış, her gün kendilerini aşmaya özenen aydınlar yetiştirin, öyle kişileriniz olursa bütün ulusta okuma özenini uyandırmak kolaylaşır, o özenme ancak öyle belirir, büyük *yazınları* (edebiyatları), titiz aydınları olan ülkelerde bütün yurttaşlar okuma yazma öğrenir» derim. Bay *Eyüboğlu* kendi düşündüğünün su götürmez bir gerçek olduğunu sanıyor, başkalarının da başka türlü düşünebileceklerini usuna sığdıramıyor, onun için bana da kendi düşüncesini, kendi görüşünü yüklüyor... Bütün aydınlarımız onun gibi: doğru yol ancak kendilerinin tuttuğu yoldur, başka bir yolda gidenler «dalavere» çevirenlerdir, ya da birer alıktır. Kendileri sağduyu adına konuşuyorlar. Önce bütün ulusa okuma yazma öğretilecek, köylü kara bilisizlikten kurtarılacak, sonrası kolay... Sağduyu da bunu buyurmuyor mu?

— Siz şimdi sağduyuyu kötülemeye mi kalkacaksınız? diye sordu *Allı*.

— Hayır, *Allı*, öyle bir işe kalkışacak değilim, sağduyuya saygım vardır. Ancak bir işi çevresiyle düşünmeden, usumuza ilk gelenle yetinmek, sağduyunun ürünü olamaz. Sağduyu adına söz söylemeye kalkanların çoğu da böyle bir işi çevresiyle düşünmeden konuşanlardır... Bırak şimdi bunu, Bay *Eyüboğlu*'nun yazısına dönelim. Bay *Eyüboğlu* «dâhi» istemiyormuş...

— Siz «dâhi» mi istemiştiniz?

— Yoo!... Seninle konuşurken ben *dâhi* tilciğini ağzıma almadım, kendisi nereden çıkarmışsa çıkarmış işte, benim *dâhi* istediğimi söylüyor. Kendisine

«Memlekette yüz tane dâhi mi istersiniz? Yüz bin tane sahici aydın mı?» diye sorsanız «Hiç düşünmeden yüz bin tane sahici aydın dilermiş.» «Sahici aydın» dediği de kendi anlayışına göre gerçek aydın... Birazdan geliriz ona. Ben dâhi istemedim, dâhi —şunun türkçesini söyleyeyim, *öke* imiş, *dâhi*nin türkçesi— ökenin ne demek olduğunu, ökelerin ne türlü yetiştiklerini bilmiyorum. Ben öke sözü etmedim, işin kolayına gitmeyen, görevlerini kavramış aydınlar özlediğimi söyledim. Ancak şunu söyleyeyim ki, bu ülkede öke denecek yükseklikte yazarlar, bilginler yetişirse sevinirim, öyle bir kişinin, yüzün değil, *bir* kişinin toplum için yüz bin aydından da daha değerli olduğunu bilirim, ışık saçar çevresine. Aydınlarımız istemezler onu, mızmızlık içinde kalacağız, biz küçükler, küçücükler yeteriz bu ülkeye, bizden üstünü ne olacak? Biz bile çok geliyoruz... Hayır, *Allı* yetmiyoruz, yetemeyiz. Bay *Eyüboğlu*'nun bana söylettiğini alıyorum üzerime; evet, öke istiyorum, ökeler istiyorum, bu ülkeyi bizim mızmızlığımızdan, küçüklüğümüzden kurtaracak ökeler istiyorum. Biz, aydın geçinenler az bir bilgiyle yetindiğimiz gibi bu ülkede bizimle yetinecek, bizi başında taşıyacak, «Bizim aydınlarımız Avrupanınkilerle atbaşı gidiyor!» diye övünecek... Pek de küçümsüyorlar bu toplumu...

Allı:

— Bizim ökelerimiz yok mu sanki? dedi.

Şaşarak baktım yüzüne, gülümsüyordu, anladım ne demek istediğini?

— Olmaz olur mu? dedim. Çok bizde öke, yazarlarımızın, aydınlarımızın hepsi birer öke. Bay *Eyüboğlu* da bir öke. Resimden anlamam, onun için resimde bir öke mi, onu kestiremem, ama yazıda bir öke. O da irili ufaklı ökelerimizden biri... Baksana! ne diyor, ne demeye getiriyor. Öyle *Shakespeare*'i mekspiri okumazmış, neden okusun? biliyor hepsini, bilmediği bir nen olursa, onun için de *Larousse* sözlüğünü açıp ba-

kıyor, öğreniveriyor. Daha doğuşundan bütün bilgilerle bezenmiş, geçmişin yazarlarını okuyacak da ne olacak? Kendine de yeter bildiği, bu topluma da yeter... Hem *Shakespeare* okunur mu? Geçmiş artık, *The Tempest*, Larousse sözlüğünün bildirdiğine göre «cin, peri masallarına dayanan bir güldürü» imiş, günümüzün gerçekçiliğe ermiş aydını öyle *nenleri* (şeyleri) okur mu? Boşuboşuna, pisipisine uğraşır mı onlarla?... Bay *Eyüboğlu*, *Stendhal* için de «*Stendhal amca*» diyor, bana «*Ataç Reis*» dediği gibi. Benim için ne derse desin, bir diyeceğim yok. Ancak *Stendhal*'e, onun gibi yazarlara saygı göstermesi gerekmez mi? «Amca» diyecek de ne olacak? Hemen lâübalileşiverecek... Sevmem bu «lâübali» sözünü, ne yapayım ki türkçe bir karşılığını daha bulamadım ben, ya da bir başkası buluncaya dek «lâübali» diyeceğim... Lâübalilik, aydınlarımızın en büyük suçlarından biri... Daha yeni tanıştıkları bir kimse ile senli benli konuşmaya başlayıverirler, onun gibi *Stendhal*'e de «amca» *Baudelaire*'e ağabey, *Hugo*'ya dayı, *Dante*'ye dede, daha ne bileyim? *Shakespeare*'e de William enişte... Oh! onları da indiriveririz kendimize. Biz bu lâübaliliği bırakmadıkça yükseltemeyiz kendimizi, kendimizi yükseltmedikçe de toplumu kalkındıramayız bir iyiliğimiz olamaz çevremize...

Durdum biraz, yorulmuştum, düşündüm, sonra:

— İyi ediyor Bay *Eyüboğlu* böyle yaptığına, dedim. *Ömer Seyfettin*'in hikâyelerini bilmiyor, epeyce bayağıdır, ne var ki *Ömer Seyfettin* anılırken her önüne gelene «Cancağzım» dermiş, bu da yetiyor onu büyük saymak için. Bay *Eyüboğlu*'nu övmek için de «Kiminle konuşsa Reis der, *Stendhal*'e amca der, az büyüklük müdür bu?» diyeceklerdi. Bulunmuş oku olmanın kolayını!

— Pek mi kızdınız size «Ataç Bey» demesine? diye sordu *Alli*.

— Kızmadım, biliyorum, huyudur onun. Konu-

şurken de öyle der. Konuşurken desin, konuşurken olur. Yazılarında kaçınması gerek değil midir, böyle lâübaliliklerden? Arkadaş arasında konuşmuyor, «bilmediği, görmediği» okurların da okuyacağı bir yazı yazıyor.

— Siz mi söylüyorsunuz bunu? Siz ki hep konuşma diliyle yazmak istersiniz...

— Konuşma diliyle yazmak başka, lâübali olmak başka... Sen de bunu bilmezmişsin, anlamazmışsın gibi söyleme, *Allı*... Bırak şimdi böyle sözleri de gene dönelim konumuza. Gelelim Bay *Eyüboğlu*'nun anlayışına göre gerçek aydının ne olduğuna. Ben sana «Bir parçacık bilgi edindik mi onu hemen çevremize, topluma, çoğunluğa bildirmeye özeniyoruz» demiştim. Bay *Eyüboğlu* bunu duyunca «*Ah nerede o günler! Nerede o sahici aydınlara yaraşan cömertlik!... Böyle olsaydı memleketimiz çoktan cennet olurdu*» demiş. İşte onun dilediği gerçek aydın, az bir bilgiyle yetinecek, kendini yükselmiş sayacak, başlayacak çevresini uyarmaya... Köy öğretmeni gibi, köy imamı gibi... Oysaki gerçek aydın, benim anlayışıma göre gerçek aydın, azla yetinmeyen, kendine öğretilenle yetin meyen, türlü düşünceleri karşılaştırıp kendi de düşünen, sonra da daha iyi, daha doğru düşünmeye çalışan kişidir. Edindiğimiz azıcık bir bilgiyi çevremize yaymaya kalkmamız nereden gelir, bilir misin, *Allı*? Bence hep eski düşünüşe, şu Doğu düşüşünüşüne saplanıp kalmış olmamızdan gelir. Birtakım doğrular, su götürmez doğrular vardır, birini ikisini öğrendin mi onların, yayarsın çevrene, yanılmaktan korkmazsın. Niçin korkacaksın? Onlar da doğru değil mi? Yanılmak kaygısını çekmeyeceksin. Kara kitaptan öğrenmişsin, büyüklerinden öğrenmişsin... Duruk toplumların inancı... Dün böyle düşünüyorduk, bügün de böyle düşünüyoruz. Gerçek devrim olmadı daha düşünüşümüzde...

Allı, susmaktan sıkılmıştı:

— Hep siz söylüyorsunuz, dedi, bitiremediniz mi daha?

— Bitti, *Allı*, bitti, bir iki nen kaldı. Adı üzerinde biraz duracağım o yazının. «*Kaç mumluk aydın?*» Eğleniyor Bay *Eyüboğlu*, eğlenmekle de benim bütün dediklerimi çürütüverdiğini sanıyor. Kaç mumluk?... Kaç mumluk olursa olsun, gerçek olsun da... Gerçek aydın, azla yetinmeyen, kendini aşmak isteyen, kendini yükseltmeye çalışan, Bay *Eyüboğlu* gibi yaradılışından bütün bilgilere ermiş bir öke olmasa da geçmişin büyük yazarlarının dediklerini bilmeye özenen, bir Larousse sözlüğü edinmekle yüzyılların kurduğu bütün uygarlığı kavrayıvereceğini sanmayan, geçmişe de, kendisine de saygısı olan, içinde yaşadığı topluma azın da yeteceğini söylemeyen aydın... Küçük kalabilir, daha çoğuna gücü yetmez de onun için. Gene de büyüklenmez, «Ben olgunlaştım» demez. Hani dudak bükerek «softa» derler, Farsça «dilsûhte» sözünden bozmadır, «gönlü yanmış», «bilim sevgisiyle gönlü yanmış, kendini bilgi edinmeye vermiş kimse...?» Bize büğün öyle gönlü yanmış kimseler gerek, öğrenmeyi, günden güne daha çok bilgiye ermeyi kendilerine tutku edinmiş kimseler... Dur, *Allı*, dur, diyeceğim bir tek *nen* (şey) kaldı, onu da söyleyeyim. Bay *Eyüboğlu* yazısında benim yazımdan da birkaç yer almış, ancak değiştirmiş onları. Özünü değiştirmiş, bozmuş demiyorum, bilirim, yapmaz onu, ancak benim yazdığım gibi yazmamış. Bir örnek göstereyim. Ben şöyle yazmıştım: «*Stendhal* 'Benim yazdıklarımın değeri, yüzyılın sonuna doğru anlaşılacak' dermiş.» Bay Eyüboğlu, *Stendhal*'in sözünü satırbaşı yapıyor, sonuna bir nokta koyuyor, gene satırbaşı yaparak büyük harfle «Dermiş» diye yazıyor. Ben «dermiş» sözünün satırbaşına alınıp büyük harfle yazılmasını doğru bulanlardan değilim. Ola ki yanlıştır benim düşüncem, ne yapayım ki ben öyle düşünüyorum. Bay *Eyüboğlu* ne hakla benim yazımı benim istemediğim,

doğru bulmadığım bir biçime sokuyor? Ben onun yazılarının biçimini değiştirsem, doğru bulur mu bunu?... Ola ki o sesini çıkarmaz, sesini çıkarmazsa kendisinde biçim kaygısı bulunmadığını göstermiş olur. Gerçek aydın biçim kaygısı da çeken kişidir. Kendisine saygısı olduğu gibi başkalarına da saygısı vardır, böyle değiştirivermez onların yazılarına verdikleri biçimi... Artık sıkıldın, *Allı*, başka bir gün konuşuruz.

Varlık, 1.12.1955

V

— Gel, *Allı* gel, dedim. Bizim şu «*Prospero ile Caliban*» konuşmalarımıza takılan yalnız Bay *Bedri Eyüboğlu* değil, başka kızanlar da olmuş. Bir dergi çıkar Isparta'da, *Demet*. Gönderirler de arasıra görürdüm. O derginin yazarlarından Bay *Tufan Türkmen* de çatıyor bana. Kasımda çıkan 31. sayıda çatmıştı, hıncını alamamış, aralıkta çıkan 32. sayıda gene çatıyor. İlginç sözler söylüyor o da. Adını da beğenmiyor bizim konuşmaların. Bak ne diyor: «*İçimizden yüz kişi, örneğin Ataç gibiler, dünya şaheserlerini okumuşlar, Fransızca, İngilizce derken bazı batı dillerini öğrenmişler. Yazılarının adına bile onlardan aldıkları «Prospero ile Caliban»ı sembol yapmışlar. Ötesi? Bu, üç bin kişili bir köyde üç kişinin ceket palto, 2997 kişinin yalınkat kaput gömlek giymesine benzer.*» Böyle diyor Bay *Tufan Türkmen*.

Allı sordu:

— «Sembol» mü demiş? Ne yeri var orada «sembol» tilciğinin?

— Sorma onu, *Allı*. Belli, Bay *Tufan Türkmen* de aydınlarımızın çoğu gibi. Bir yandan Fransızca, İngilizce öğrenmeye dudak bükecek, «Bize gerekmez onlar!» demeye getirecek, bir yandan da öyle yabancı

tilcikleri yerli yersiz kullanacak. Durmayalım bunun üzerinde, sonra biçimcilikle suçlarlar bizi, özden çok biçime baktığımızı, biçim kaygısı çektiğimizi söylerler. Neden söylemesinler? Sen, ben anlayamayız ya, onlar bilirler, biçimsiz de öz olurmuş, okuyan da biçime değil, öze bakmalıymış. Tilciğe bakmayacaksın, gerçek anlamıyla mı kullanılmış? yerinde mi kullanılmış? aramayacaksın onu. Yanlış tilcikler arasından da özü kavramaya çalışacaksın. Büyük sözler ediyorlar, bir de tilciklerin anlamını mı düşünsünler? biçim kaygısı mı çeksinler?... Bırakalım şimdi bunu. Ne diyor Bay *Tufan Türkmen*?. Yazılarımıza öyle «*Prospero ile Caliban*» diye ad koymamamızı istiyor? Neden? Kendisi bilmiyor da onun için. Onun bilmediğini biz de bilmeyeceğiz. Bay *Tufan Türkmen*, *Shakespeare*'i okumamış, biz de okumayacağız. Üç bin kişilik köyde 2997 kişi *Shakespeare*'i bilmiyor, geri kalan üç kişi de bilmeyecek. Bilirlerse, Bay *Tufan Türkmen* onları kulaklarından tuttuğu gibi köyden atıverecek. Sinirleniyor Bay *Tufan Türkmen!* Sinirlenmez olur mu? Bir okula gitmiş, yıllarca dirsek çürütmüş, bilinmesi gerekli ne varsa hepsini öğrenmiş, *Prospero* ile *Caliban*'ı bilmiyor, bilinmesi gerekli ne varsa hepsini bildiğine göre *Prospero* ile *Caliban*'ın bilinmesi gerekli değildir. Bununla da kalmaz, bir suçtur onları bilmek. Kapatın bakayım *Shakespeare*'i! *Platon*'u, *Voltaire*'i, *Goethe*'yi de açmaya kalkmayın, yeri yok onların bu ülkede, gereksiz hepsi de. Aydın mı istiyorsunuz? Bay *Tufan Türkmen* nemize yetmiyor?... Üç bin kişilik köyde 2997 kişi yalınkat kaput gömlek mi giyiyor? Kalan üç kişi de yalınkat kaput gömlek giyecek... İyi ya! sorayım Bay *Tufan Türkmen*'e: o üç kişi de arkalarından ceket paltoyu atıp yalınkat kaput gömlek giyerse, kalan 2997 kişi kendi giydiklerinden daha iyi giysiler bulunduğunu nereden bilecekler. Bir köyün bütün kişileri yalınkat kaput gömlek giymekle mi yetiniyor? Siz oraya elinizden geldiğince beze-

nin, donanım da öyle gidin, kişioğlunun azla yetinmesi doğru olmadığını, gözlerini yükseklere kaldırması gerektiğini öğreteceksiniz o köyün kişilerine, uyaracaksınız onları, yalınkat kaput gömlekle uyaramazsınız. «Köyü kalkındıracağız, bunun için de köy çocuğuna biraz bir şey öğretip gene köye göndereceğiz, öğrendiklerini çevresine yaysın» diyorlar, bunun için de bir türlü kalkındıramıyorlar köylüyü, azıcık olsun kalkındıramıyorlar. O biraz bir şey öğrenmiş köy çocuğunun gözü iyice açılmamış ki çevresinin eksikliklerini görebilsin. O da ötekilere karışıyor, eriyor onların arasında, o da okumayı bırakıyor, *betik*'leri (kitapları) metikleri açmıyor, yetiniyor o birazcık öğrendiğiyle, kendisini çevresindekilerden üstün görüyor da koltukları kabarıyor, böyle büyüklenerek öğrendiklerini de unutuyor... Söyleyeyim Bay *Tufan Türkmen*'e o istese de istemese de, onun *erinci* (rahatı) kaçsa da kaçmasa da, biz okuyacağız *Shakespeare*'i, öğreneceğiz, çevremizdekilere de öğrenmelerini öğütleyeceğiz. Kendisine de öğütlüyoruz: okulda öğrendikleri yetmez ona, ödevi yalnız çevresindekileri kalkındırmak değildir, daha büyük bir ödevi vardır: kendisini kalkındırmak. Ancak kendisini de kalkındırmak özenini duyarsa, okuyup öğrendikleriyle yetinmeyip günden güne daha okur, bilmediklerini öğrenirse çevresine bir iyiliği dokunabilir...

Baktım, *Allı* ağzının içinden bir şeyler mırıldanıyor. «Nedir?» diye sordum.

— Hiç, dedi. *Namık Kemal*'in yırını andım: «*Yüksel, kaderinle kani' olma, İhsan i Hüdaya mani' olma.*»

— Doğru, *Allı*, dedim. İyi söylemiş *Namık Kemal*. Bizim aydınlarımız dinlemiyorlar onun öğüdünü, biraz bir şey öğrenince yetiniyorlar onunla, bilgilerini, ekinlerini çoğaltmaya, işlemeye özenmiyorlar. Nedir bizde okuyup yazma? Aydın geçinenlerimizin çoğuna bak: *bilim-yurduna (université'ye)* gitmişler, ora-

da öğrenceklerini öğrenmişler, *tüzeci* (hukukçu) olmuşlar, *sağun* (tabip) olmuşlar, artık arttırmaya bakmazlar bilgilerini, öğrendikleri işlerini görmelerine, geçimlerini sağlamalarına yetiyor ya, daha çoğunu ne yapacaklar? Kimi de okur. Nedir okuduğu? Kendi *uğraşına* (mesleğine) değgin yazılar, betikler. Başka alanlara gözatmaz. Kendi uğraşının dışında olan işlere neden baksın? Bilim-yurduna gidip çalışmış olması bir iş görmek, geçimini sağlamak için değil miydi?... Aydın denemez böylelerine, birer işçi olmaktan öteye gidemezler. Yüksek, usta birer işçi, peki, yüksekliklerine, ustalıklarına bir diyeceğim yok, gene de aydın diyemem kendilerine. Aydın kişi bir iş görmek için değil, bir uğraş tutup geçimini sağlamak için değil, içinde bilmek, öğrenmek özeni olduğu için okuyup öğrenendir. Yeni yetişenler de eskiler gibi. Yükselmek dileği, kendilerini aşmak dileği bir türlü kavrayamadı içlerini, yüreklerini ısıramadı. Okula gidip çalışıyorlar, okulu bitirince de kendilerini olmuş, olgunlaşmış sanıyorlar. Hani bir söz vardı eskiden: «Beşikten sine dek bilim isteyin.» Bu öğüdü dillerden düşürmezlerdi de gene kendileri tutmazlardı. Oysaki aydın kişi ancak o öğüde uyan kişidir. Bilmediği bir *nen* (şey) kalmadığını sanmayacak, ölünceye dek öğrenmeye özenecek. Eskiler de tutmazlardı bu öğüdü, yeniler de tutmuyorlar. Okulu bitirince gidip öğretmen oluyor, okulda öğrendiklerini çocuklara öğretmeye başlıyorlar. Oysaki bir öğretmenin başlıca ödevi öğretmek değildir, örnek olmaktır. Kendisi okumazsa, bilgisini günden güne arttırmazsa, bu acunda neler söylenilmiş daha neler söyleniyor, bunları merak etmezse çocuklara da örnek olamaz, onlara kuru bir bilgi vermekten öteye gidemez, benliklerini işleyemez onların. Ne diyor Bay *Tufan Türkmen*? Benim istediğim «*Yılların isiyle kapkara olmuş, penceresiz bir köy evine (mağaraya) Picasso'nun bir tablosunu asmaya benzer*»miş. «*Nazar boncuğu istiyor*»muşum

ben. *Picasso*'yu karıştırmayalım şimdi işin içine, karıştırmayalım ya, «*yılların isiyle kapkara olmuş, penceresiz bir köy evine*» güzel bir resmin asılmasını isterdim. O evde oturanlara, yeryüzünde güzellikler olduğunu öğretir de yılların isini temizlemeye, pencere açmaya özendirir onları. «İsi temizle, pencere aç» demek yetmez, isi sizin temizlemeniz, pencereyi sizin açmanız da yetmez, öyle bir evde oturanlara daha iyi bir yaşama olduğunu anlatamazsınız, yükselme dileğini aşılayamazsınız gönüllerine, gelecek yılların isi birikir, pencere gene kapanır. Köy evine *Picasso*'nun tablosunu asmak... Bir gün de yazarlarımızın biri «*Köylüye mayonezli balık yemesini öğretmemizi mi istiyorsunuz?*» demişti. Böyle bir tuhaflık buldular, işi alaya aldılar mı, *sorun* (mesele) çözüldü sanıyorlar. Bay *Tufan Türkmen* daha da ileri gidiyor, «Köylü mayonezli levrek yemediğine göre ben de yemeyeceğim, köylü *Picasso*'yu bilmediğine, anlamadığına göre ben de bilmeyeceğim, anlamaya özenmeyeceğim» demeye getiriyor. Oysaki gerçek aydın bilmeye, anlamaya özenen kişidir.

— Köylü, hep köylü! dedi *Allı*. Köy konusu dışında düşünemiyor mu bu kişiler?

— Evet, dedim, hep köyü, köylüyü düşünmüyorum, bütün ülkeyi, bütün toplumu düşünüyorum. Köyün kalkınması, köylünün kalkınması diye bir sorun yoktur, ülkenin, toplumun kalkınması vardır. Köylüsü, kentlisi birlikte kalkınır bir toplumun. Büğün köylerimiz, bütün o kişilerin söyledikleri acıklı durumda ise bu, kentlerimiz de acıklı bir durumda olduğu içindir. Ben seninle bir konuşmamda, «*Kursağın açlığına önemli diye bakıyoruz da daha büyük bir açlığa, kafa açlığına aldırmıyoruz*» demiştim. Bay *Tufan Türkmen* bunu da beğenmemiş, şöyle diyor: «*Diyelim ki Ataç'ın öğüdü doğrudur. Giderilmesi lâzım gelen açlık kafa açlığıdır; köylünün kafasına hitap edip onu uyandırmaktır. Peki, bu lâfla olur mu? Yol köye*

bir şey götürmezse, okul bir şey getirmezse, toprak köylüyü doyurmaz, ağa iliğini soyarsa, kafasını nasıl doldurursunuz köylünün?» Hep köylüye götürüyor işi. Kentlinin kafasını dolduracak bir neniniz var mı, ben onu soruyorum. Kentlinin kafasını işleyecek aydınlarımız olmadığı için, kentli acıklı bir durumda olduğu için köylü de acınacak bir durumda kalıyor. Önce kentliyi kalkındırmaya, onun durumunu düzeltmeye çalışın, sonra kentli köylüye örnek olur. Dinletemiyoruz bunu. Kentlinin durumunu beğeniyorlar, imreniyorlar o duruma, kentlinin açlığını, kursakları az çok doymuş olanların kafa açlığını göremiyorlar, sezemiyorlar da onun için. Köylüyü kalkındırmaya değil, bütün toplumu kalkındırmaya özenelim. Bu da aydınları çoğaltmak, gerçek aydın yetiştirmekle olur. «Köylü bizim efendimizdir» dediler mi, önemli bir sözettiklerini sanıyorlar. İlle bir efendileri olsun istiyorlar. Benim efendim yoktur. Ne köylü benim efendimdir, ne de ben köylünün efendisiyim. Köylüyü yükseltmeye özenmiyorum ben, kendimi yükseltmeye özeniyorum, toplumun, ülkenin yükselmesi ancak aydınlar, büyük aydınlar, bilme özenini, kendilerini aşma özenini duyan aydınlar yetişmesiyle olur da onun için. Yüksek toplum, bireyleri yükselmiş olan toplumdur. Öyle bireyler yetişen bir toplumda kentli de, köylü de onlardan örnek alarak ilerler, yükselir. Ben bunu söylüyorum... Onlar ise bırakmak istemiyorlar bireylerin kendilerini yükseltmelerini, bunu önlemeye çalışıyorlar. İşte, Bay *Tufan Türkmen* eğleniyor Fransızca, İngilizce öğrenmeye kalkanlarla, *Shakespeare*'i okuyanlarla alay ediyor, batı dillerini öğrenip batının büyük yazarlarını okuyacağımıza köylere gitmeliymişiz... Ben köyleri bilmezmişim, bu da büyük bir suçmuş. Köylere gittiğim olur ya, gitmesem de ne karışıyor Bay *Tufan Türkmen?* Ben, batı uygarlığını öğrenmeye, o uygarlığın ilkelerini, ürünlerini bu ülkeye getirmeye çalışıyorum. O, köylüler arasında «Ben

bilginim!» diye koltuklarını kabartıyor, övünüyor, ben kendimden yüksek olanlara bakıp onlara ulaşmaya özeniyorum. Benim yaptığımın daha çok *asısı* (faydası) olmaz mı yurda? O, köylülere «Bana benzeyin!» diyor, ben çevremdekilere «Aman bana benzemeyin, bizim aydınlarımıza benzemeyin, onlardan çok yüksekleri var, öyle yüksek olanları kendinize örnek edin, onlara benzemeye özenin!» diyorum. Kendimi beğenmiyorum ben, eksiklerimi görüyorum, daha da görmeye çabalıyorum, biliyorum ki eksiklerimi gördükçe, çevremdekilere de gösterdikçe bu ülkeye gerçek aydınlara ermek dileğini getireceğim. İstemiyorlar, susturacaklar...

— Kızmayın, dedi *Allı,* Bay *Tufan Türkmen* susturamaz sizi.

— Biliyorum, *Allı,* o susturamaz, başkaları da susturamaz. Beni sustursalar da ne çıkar? Kızdığım, benim için söyledikleri değil. Bu ülkede hepimiz birbirimizi susturmaya kalkıyoruz da ben ona kızıyorum. Görmüyor musun? bir söz söyleyecek oldun mu, biri çıkıp bağırıyor: «Solcusun sen, sus! yoksa kırarız kafanı.» Söylediğin solculuk mu, değil mi, onu araştıran yok. Bir ozanı beğenmiyorsun, bir başkası bağırıyor: «Ne demek onu beğenmemek? bu ülkenin gözbebeğidir o, onu beğenmemek bu ülkeyi, bu ulusu beğenmemek, sevmemektir, sus kırarız kafanı.» Şimdi de başka türlü bir yaygara çıktı: «Vay! sen bizim solcu olduğumuzu söylüyorsun, curnalcılık ediyorsun, namuslu kişileri namuslu kişilere düşürmeye kalkıyorsun.» Bir söz söylüyorsun, «Solcusun!» diye susturuyorlar, başka bir söz söylüyorsun, «Curnalcısın!» diye susturuyorlar. «*Shakespeare* gerekmez, köylü ile uğraş!» diye susturuyorlar. Nedir bu çektiğimiz? Sağcısı, solcusu, köycüsü, kentçisi, hepsi bir soydan bunların. Hepsi de kendi bildiklerinden başka bir sözün söylenmesini istemiyor, hepsi de bu ülke kişilerinin birörnek olmasını istiyor. Oysaki uygar bir toplum

demek, bireyleri birörnek olmayan toplum demektir. Bütün bir ulus bir görüşe, bir düşünüşe saplanırsa, bir inanca saplanırsa, hepsi köyle uğraşır, ya da hepsi kentliyle ilgilenirse, duruk bir toplumdur o toplum, ilerleme olamaz öyle bir ülkede, düşünme olamaz, yalnız inanma vardır, körükörüne inanma vardır. Aydın olmanın, uygar olmanın tersi nedir diye sorarsan, durumsamadan söylerim: körükörüne bir inanca bağlanmak. Karşılarındakileri «Sağcısın, solcusun! Curnalcısın! Bize gerekmeyen işlerle uğraşıyorsun!» diye susturmaya kalkanların hepsi de körükörüne bir inanca bağlanmış olan kimselerdir.

Allı güldü:

— Siz de öyle değil misiniz sanki? dedi. Kimseyi «Sağcısın! Solcusun!» diye susturmaya kalkmıyorsunuz ya, siz de «Körükörüne bir inanca bağlanmışsınız!» diye susturmaya kalkıyorsunuz. Gerçek özgürlük istiyorsanız, onlara da karışmayın. Varsınlar birbirlerine «Sağcısın! Solcusun! Curnalcısın!» diye bağırsınlar, size ne?

Düşündürdü beni *Allı*'nın bu sözü. Doğru, ne diye karışıyorum?... Gene de yetinemedim bununla.

— Öyle değil, *Allı*, dedim. Her *nen* (şey) görecedir de her nenin görece olduğu ilkesi görece değildir. Fransızca'sını söyleyeyim: *Tout est relatif, sauf ceci que tout est relatif*. Yanılmıyorsam *Auguste Comte* söylemiş. Bunun gibi bütün *düşünüler* (fikirler), görüşler söylenebilir, ancak birtakım düşünülerin yasak edilmesi gerektiği düşünüsü ileri sürülemez. Bunu ileri sürmek bir türlü düşünüşün, görüşün de özgürlüğünü *taplamak* (kabul etmek) değil, düşünme özgürlüğünün kaldırılmasına da *boşuğ* (izin) vermek olur. Körükörüne bir inanca saplanan kişi de kendi düşüncesine aykırı bir düşüncenin savunulmasına katlanamaz. Nerede, hangi ülkede bireyler körükörüne bir inanca saplanırsa o ülkede düşünme olamaz, gerçek aydın yetişemez. Ben, beni susturacaklar diye kız-

mıyorum öyle bağıranlara, bu toplumda gerçek düşüncenin, özgürce düşüncenin belirip gelişmesine engel olmak istiyorlar da onun için kızıyorum. Hepsi de tartışmadan kaçıyorlar, oysaki tartışma olmayan yerde düşünme de olmaz. «Solcusun!» diye bağıran da «Curnalcısın!» diye bağıran da tartışmadan kaçıyor. Bir düşünüyü bir düşünü ile karşılamıyor, bir düşünü ile çürütmeye çalışmıyor, bir insana saplanıp, bir inana sığınıp düşünmekten kaçınıyor. Bu böyle sürdükçe bu ülkede gerçek aydın yetişemez, köylüyü de, kentliyi de kalkındıracak bir *yazın* (edebiyat) kurulamaz. O kurulmadıkça da ne yapılsa boştur, kursağın açlığı giderilir, kafanın açlığı giderilemez. Daha da kötüsü, kafa açlığını duyan da olmaz. Cılızlıktan, kansızlıktan kafaları söner gider de kendilerini tok sanırlar, büyük birer aydın sanırlar, dağarcıklarına koydukları birazcık bilgiyle çevrelerini doyurmaya, kafaları ışıtmaya kalkarlar... Bıraktın, hep ben söyledim, *Allı*. Neden kesmiyorsun sözümü? Görüyorsun, yoruluyorum. Biraz sen söyle de ben dinleyeyim.

Güldü *Allı*:

— Öyle diyorsunuz ya, dedi, gene de söyletmezsiniz beni. İyisi mi, ben gideyim buradan.

Varlık, 1.1.1956

VI

Elimde *Yeni Ufuklar*'ın kasım 1955 sayısını görünce gülümsedi *Allı*:

— Anlaşılıyor, dedi, büğün de Bay *Necdet Eruygur*'un yazısı üzerinde konuşacaksınız benimle. Kimdir o yazar, biliyor musunuz?

— Bilmiyorum, *Allı*, daha yeni duyuyorum adını. Belli, genç bir yazar, çok genç. Çocuk. Yazısının bir yerinde şöyle diyor: «*Dil konusunda da tüm değil-*

se bile, biraz haksız gibime geliyor Ataç. Sanatçıda gerçekten düzenli bir dil aranır ama, köylünün, kentlinin, ayaktakımı dediğimiz insanların dili de kullanılabilir. Bir gencin ağzında —eyyamı şebabetinizde harekât-ı bedeniye ile iştigal buyurdunuz mu?— sözü, ne kadar garip kaçarsa: sayın bayan, bu geceki tuvaletinizle dörüt alanında bir devrim yaratacaksınız — sözü de bir köylünün ağzında o kadar gülünç olmaz mı dersiniz. Her şey yerinde güzel olur ancak.» Bunu yazarken kimbilir ne sevinmiştir Bay *Necdet Eruygur*, ağzı kulaklarına varmıştır! Hani bir gün ünlü yazarlarımızdan biri *«Köydeki büyük otele indik, banyoya girdik, sonra incecik bardaklarla sunulan buz gibi şampanyaları içtik, köydeki üniversitenin sayın rektörüyle konuştuk diye mi yazılar yazalım? Böyle mi gösterelim köylerimizi?»* gibisinden lâkırdılar etmişti, bunun karşısında akan suların duracağını sanmıştı. Bay *Necdet Eruygur* da işte o ünlü yazarımız gibi düşünürlerden. Sevinsin dursun buluşuna! Okuduğunu da anlamıyor, ne dediğini de bilmiyor. Hele büyüsün biraz, bir konu üzerinde düşünmek nedir, öğrensin, sonra konuşuruz kendisiyle. Hayır, *Allı*, bilemedin, duracak değilim Bay *Necdet Eruygur*'un yazısı üzerinde. Başka bir çocuk da, başka bir dergide *«Bir yandan öğrenir, bir yandan de çevremizdekilere* öğretiriz» gibi bir sözediyor. O da sevinmiştir sorunu çözümlediğine, okuyanların «Bak! biz bunu düşünememiştik! Kolayı varmış!» demelerini, alkışlamalarını bekler. Onun üzerinde de duracak değilim...

Bir düşündüm bunu söyledikten sonra. Allı:

— Neye durdunuz? diye sordu.

— «O söz üzerinde duracak değilim» dedim ya, durmaya değer gibi geliyor bana. Çocukça bir söz, ancak o çocukça düşünüş büyüklerde de görülüyor, bunun için durmaya değer. Sanıyorlar ki, bir kimse biraz bir şey öğrendi mi, onu öğretebilir çevresindeki-

lere. Bunun için de köy okulları açıyor, üstünkörü bir eğitimden geçmiş delikanlıları öğretmen diye gönderiyorlar. Oysaki kendileri iyice yetişmemiş, bilimi şöyle bütünü ile kavramamış kimseler, gerçekten öğretici olamazlar...

Gözleri koca koca açıldı *Allı*'nın:

— Ne diyorsunuz? dedi. Siz iyice düşündünüz mü bu dediğinizi? «Bilimi bütünü ile kavramamış kimseler...» Yoksa siz köy okullarına, ilkokullara öğretmen diye büyük bilginler mi göndermeye kalkacaksınız? Hem de ne bilgin! «Bilimi bütünü ile kavramış...» Hak vereceğim geliyor Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu*'na: dâhi istiyorsunuz, dâhiler istiyorsunuz siz...

— Anlamazlıktan gelme söylediğimi, *Allı*. Yakıştırmadım sana. Dâhi mâhi... Öke möke istediğim yok benim. «Bilimi şöyle bütünü ile kavramak» demek, öke bilgin, büyük bilgin olmak demek değildir. Bütün bilimi öğrenecek değil, bütün bilim öğrenilir mi? Kendisinde bilim duygusu belirmiş olacak, bildiklerinin, okulda öğrendiklerinin büyük bir şey olmadığını, bilimin büyüklüğü, genişliği karşısında ancak bir damla olduğunu sezecek. Görüyorsun, *Allı*, azla yetinenlerin, öğrendikleri bir parça şeyi büyük, önemli bir şey sananların hepsi de —çoğu demiyorum, *Allı*— hepsi de bilgiç oluyor, senin anlayacağın «ukalâ» oluyor, öyleleri de açamaz, geliştiremez karşılarındakilerin düşüncelerini, körleştirir. Bilim bütünü ile öğrenilemez, kişioğlunun usu yetmez buna, yetse bile bilim bitmemiştir ki! Bizim olmaktadır, oluş durumunda. Ben «bilimi bütünü ile kavramak» derken «bilimin önemini, oluş durumunda olduğunu sezmek» demek istiyorum. Sen olsun benim sözlerimi anlarsın diyordum, sana da açıklamak gerekiyor...

— Kızmayın! kızmayın! dedi *Allı*. Dinliyorum sizi, söyleyin.

Yumuşamıştım:

— İyi ettin öyle sorduğuna, *Allı*, dedim. Sen an-

lamışsındır ya, senin anlaman yetmez, başkalarına da anlatmak gerek... Ne diyordum? Köy okullarına, ilkokullara yarı yetişmiş, bir parça bir şey öğretilerek salıverilmiş delikanlıları göndermekle köylerin kalkınacağını, çocuklarımızın bilime, *dörüte* (sanata) uyandırılacağını sanmalarından yakınıyordum. Köylüyü ancak gerçek aydın kalkındırabilir, çocukları bilime, dörüte ancak gerçek aydın uyandırabilir.

Allı bir düşündü, sonra:

— Belki doğrudur söylediğiniz, dedi, belki doğrudur ya, ne yapsınlar? Öteki ülkelerde başka türlü mü oluyor? En ileri saydığımız ülkelerde de ilkokul öğretmenleri öyle yetiştirilmiyor mu?

— Öteki ülkelere, en ileri saydığımız ülkelere bakma, *Allı*, onlar başka... Daha doğrusu bak onlara, ancak üstünkörü bakma, iyi bak, bütünü ile gör onları. Doğru söyledin, oralarda da ilkokul öğretmenleri bizde olduğu gibi yetiştiriliyor, yarım yetiştiriliyor. Unutma ki oralarda da ilkokul öğretmeni düşünüşünden, «*primaire*»ler düşünüşünden yakınanlar çok. Gene de oralarda bunun büyük bir önemi yoktur, o toplumlar ilerlemiş toplumlardır da onun için. Yüzyıllardan beri gelen uygarlıkları, yazınları, bilimleri var. Çocuk oralarda yalnız öğretmenini, ilkokul öğretmenini görmüyor, çevresinde ne varsa hepsi ona sezdiriyor uygarlığının, ekininin ne olduğunu. İlkokul öğretmeni de o *koşullar* (şartlar) içinde yetişiyor oralarda, o da o havanın içinde büyüyor, o havanın içinde yaşıyor. Yapayalnız değil oralarda ilkokul öğretmeni, çocuklara yarım bilgiler vermekle kalmıyor, okunacak birçok *betikler* (kitaplar) gösteriyor, içinde yaşadığı toplumun yüzyıllar boyunca kurduğu *yazını* (edebiyatı) gösteriyor. Bizde ise öyle değil, köy öğretmeni, ilkokul öğretmeni, o yarım bilgisizliğiyle bir başınadır. Çocuğu o yetiştirecek, yalnız o yetiştirecek. Çocuğun babasıyla anasından yardım görmez, toplumdan yardım görmez, geçmişten yardım görmez...

— Ne yapalım öyleyse kapatalım mı bu ilkokulları?

— Kapatalım demiyorum ben, *Allı*. Kapatılmaz... Yalnız bilelim ki yetmez o ilkokullar, ortaokullar da yetmez, bilimyurtları da yetmez. Bunlardan başka kurulmasına çalışmamız gereken bir şey vardır, hani Avrupalılar *intelligentsia* diyorlar, büyük aydınlar takımı, kendi kendilerine düşünenler, yanılmayı da göze alıp araştırmalara girişenler takımı bilgiden, bilimden doğrudan doğruya bir *asi* (fayda) beklemeyip de düşündürmek için düşünenler, öğrenmek için öğrenenler, tüm bir özgürlük içinde, hiçbir bağ, hiçbir son tanımaksızın kendilerini düşünce işlerine veren kimseler... Biz de bir yandan onları yetiştirmeye bakmalıyız bu ülkede. Önlerine engeller çıkarıyoruz onların, şu yasaktır, bu yasaktır diyoruz, özgürlüğü tanımıyoruz... Duruk bir toplumuz da onun için. Bizce birtakım değişmez doğrular var, çıkamıyoruz onlardan dışarı. Biri çıkmak isterse onu da durduruyoruz: Yasak!... Ne yapalım? Yüzyıllar boyu öyle alışmışız, bir *betiğe* (kitaba) bağlanmışız, bize onun aşıladığı davranışlardan kurtulamıyoruz, silkinemiyoruz bağlardan.

Bir durdum, sonra:

— *Allı*, dedim, bizim şimdi en ileri saydığımız ülkeler çoktan kurtulmuş öyle buyruk altında düşünmekten. Ortaçağdan çıkmış onlar, çoktan çıkmış. *Önüt*'lere (üstadlara) bağlı değil onlar, biliyorlar eskilerin söylediklerini, eski bilginlere saygı gösteriyorlar, gene de çıkabiliyorlar onların dediklerinden, onların bildirdiklerini, bulduklarını yeniden inceliyorlar. Avrupa ülkelerinde, Uyanış çağından beri var öyle bir aydınlar takımı. Onlar olduğu için de ilkokullar, ortaokullar, bilimyurtları istenen bilgileri verebiliyor, toplumun çocuklarını bilime, dörüte, inceliklere uyandırabiliyor. Biz onlar olmadan da okulların bu işi görebileceğini sanıyoruz. *Uza*'yı (tarihi) düşünmediği-

miz için. Avrupa'nın büğünkü *kurağlarına* (müesseselerine) bakıyoruz onların arkasına, ne olduğuna bakmıyoruz.

Allı sordu:

— Biz büğün de sımsıkı bağlı mıyız o sizin dediğiniz betiğe?

— Ona sımsıkı bağlı olmasak da onun aşıladığı düşünüşe bağlıyız. O bize bir betiğe bağlanmayı, bir betiğin dışına çıkmamayı öğretmiş. Şimdi onu bıraksak bile başka bir betiğe bağlanıyoruz, o yeni seçtiğimiz betiğin, öğretinin dışında düşünmeyi göze alamıyoruz. *Önütlere*, (üstadlara), *magister*'lere inanıyoruz. *Magister dixit, Kale el-imâmü, Önüt buyurdu...* İşte bundan kurtulamıyoruz, birimizin bile bundan kurtulmasına bırakmıyoruz. İş betikte değil, o betiğin bize aşıladığı düşünüşte...

Sustum, bir soluk aldım.

— Büğün bunları konuşmayacaktım seninle. *Allı*, dedim. Şu gördüğün dergide, *Yeni Ufuklar*'ın kasım sayısında Bay *Fethi Naci*'nin «*Edebiyatımız karamsar mı?*» adlı bir yazısı var, onun üzerinde konuşacaktım... Bırakacağım şimdi onu, başka bir güne bırakacağım, belki unuturum, dönmem bir daha. Yalnız şunu söyleyeyim: Bay *Fethi Naci* de iyimser olmayı öğütlüyor... Öğütlemekle kalsa iyi, iyimser olmayanların topunu birden taşlıyor. Onun «iyimserlik» dediği nedir, onu sonra konuşuruz. Kendi söylediği iyimserliğe uymayan yazıların okunmamasını istiyor. Elinde olsa, yasak edecek hepsini. *Varlık* yayınları «*Amerikan edebiyatı diye yalnız Steinbeck, Caldwell, Hemingway, Faulkner'in, Avrupa edebiyatı diye yalnız Gide, Sartre, Camus, Kafka, Montherlant, Koestler, Mauriac, Saint-Exupéry'nin eserlerini önümüze sürüyor*»muş, ateş püskürüyor buna Bay *Fethi Naci*. O saydığı yazarlar içinde iyimser olanları, çok iyimser olanları var, Bay *Fethi Naci*'nin dediği anlamda da iyimser olanları var. Örneğin Monsieur *Gide* pek se-

verdi yaşamayı, kişioğlunun günden güne ilerlediğine de inanırdı, çok yerde söyler bunu. Bay *Fethi Naci* onu da istemiyor. Neden? Bay *Fethi Naci*'nin inandığı, bağlı olduğu betiğin dediklerine uymuyor diye istemiyor. Bir türlü düşünme olabilir Bay *Fethi Naci*'ye göre, çıkılmaz onun dışına, çıktın mı: Yasak. Önütlerden kurtulamamak diye işte buna diyorum, *Allı*. Ortaçağ'da *Aristoteles*'i öne sürerek sustururlarmış karşılarındakileri, Bay *Fethi Naci* gibiler de yeni *Aristoteles*'ler çıkarıyor başımıza...

— Ne oluyorsunuz? dedi *Allı*. *Aristoteles*'e de mi dil uzatacaksınız? Sizin ona saygınız var sanırdım.

— Gene de vardır, *Allı*. Yalnız ona değil, Bay *Fethi Naci*'nin *Aristoteles*'lerine saygım vardır. Ancak *Aristoteles*'ten başka kimseye inanmayacaksınız, büğünün *Aristoteles*'lerine uyacaksınız, başkalarını dinlemeyeceksiniz, denilmesini anlayamıyorum. Ben sana bir şey söyleyeyim, *Allı: Aristoteles*'e bağlanmak, herhangi bir önüte bağlanmak, *Aristoteles*'ten de, bu yeryüzüne gelmiş, gelecek bütün *Aristoteles*'lerden de büyük olan düşünceye saygısızlıktır. Özgürlüğe saygısızlıktır. Doğruyu bulmuşlar, doğrulara ermişler bir yol, çevrelerinde kim varsa hepsi de uyacak artık onlara. O doğruyu, o doğruları kendileri bulmuş olsa gene neyse! öğrenmişler, önütten öğrenmişler, ortaçağda olduğu gibi diz çökmüşler önütün önüne, «Duyduk, uyduk!» demişler, artık kimsenin kendi kendine düşünmesine, okuyacağı betikleri kendi kendine seçmesine bırakmayacaklar. Bir yakabilseler bütün *betik-yurtlarını* (kütüphaneleri), sevinecekler. «Bu betiklerde olanlar doğruysa, bizim önütümüzün buyurduklarında da vardır, gereksizdir. Bizim önütümüzün buyurduklarında yoksa, yanlıştır, yalandır, gene de gereksizdir.» Budur onların düşünüşü, ortaçağın düşünüşü, ortaçağın en karanlık günlerinin düşünüşü... Ortaçağ belki de öyle değildir, ben iyice bilmem ortaçağı. Ortaçağ diye bir söz var ya, kara bilisizliğe,

körükörüne inanmaya ad olmuş, ben onu söylemek istiyorum. Mollalar çağı, bir öğretiye bağlanıp da onun dışına çıkamayanlar, kimsenin de çıkmasına bırakmayanlar çağı... Belli ki, Bay *Fethi Naci* de öylesine mollalardan...

— Bay *Fethi Naci* molla da onun *Aristoteles*'lerini kötüleyenler değil mi sanki?

— Değildir dedim mi ben, *Allı*? Hepsi de molla... Herhangi bir betiği yakmaya kalkan molladır, mollalıktan kurtulamaz. Bir mollalar çağı yaşıyoruz, *Allı*, kapkara bir mollalar çağı. Kişioğlunu istediğince, istediği gibi düşünmeye komayanlar, bu yeryüzünde ancak bir türlü düşünüş, bir türlü yaşayış olmasını dileyen mollalar çağı... Ben de kalkmış, *Prospero*'muz yok diye dövünüyorum! Mollalardan *Prospero* mu çıkar? Bir *Prospero çıksa*, bir adaya sürmekle de kalmazlar, bütün betikleriyle birlikte kendisini de yakıverirler...

Yoruldum, *Allı*, git artık, git artık da sessizce ağlayayım, sessizce dövüneyim *Prospero*'muz olmamasına.

Varlık, 1.2.1956

YANIT

Şu benim *'Prospero ile Caliban'* yazıları epeyce bir yankı uyandırdı. Beğendiler onları demek mi istiyorum? Değil. Beğenmediler, durmadılar bile söylediklerimin üzerinde, incelemediler. Sinirlendiler, öfkelendiler. Gürültüyle, iri iri lâkırdılarla yıldırıp susturacaklar. Sürüye karışmış uyuz bir koyunum sanki, parmaklarını dikip öyle gösterdiler beni.

Neden bu sinirlenme? Neden bu öfke? Doğrusu, ben de beklemiyor değildim bu yazılarımla onların, hepsinin özlerine güvenlerini, o aşırı güveni sarsmaya çalışmıştım. Alkışlanmaya alışmışlardır bizim aydınlarımız. İçlerinden birine ikisine takılabilirsiniz, o bir kişinin birtakım eksikleri, *ağdıkları* (kusurları) olduğunu söyleyebilirsiniz, o başka. Aydınlarımızın bütününden açıldı mı, öveceksiniz. Ozanları öveceksiniz, öykücüleri, denemecileri, eleştirmecileri öveceksiniz. Köy öğretmenlerine gelince, onları daha da çok öveceksiniz. *Bâki,* Hakan Koca Süleyman için yazdığı ağıtta *«Şimşir gibi rû-yi zemine taraf taraf / Saldın demir kuşaklı cihan pehlivanları»* demiş, siz de ona benzer sözler bulup söyleyeceksiniz, «Bizim gözbebeğimiz köy öğretmenleri, o üstün ekinli, ne gerekirse hepsini öğrenmiş, bellemiş gençlerimiz yayıldılar ülkeye, ışıtıyor, kalkındırıyorlar çevrelerini, yakında *uçmağ'a* (cennete) döndürecekler yurdu. Ne gelecekse onlardan gelecek!» diyeceksiniz... Öyle demedim ben, bizde gerçek aydın daha yetişmedi mi, hepimizin de çok eksiklerimiz, ağdıklarımız olduğunu, ken-

dimizi aşmak için çalışmamız gerektiğini, gerçek aydın yetiştirmeden de bu ülkede uygarlığın kurulamayacağını söyledim. İşlerine gelmedi. «Biz olduk artık, bizden üstünü olamaz!» deyip *erinc*'e (rahata), iç erincine kavuşmuş kimseler öyle sözler söylemenize bırakırlar mı?

Benim o yazıların yankısı durmadı daha. Bay *Bedri Rahmi Eyüboğlu*'ndan, Bay *Tufan Türkmen*'den, şundan, bundan sonra, Bay *Sadettin Sungur* da çıkışıyor bana. 'Köy ve Eğitim' dergisinin haziran sayısında, «*Gerçek Aydın ve Köy Öğretmeni*» adlı bir yazısı var, veriyor o da ağzımın payını. Eller tutar yerimi komamış... Şöyle başlıyor yazısına: «*Bir dergi okurken gözüme ilişti.*» Anlıyorsunuz, okumak istememiş benim yazdıklarımı, okur mu? benim yazılarımı okumak onun için küçüklük olmaz mı? «*gözüne ilişmiş*»... Gözüne ilişince de sarılmış *yazağına* (kalemine), döktürmüş. «*Gerçek mânadaki aydının —kendi hesabıma— bu sözleri sarfedeceğine inanmıyorum. Çünkü, gerçek aydında ölçü ve insaf olur!*» buyuruyor. Bende yokmuş o erdemler. «*Köyde öğretmenlik yapanların kalitesini bilmeden konuşuyormuşum.*» «Kalite» Ne de güzel söz! Aramayın, türkçe'de bir karşılık bulamazsınız ona, «nitelik» denir mi? Kendini bilen öyle bayağı tilcikler kullanır mı? Atasından anasından öğrenmiş gibi «kalite» der, köylüsü kentlisi de anlar onu. «Kalite...» Gözleri açılır köylünün kentlinin, «Var bunda bir iş!» der, «Ağzından belli, bilgiç sözleri ediyor!» der. Bay *Sadettin Sungur* bu bilgiç sözlerinden başka tartışmanın yolunu yordamını da biliyor, «*Fikirlere, kanaatlere hürmet edilir*» diyor. Gelgelelim benim düşünülerime, kanılarıma saygısı yokmuş, «*Böylesine değil*» diyor. Neden? «*Çünkü, haksızlık vardır, alay vardır, küçümseme vardır, kasıt vardır.*» '*Kasıt*' derken ne demek istiyor, onu anlayamadım. '*Çünkü*'lerden sonra neden bir durgu imi, bir virgül koyuyor, onu anlamadım: '*çünkü*'

den sonra bir durdunuz mu, sözünüze daha bir üstünlük gelir, söylev çekerken yapın bunu, karşınızdakileri daha bir etkilersiniz. Yeri var mı orada durgu iminin, neden arayacaksınız? Bakılmaz öyle nenlere. Bay *Sadettin Sungur* gibi yerli yersiz *ayraç* (parenthése) da kullanın, o da olur. Şimdi anlıyorum *kasıt* tilciğini neden kullanmış. Aramamış onun anlamını, onu da söze bir güzellik veriyor diye kullanmış olacak.

Saygısı yokmuş benim düşünülerime, kanılarıma. Olmasın. Bilsin ki, ben de kendisinden saygı beklemiyorum. Ne yapacağım ben *Sadettin Sungur*'un saygısını? Tanımam ki kendisini. Adını daha yeni duyuyorum. Saygısı yokmuş ya, ikide bir «*Sayın Nurullah Ataç*» diyor, yazısını bir *beti*'ymiş (mektupmuş) gibi «*Saygılarımla*» diye bitiriyor. Ben onu tanımadığım gibi, o da beni tanımaz, yazılarımı «*gözüne ilişince*» okur, gene de coşmuş, yazısının bir yerinde bana «*sen*» diye *aytıyor* (hitap ediyor). Anlamadım, bir yakınlık, eski bir arkadaşlık, bir gönüldeşlik mi var aramızda? Coşuvermiş... Sevmem öyle coşuveren kimseleri. Şöyle diyor o coştuğu yerde: «*Sayın Ataç! Aç kalmış bir çocuğa —elinde varken— hem yiyecek vermiyor ve hem de ot yediğinden dolayı «hayvan!» diye bağırıyorsun...*»

Diyedursun! Ben öyle söylemedim. Olsa olsa şöyle dedim ben: «Siz açlara, köylüye ekmek götürdüğünüzü sanıyorsunuz, oysa ekmek değil elinizdeki, kendinizi kandırıyorsunuz, o sizin elinizdeki köylüyü de beslemez, kendinizi de beslemez. Ekmek edinmeye bakın, gerçek ekmek edinin. Ekine erdiğiniz düşüyle avutmayın kendinizi. Bir düş koltuğunuzu kabartmaya yeter ya, başka bir işe yaramaz. Sonra acı olur uyanmanız...» Dedimse böyle dedim işte.

Bay *Sadettin Sungur*'a göre, gerçek aydında aranacak dokuz nitelik varmış. Hepsini sayacak değilim. Öğrenmek istiyorsanız, alırsınız *Köy ve Eğitim* der-

gisinin haziran sayısını, okursunuz. O dokuz niteliğin dokuzu da bende yokmuş. Dokuz dedim ya, dokuzu da bire indirilebilir: «*Çoğunluğun durumuna ilgilenmek, çoğunluğu kalkındırmaya özenmek.*» Bay *Sadettin Sungur* ne biliyor, nereden çıkarıyor benim çoğunluğa ilgilenmediğimi? çoğunluğun kalkınmasını dilemediğimi? Köylüyü uyarmaya gönderilen gençlerin, okullarda öğrendikleriyle kalmaları, doğru değildir, onca bilgi yetmez onlara, çoğunluğu uyarmak için üstün ekinli kişiler gerektir demek, çoğunlukla ilgilenmemek demek midir? «Bize buncası da yeter, yoktan iyidir» diye bir söz vardır, ben inanmam onun doğru olduğuna. Ekinin, bilginin azı yetmez, bir işe yaramaz, bilgin etmez kişiyi bilgiç eder, bilgicin de iyilikten çok kötülüğü dokunur. Ben çoğunluğa ilgilenmiyormuşum. Nerede yazıyor, nerede konuşuyorum ben? Bu ülkede yazıp bu ülkede konuşuyorum. Düşündüğümü, bildiğimi çevreme de duyurmak istiyorum, elimden geldiğince çalışıyorum. Benim düşündüklerimin, bildiklerimin bir değeri varsa, çevremdekilere, bütün topluma yarar. Ben bu ülkede gerçek aydınlar yetişmesini diliyorum: bilgiye, ekine özeni olan, öğrendikleriyle yetinmeyip, «Biz olduk artık!» diye övünmeyip günden güne kendilerini aşmaya çalışan kimseler. Bütün topluma saçılır onların ışığı, bütün ülkeye yarar. Öyle olmayanların ise gerçekten ışığı yoktur ki yayılıp da bir işe yarasın. Benim dediklerimin bu ülke için bir iyiliği olabileceğini sanıyorum, çevremde bu ülkeyi gerçekten kalkındırabilecek kimseler göremediğim için yakınıyorum. Bay *Sadettin Sungur* ise benim kendi gibilerini pöhpöhlememi, koltuklarını kabartacak sözler söylememi bekliyor. Avucunu yalasın!

Yazısının sonunda benim için «*gerçek aydın tekelcisi*» diyor. Becerememiş onu da söylemeyi. Bundan, ben gerçek aydınları kendi işime çekiyormuşum gibi bir anlam çıkar. Gene de anlaşılıyor ne demek

istediği: ben kendimi bu ülkede biricik gerçek aydın sayıyormuşum... «Gözüne ilişeni» okumakla yetinirse öyle anlar işte. Ben nerede söylemişim gerçek aydın olduğumu? Bilmiyor muyum ben eksiklerimi, ağdıklarımı? O «*Prospero ile Caliban*» yazılarında kendi kendimden de yakınmadım mı? Bir toplumda bir tek gerçek aydın olamaz, ya çok olur, ya büsbütün olmaz. Ben de gerçek aydın değilim. Bay *Sadettin Sungur* övülmek istediği için benim de kendimi övdüğümü sanıyor. Aşağı yukarı bütün yazılarımda söyledim, daha da söyleyeceğim: bu ülkede gerçekten bir iş görmek istiyorlarsa gençlerin bana da, benim gibilere de *öykünmemeleri* (taklit etmemeleri) gerektir. Biz yarım kalmış kişileriz, yarımın da bir değeri olmaz. Bu ülkenin başlıca eksiği gerçek aydındır, yüksek aydın, tüm aydındır. Öyle kimseler yetişmeden köylüyü de yükseltemezsiniz. Buna özenmektense aydınlar arasında, benim gibi, Bay *Sadettin Sungur* gibi yarım aydınlar arasında bir 'Övüşme Ortaklığı' kurmak istiyorlar. «Öv beni, öveyim seni...» Oh! ne iyi! İç erincine kavuşuruz böylece...

Yazısının bir yerinde de şöyle diyor: «*Acaba sayın Ataç, bildiklerini inandıklarını çevresine bildirmeye, onları uyarmaya özenenleri —bildikleri az da olsa— tabii bulmuyorlar mı? Az bilen ve çevresine az aktaranlara: dur, sen az biliyorsun diyelim ama, lütfen gelir misiniz? Gelseniz bile hiç sonra ne yapalım?* (Burada bir dizgi yanlışı, bir atlama olsa gerek, bir anlam çıkmıyor.) *Çok bilen sizler köye bilmeyenlere çok şeyler bildirebilir misiniz? Meselâ, Prospero ile Caliban'ı da...*

Ne demek istemiş Bay *Sadettin Sungur*? diye düşündüm bu sözler üzerinde. Anladığıma göre benim, benim gibilerin köylere gidip de bildiklerimizi öğretmemizi istiyor. *Prospero* ile *Caliban*'ı da öğreteceğiz... Ben kim oluyorum da *Shakespeare*'i öğreteyim? Köy-

lüye değil, onu Bay *Sadettin Sungur*'a da öğretmeye kalkmadım. Yalnız ben öğretemem değil, kimse öğretemez *Shakespeare'i. Homeros'u, Dante'yi, Balzac'ı, Dostoyevski*'yi de kimse öğretemez. Özenenler, onları bilmek isteyenler, açarlar onların betiklerini, okurlar. Bir büyük yazar ancak kendi yapıtlarından öğrenilir. *Shakespeare*'i okumamış olana ben ne söyleyebilirim? Ne yapalım ki bu ülkede *Shakespeare*'i okumadan öğrenmeye özenenler çok. Bilenler, okumuş olanlar anlatacak, ötekiler de dinleyerek, bir inceleme yazısını okuyarak kolayca, çabucak öğreniverecekler... Eh, iş bölümü... Olmaz o. *Shakespeare*'i, *Shakespeare*'in *The Tempest*'ini bütün kişilerin okuması mı gerektir? Öyle bir *sav* (iddia) atmadım ortaya. Şu yazarı, bu yazarı okumak boynumuzun borcudur denemez. Kişi *Shakespeare*'i okumadan, bilmeden de gerçek ekine erebilir, gerçek bir aydın olabilir. Ne var ki kendisinde ekine, bilgiye ermek için özenme olmalıdır. *Shakespeare*'i okumayacak. Okumasın. Başkalarını okusun. Ancak okumadan öğrenmeye kalkmasın, ağızdan kapma ile yetinmesin. Beğendiği betikleri, kendisini çekenleri okusun. Kendisi okusun, o beğendiği yazarların, kendisini çeken yazarların yapıtlarını kendisi okusun. *Mecnun*'un *Leylâ* için söylediklerini belleyip de bize seviden, vurgunluktan söz açmasın, kendisi sevsin, kendisi vurulsun... Ben öğretemem *Shakespeare*'i. Bay *Sadettin Sungur* katlansın yorgunluğa da kendisi okusun. İngilizce bilmiyorsa... Türkçe' den okusun demiyorum, bizdeki çeviriler yetmez *Shakespeare*'in anlaşılmasına. İngilizce bilmiyorsa başka bir dilden okusun. Başka bir dil bilmiyorsa... Öğrensin. Yabancı bir dili iyice öğrenmeden bu ülkede bir kimsenin ekine erebileceğini ummasın. Yabancı bir dil öğrenmeden gerçek aydın olabilmek şöyle dursun, gerçek aydının ne olduğunu kavrayamayız bile. Gerçek aydın olmaya özenme de uyanmaz içimizde. Yetiniriz kendi kendimizle, çevremizi aydınlattığımızı,

kalkındırdığımızı sanırız da koltuklarımızı kabartırız.

Uzun uzun durdum Bay *Sadettin Sungur*'un yazısı üzerinde. Kızdım, öfkelendim de onun için mi? Değil. Ne diye kızayım, öfkeleneyim Bay *Sadettin Sungur*'a? Bir yazısını okudum, bundan sonrakileri ya okurum, ya okumam. Bakın, bana saygısı olmadığını söyledikten sonra gene «*sayın*» diyor, gene «*saygılar*» sunuyor. Ne dediğini, ne yaptığını bilmeyen kişiye ben ne diye kızayım? yazılarını da ne diye okuyayım?

Varlık, 1.7.1956

YAZAR İLE İŞÇİ

I

Yazar, işçidir diyorlar, işçileri tutmalı, *katlar* (sınıflar) çekişmesinde işçilerden yana olmalıymış, çıkarı bunu buyuruyormuş.

Nereden çıkarıyorlar yazarın bir işçi olduğunu? O da çalışıyor, çalışıp yaptığına karşılık *öden* (ücret) alıyormuş... Yeter mi bu benzerlik? Yazar ile işçi arasındaki benzemezlikler, ayrılıklar daha açık, daha da önemli bence, baktım mı, onlar çarpıyor gözüme.

İşçi erken çıkıyor evinden, belli bir *ucur* (saat) var, onu geçiremez, iş başında bulunacak. Yazar da belli bir ucurda başlayıp belli bir ucurda bırakabilir işini. İsterse. Dileyince oturup dileyince kalktığı da olur. Kimse karışamaz ona. Yazar da vardır *esin* (ilham) bekler. Çalışma isteği duymasının, kendini çalışmaya elverişli bir durumda duymasının adını *esin* koymuş, «Büğün yazamıyorum, yazmak gelmiyor içimden» der, bırakır yazağını, çıkar gider. İşçi yapabilir mi bunu? esin bekleyebilir mi? «Yazar da isteyince yapamaz bunu» diyeceksiniz «Geçinmek için akça kazanması gerek, çalışacak, yazacak ki ödenini alsın, geçinecek» diyeceksiniz. Doğru başka bir geçineceği yoksa doğru. Buna gene döneceğim. Şimdilik şunu söyleyeyim: işi gereği değildir bütün günler çalışması, belli ucurlarda başlayıp belli ucurlarda bırakması. İşçinin ise işi gereğidir.

İşçi yalnız değildir de onun için. Öteki işçilerle birlikte çalışır. Bir yerini bir işçi yapar bir işin, baş-

ka yerlerini başka işçiler. Bunun için bir gün işine gelmemesi olmaz bir işçinin, iş aksar. İşçinin işine gitmemesi için *sayrılık* (hastalık) gibi bir engel çıkması gerektir. O günlerde de başka biri, başka bir işçi geçer onun yerine. O da yapar onun yapacağını, iş değişmez, başkalaşmaz. Bu da işçi ile yazar arasında büyük bir ayrım, büyük bir benzemezlik olduğunu göstermez mi? Yazarın yerine başka birini koyamazsınız, koyarsanız iş değişir, başkalaşır.

İşçi bir yerini yapar işin, onu düşünür, bütünü düşünmez. Görmez bile bütünü. Görünce de tanımaz, o bütün içinde kendi çalışmasıyla elde edilmiş yeri de gösteremez. Bütüne karışmış, bütün içinde yitmiştir, o yer. İşçi yapar diyoruz, bir bütünün bir yerini yapar diyoruz, doğru mu? Eskidenmiş o, şimdi işçi yapmıyor, makine yapıyor, işçinin yaptığı makineye bakmakla, makineyi işletmekle kalıyor. Yazar öyle mi? *Yır* (şiir) olsun, öykü, deneme olsun, bir yazının bütünü çıkıyor onun elinden. Yazar işçi gibi değildir, işin yalnız bir yerini değil, bütününü düşünecek. Yalnız bu mu? İşçi bir yerini düşünür işin, yıllar boyu onu düşünür, kolay kolay değişmez onun işi. Yazarınki ise boyuna değişir. Bir yazıyı bitirip bir başkasına başladı mı, yeniden düşünecek, bütünü de, ayrıntıları da yeniden düşünüp yeniden düzenleyecek. Bir önceki yazısı ona birtakım kolaylıklar öğretmiş, bir görgü edindirmiş olabilir. Gene de o yapıtı için düşündükleri bu yapıtı için yaramaz. Konu başkadır, demek başka nitelikler gerektir. Yazarın bu yıl çıkardığı yapıt, kişilik bakımından, deyiş bakımından, geçen yıl çıkardığını andırabilir, onun bir *süreği* (devamı) olabilir, onun bir eşi, bütün bütün benzeri olamaz. Yazar geçen yıl çıkardığı yapıtı bu yıla da olduğu gibi süremez ortaya. Bir yaptığı bir kez içindir.

Bu yüzden yazarınki düşünce işidir diyoruz. İşçi düşünmez mi? O da düşünür. Kişioğlunun bütün yaptıkları düşüncesinin, düşünme gücünün ürünleridir.

Alışması, ellerine buyurması, iyice anlayamadığı *nenleri* (şeyleri) bellemesi, düşünme gücünden gelir. Ne var ki işçinin yaptığı, yapılmasında işçinin de payı olan nesne, *özdek* (madde) olarak geliyor bizim elimize. Görüyoruz o nesneyi, tutuyoruz, kullanırken de bir nesne olarak kullanıyoruz. Nesneden, özdekten ayrı değil onun yaptığı. Yazarın yaptığı ise nesneden, özdekten ayrı. Onun yaptığı da bir nesne olarak geçiyor elimize. Ancak betik başka, betiğin içindeki başka. Ayakkabı başka, ayakkabının içi başka değil. Betiğin içindekini betikten ayrı olarak, betikle bir ilintisi yokmuş gibi, biz onu betiğin aracılığı ile öğrenmemişiz gibi kullanabiliriz. Betik, yazarın yaptığının kendisi değil, ancak, bir araç taşıyor onu. İşçinin yaptığı nesne ise işçinin yaptığının tâ kendisi, bir taşıt değil. Gözümüzle görüyor, elimizle tutuyoruz onu. Yazarın yaptığını ise gözümüzle görmüyor, elimizle tutmuyoruz, düşüncemizle anlıyor, kavrıyoruz. «Ya *bedizci* (ressam)? Onun yaptığını gözümüzle görüp elimizle tutuyoruz» diyeceksiniz. Gene değil. Bedizin başka bir anlamı, duyularımızla kavrayamayıp ancak düşüncemizle kavrayabildiğimiz bir anlamı var. Nesneye bağlı ya, gene de nesneden ayrı. Bunun için yazarın, *dörütmenin* (sanatçının) yaptığına düşünce işidir diyoruz, yalnız kendisi düşüncesiyle yaptığı için değil, biz de ancak düşüncemizle anladığımız için.

Bir giysi diktiriyorum, ayakkabı alıyorum, ya da yazı yazmak için *sazın* (kâğıt) alıyorum. Biliyor muyum onları kimin yaptığını? Öğrensem bile unutuyorum, unutabiliyorum. Önemi yok da onun için. Şu üzerine yazdığım *sazın*, hangi işçinin elinden çıkmış olursa olsun bana ne? Ha şu işçinin, ha bu işçinin, kullanıyorum onu, işimi görüyor ya, yeter. *Betik* (kitap) için, yazı için öyle mi? Yalnız söylenen değil, söyleyen de önemli. Adını arıyorum betiğin üstünde. O ad için alıyorum. Yazarı sorumlu dediklerinden. İşçinin de bir sorumluluğu var: çürükse yaptığı, *ağdık-*

lı (kusurlu), pürüzlü ise yakınıyorum. Onun yaptığını atıp başka birini alınca geçiyor yakınmam, unutuyorum. Geçmiyor onun sorumluluğu, yüzyıllardan sonra bile geçmiyor. Yazar var, ölümünden iki bin yıl sonra sorguya çekiliyor, okurları aldatmış, yanlış yollara götürmüş olması suç sayılıp yüzüne vuruluyor. Beğenmediğim bir nesneyi, örneğin bir ayakkabıyı yırtarsam, yakarsam, o nesneyi yırtmış, yakmış oluyorum. Bir betiği yırtarsam, *oda* (ateşe) atarsam büsbütün başka bir *neni* (şeyi), betiğin sazını ile, yazı boyası ile ilişiği olmayan bir neni ortadan kaldırmış, ortadan kaldırmak dileğini göstermiş oluyorum.

Yazarın bu sorumluluğu üzerinde durmak gerektir. Önemli bir betiğin üzerinde durmak gerektir. Önemlidir betiğin üzerinde onun adını arayışımız. Bir işçi bir yapımevini, bir fabrikayı bırakıp başka birine giderse kınıyor muyuz onu? Bir suç sayıyor muyuz bu yaptığını? Bir yazar, büğüne dek savunduğu ilkeleri bırakır, örneğin bir *bölemden* (partiden) başka bir böleme geçerse, kınıyoruz onu. Çıkarı uğruna mı böyle değişti diye arıyoruz. O yüzden değişmişse büsbütün kızıyoruz. Bir işçinin çıkarını aramasını, az veren bir yeri bırakıp çok veren bir yere gitmesini suç saymıyoruz, *doğal* (tabii) buluyoruz. Demek *aktöre* (ahlâk) buyrukları, yasalardan da üstün olan *bulunç* (vicdan), yazarı işçi ile bir tutmamıza konuyor. Aktöre, bulunç ayırmış onları birbirinden, toplumdaki görevlerini ayırmış, amaçlarını ayırmış, gözetecekleri ilkeleri ayırmış.

İşçinin yaptığı yoğaltılıyor, kalıcı değil. Geçmiş yüzyıllardan kalma nesneleri büğün kullanamıyoruz. Büğün işimize yaramıyor, büğünkü *gereksinmelere* (ihtiyaçlara) uymuyor. Yazarın yaptığı öyle mi? Yüzyıllardan, binyıllardan sonra okunuyor. İlk yazdığı günlerde niçin okunuyorsa büğün de onun için okunuyor. Yoğaltılmıyor onlar. Bir ayakkabıyı ben giyip eskitince artık siz giyemiyorsunuz. Bir yazıyı benim

okuyup yararlanmış olmam sizin de okuyup yararlanmanıza engel değil.

Söze başlarken bir yere gene döneceğimi söylemiştim. Gelelim şimdi ona. Bence yazar ile işçi arasındaki en büyük ayırımlardan biridir.

Yazarın, yazarlıktan başka bir geçineceği olmayabilir. Böyle yazarlar esin bekleyemez, bütün günler çalışmak gerektiğini duyarlar. Doğru. Ancak bu, yazarlığın özünden midir? Yazar varlıklı bir kişi de olabilir, çalışmaksızın da geliri ile, ya da başka bir *uğraştan* (meslekten) kazandığı ile geçinebilir. İçinden bir özenme duymuştur, *yırlar* (şiirler) söylemek, öyküler, denemeler yazmak dileği sarmıştır içini. Geçimini sağlamak, kazancını artırmak, varlığını çoğaltmak için değil, salt o özenmeyi duyduğu için. Yalnız varlıklı kimseler, *baylar* (zenginler) arasında değil, yoksullar, işçiler arasında da vardır böyleleri. Varlıklı bir kimsenin, salt özendiği için işçilik etmesi düşünülebilir mi? Böyle bir işe kalkışan olursa şaşırmaz mıyız? Gülmez miyiz? Varlıklı bir kimse, birtakım ilkelerin, *görütlerin* (idée'lerin), düşünülerin etkisiyle, «Bir kişinin çalışmaksızın, atalarından kalanla geçinmesi doğru değildir» diyerek varını yoğunu dağıtıp işçilik etmesi olabilir. Varını yoğunu dağıtmadan, varlıklı bir kimse kalarak yapar mı, yapabilir mi bunu. İşçilerin ne türlü yaşadıklarını öğrenmek istemiştir de bir süre bir yapımevine, bir fabrikaya girip çalışmıştır, o başka, o da değiştirmez benim dediğimi. Varlıklı bir kimse, varlıklı kalarak, yazarlık edebilir, üne ermek kaygısını duymaksızın bile yırlar, öyküler, denemeler yazabilir, gidip işçilik etmez. Yazarlığa özenen işçi de, yazdıklarıyla geçimini sağlayabilince, bırakır işçiliği... İşçilik, kişioğlunun ancak geçimini sağlamak için tuttuğu uğraşlardandır. «Ekmeğini emeğinle kazanacaksın» buyruğunun bir *ilenç* (lânet) olduğu söylenir. İşçilik bunun için ağır gelir kişioğluna. Yazarlık ise öyle bir uğraş değildir, geçimimizi

sağlamak için değil, isteyerek, özenerek, gönlümüzün buyruğuna uyarak seçeriz o yolu.

Yazar ile işçi arasında bu ayrımlar varken, toplum onları bir tutmazken yazarın da bir işçi olduğunu söylemek doğru değildir bence. Bu konuda diyeceklerimi bitirmedim.

Varlık, 15.10.1956

II

Yazar işçiyi tutmalı, *katlar* (sınıflar) çekişmesinde işçiden yana olmalı mıdır? Bu soruyu sonraya bırakalım da bunu yapmak asısı, çıkarı gereği midir, önce onu araştıralım.

Bir ozan, bir öykücü, bir denemeci kimin için yazar? Bunu sordunuz mu, türlü türlü yanıtlarla karşılaşırsınız. Kimi çoğunluğu uyarmak, toplum sorunlarının çözümlenmesine yardım etmek, birtakım düşünüleri, *görütleri* (idéeleri) bildirmek, yaymak için yazarmış. Kimi «mutlu azınlığı» *söydeşi* (yani) dörüt işlerinden anlayan incelmiş kişilerin ilgisini çekmek istermiş. Kimi de vardır, çoğunluğa da, azınlığa da aldırmadığını, salt kendi için, gönlünü eğlendirmek için, yazdığını söyler. Kanmayın böyle diyenlere, doğru olsaydı söyledikleri, yazdıklarını gizler, kimseye, en yakınlarına bile göstermezlerdi. Yayımlamak, yazdıklarımızı bizden başkalarının da okumasını dilemek demektir. «Okuyacak, gökceyazına ilgilenecek kimseler için yazıyoruz» demek en doğrudur, öyle sanıyorum ki çoğunluğu düşünenler de, kendilerini ancak mutlu azınlığa beyendirmek isteyenler de bunu *taplarlar* (kabul ederler).

Okuyanlar için yazıyoruz. Kimler okuyor büğünkü toplumda, kimler ilgileniyor gökçeyazına? Bu sorunun yanıtını ararken, iki türlü okur olduğunu gö-

rüyoruz. Bir bölüğü var, başka işlerle uğraşıyor, gökçeyazına ancak bir eğlence, bir süs diye bakıyor. İşlerinden yorgun dönünce dinlenmek için bir betik açıyor, uzun kısa bir öykü okuyorlar. Durmuyorlar, okuduklarının üzerinde, inceliklerini aramıyorlar. Yazarın birtakım sorunlara, toplum *arançlarına* (dâvalarına) değindiğini görseler bile bunları da bir eğlence, bir oyun diye karşılıyorlar. Böylelerinin yalnız birtakım tatlı sevgi öykülerini, öldürüm, ya da *uğruluk* (hırsızlık) öykülerini okuduklarını söyleyecek değilim, yalan olur. İçlerinde *Stendhal*'i, *Tolstoy*'u, *Proust*'u bile okuyanlar bulunur. *Proust*'u okumanın da *Alexandre Dumas*'yı, ya da *Conan Doyle*'u okumaya benzeyen yanları vardır: yalnız olaylara ilgilenerek, sonun ne olacağını öğrenmek için okumak. Gittikleri yerlerde üç beş yazar adı anarak kendilerini göstermek isteyenleri de bunlardan sayabiliriz.

Yalnız bu türlü okurlar, gökçeyazını bir dinlenme, eğlenme aracı, bir süs sayan kimseler için çalıştıklarını söyleyen yazarlar yok değildir. Büğün okunacaklar, yarın unutulup gidecekler... Bir utanmazlık, bir *köpeksi'lik* (cynisme) sezilir onlarda. Yazarların çoğu, onların geçici ününe, kazançlarına imrenseler bile söylemezler bunu, kendi kendilerinden bile gizlerler. Bir küçümseme, bir tiksinme ile bakarlar o türlü *uğraştaşlarına* (meslektaşlarına). Yazar ile işçi arasındaki büyük ayrımlardan biri de budur: İşçi, yaptığı nesnenin kimin eline geçeceğini düşünmez, aldırmaz buna, yazar ise düşünür, aldırır. İşçiler arasında «Siz alıcılarda ne türlü nitelikler, *artamlar* (meziyetler) arıyorsunuz?» diye bir soruşturma açmak kimsenin usuna gelmemiştir... Yazarlar ise sık sık karşılaşırlar bu soruyla, uğraşlarının başlıca sorunlarından biridir...

Okurların bir bölüğü de var, başka bir işleri, başka bir uğraşları olsa bile, gökçeyazını salt bir eğlence, bir süs saymıyor, gerçekten kaygı ediniyorlar ken-

dilerine. Bir yırı, bir öyküyü, bir denemeyi okuyup geçmiyor, duruyor onun üzerinde. Bir yapıtı okudu mu, yazarın öteki yapıtları arasında değeri nedir? kimlerin etkisi seziliyor? yazarın daha önceki yapıtlarıyla karşılaştırılınca bir ilerleme gösteriyor mu? bir durma, bir gerileme mi seziliyor o yazarda? görüşlerinde bir değişme olmuş mu? bütün bunları araştırıyor. O türlü okurlar unutmuyor okuduklarını. Onların gözünde özünün de, biçiminin de değeri var, önemi var bir betiğin. Gökçeyazın yapıtlarına onlar büyük bir uygarlık olayı diye bakıyor. Okudukları bir yazarın görüşlerine katılmasalar, düşündüklerini doğru bulmasalar bile boş söz diye karşılamıyor, toplumda bir etkisi olacağını biliyorlar. Bunlar, bu türlü okurlar, kendileri yaratıcı olmasalar, kendileri yazmasalar bile, gökçeyazın alanında yaşıyorlar demektir.

Ozan, öykücü, denemeci işte bu türlü okurlar için yazar. Okurların bu türlüsü ise, varlıklı kimseler arasından demeyelim, *yinlerile* (vücutlarıyla) çalışmayan, yorulup güçsüz düşmeyen kimseler arasında çıkar. Onların, okumaya ayıracak *öyleri* (vakitleri) vardır. Bundan başka öyle kimseler, kendi uğraşlarında da düşünce işleri üzerinde çalışırlar. Kolay kolay işçilik edemez öyleleri, beceremezler işçiliği, işçiliğin *koşullarına* (şartlarına) dayanamazlar. Bakın, yazarın bir işçi olduğunu söyleyen yazarlar içinde de bir fabrikaya girip işçilik edecek kimse bulabilir misiniz? Bir yazar sıkıntıya düşünce geçimini sağlamak için gidip işçilik edebilir, gene de seve seve, kendini vererek yapmaz bunu, gözü dışarıdadır, çabuk kurtulmaya bakar. İşçiler arasından yazarlar çıkmıştır, onlar da bırakmışlardır işçiliği. Yazarlıkla işçilik, birbiriyle uzlaşabilecek uğraşlar değildir de onun için.

Demek yazarı bir işçi sayamayız. Öyle ise yazarın asısı (fayda, yarar), çıkarı da işçiler katının asısı ile, çıkarı ile bir değildir.

Şimdi denebilir ki: «Yazar okurların çoğalmasını isteyen bir kişidir. Büğün ancak varlıklı kimseler, ya da geçimlerini düşünce işleriyle uğraşarak sağlayan kimseler okuyor, gökçeyazına yakından ilgilenenler ancak onlar arasından çıkıyor. Öyle olunca yazar, işçiler katının da ezici yorgunluklardan kurtulmasını, işçilerin de daha iyi koşullara kavuşup okumaya, kişiliğini bezemeye öy (vakit) ayırabilmesini istemelidir. Bunun sağlandığı gün okurlar artacaktır. İşte bu bakımdan yazarın asısı, çıkarı ile işçinin asısı, çıkarı birleşir.» Doğrudur bu. İşçiler de işçilikten kurtulup birer *'bourgeois'* olabildikleri ölçüde okurların sayısı da artabilir. Ancak bunu söylerken, *'bourgeois'*lığın, yazar için, işçilikten üstün bir durum olduğunu da belirtmiş oluyoruz. Neden *bourgeois* diyorum? Başka bir ad bulamıyorum da onun için. Yoksa sevmem o tilciği. Yalnız Türkçe olmadığı için değil. Birbirine uymayan birkaç anlamı vardır da onun için sevmem. Köylüye karşı *bourgeois, aksoylara* (asillere), beylere karşı bourgeois, işçiye karşı bourgeois, çalışmayıp geliri ile geçinen kişi anlamında bourgeois, bunlardan başka bir de birtakım dörütmenlerin ağzındaki anlamıyla bourgeois *söydeşi* (yani) yerleşmiş değer yargılarına bağlı, kendi kendine düşünmeyen, hep çıkarını arayan, akça biriktirmeye bakan kişi, dar düşünceli kişi... Ben bu yazıda o tilciği işçi olmayan, geçimini düşünce işleriyle sağlayan kişi anlamında kullanıyorum.

Böyle bakılınca, bourgeois'lik, yazarın gözünde, bütün dörütmenlerin gözünde, en yüksek durumdur. Yazar, dörütmen, en iyi yaşam koşullarına bourgeois uygarlığında ermiştir. Saygı görür bourgeoisdan. Bourgeois ona, kendisinden başka türlü bir kişi diye bakmaz. Dilediğini söylemekte özgür bırakır onu. Çoktan beri bourgeoisliğa ermiş ülkelerde, toplumun ilkelerini sarsmaya, değiştirmeye çalışan yazarlara, düşünürlere de ses çıkarılmıyor, onlar da dilediklerini

söylemekte özgür bırakılıyor, onları da yasalar koruyor. Yalnız yasaların korumasıyla da kalınmıyor: kamuoyu, özgür topluluk *bulumu* (vicdanı) dokundurmuyor onlara.

Yazar için, asısını, çıkarını düşünen bir yazar için bourgeois uygarlığı, en iyi, en yüksek toplum biçimidir. Yazar, dörütmen, salt asısını, çıkarını düşündükçe, bourgeois uygarlığının dayandığı ilkelerin sarsılmasını, değişmesini isteyemez. Olsa olsa bourgeois katının genişlemesini, büğün ağır koşullar altında çalışıp okumaya, dörüt işleriyle uğraşmaya *öy* (vakit) ayıramayan kişilerin de bourgeoisliğa ermesini, yükselmesini dileyebilir.

Yazar, dörütmen, bütün *uza* (tarih) boyunca, varlıklı kişilerden de yardım görmüş, iyilik görmüştür. Bir kişinin, doğrudan doğruya bir yararlığı olmayan, ancak yaşamı bezemeye yarayan işlere, kısacası güzelliğe bir değer verebilmesi için geçim sıkıntılarından kurtulmuş, az çok varlığa ermiş, *baylaşmış* (zenginleşmiş) olması gerektir. *Bayların* (zenginlerin) hepsi de güzelliğe değer verir, dörütten anlar mı? Onu demiyorum. Ancak kişinin, güzelliğe değer vermesi, dörütten anlaması için geçim kaygısından az çok kurtulmuş olması gerektiğini söylüyorum. Yazar, dörütmen, asısını, çıkarını düşünürse, varlıklı kimselere karşı savaşa girişemez. Tersine, bourgeois uygarlığı gibi onları da savunur.

Gene de yazar işçiyi tutmalı, katlar çekişmesinde işçiden yana olmalı mıdır? Bu ayrı bir konudur, başka bir güne bırakalım.

Varlık, 15.11.1956

III

Yazarı bir işçi saymak yanlıştır bence, *katlar* (sınıflar) çekişmesinde işçilerin yenmesine çalışmak da

asıları gereği değildir. Öyleyse işçileri tutmamalı, karşı yandan olmalı demek mi istiyorum?

Yazar, asılar üstünde birtakım değerler olduğuna inanan kimsedir. Akçaya, varlıklara önem vermez, aramaz çıkarını demiyorum. O da yaşayacak, geçinecek. Azla da yetinemez. Güzellik boş bir söz değildir onun gözünde. Başka amaçlar güderken bile başlıca ödevinin güzellik yaratmak olduğunu unutamaz. Biçim kaygısı vardır onda. Bunun için kendi yaşayışının da güzel olmasını ister: süsleyecek oturduğu yeri, iyi giyinecek, iyi yiyip içecek, bu yeryüzünün türlü azıklarından payını alacak. Bütün dörütmenler gibi yazar da yaşayışa günden güne daha bir incelik, daha bir güzellik katmaya çalışır. Bunu kendi için de dilemez olur mu? Bunu, karşı konmaz bir *gereksinme* (ihtiyaç) olarak kendi içinde duymasa çevresine yayabilir mi? Altın tabakla toprak çanak bir değildir onun için. Yoksulluk onu toprak çanaktan yedirse bile gözü altın tabaktadır, düşlerinde onu görür. Yazar, dörütmen bir bezeyicidir, bezekten geçemez. Bunun için kazancını arttırmak istemesine, azla yetinmemesine karışamayız.

Yalnız dışta mı arar güzelliği? Örtüler ne denli güzel olursa olsun, o örtüler altında bir *yımızıklık* (çirkinlik) sezerse, o da araştırır, onun da güzel olmasını, düzenli olmasını ister. Birtakım *görütlere* (idée'lere), doğaüstü değerlere bağlıdır da onun için. Gerçekten başka, *özdekten* (maddeten) başka bir *nene* (şeye) önemli diye bakmadığını söylese bile kanmayın dediğine, özdeği bulduğu gibi bırakmaması, işlemesi, bir biçim, bir anlam vermeye çalışması da özdekten üstün değerlere inandığını göstermez mi? Yazar, inançları ne olursa olsun, *toyunlar, tanrıganlar**

---

* **Toyun da, tanrıgan da, rahip** demektir. Tek-tanrılı bağlançların (dinlerin) önütlerine **tanrıgan**, ötekilere **de toyun** demeyi daha uygun buluyorum.

soyundandır. *Tüzeye* (adalete), doğruluğa da inanır, bunları güzellikle bir tutar, güzelliğin, tüm güzelliğin *öğelerinden* (unsurlarından) sayar.

Bunun için yazar, büğünkü düzende, bourgeois düzeninde bir tüzesizlik görüyor, bu düzenin bir yalana dayandığını sanıyorsa, kanısı bu ise, bunu belirtmek, o tüzesizliğin kaldırılmasını istemek, bunun için çalışmak, doğruluğun işçiler katında olduğuna inanıyorsa, işçilerle birleşip çekişmede onlara yardım etmek, yalnız *tüzcesi* (hakkı) değil, boynunun borcudur. Kendi asılarına, çıkarına uymasa da... Bir güzellik yaratıcısı olduğu için, doğaüstü, özdeküstü değerlere bağlı olduğu için, bir bezeyici olduğu için boynunun borcudur. Tüzesizlik kalksın, yalan yıkılsın ki güzellik düzeni kurulabilsin yeryüzünde.

Bugünkü düzende, bourgeois düzeninde bir tüzesizlik olduğu, bu düzenin bir yalan üzerine kurulduğu doğru mudur? Birtakım sıkıntılar olduğunu hepimiz biliyoruz, görüyoruz. Doğanın verdiği azıklar da, kişioğlunun türettiği azıklar da iyi paylaşılmıyor. Yalnız eşitlik gözetilmiyor demiyorum, tüze de gözetilmiyor. Çalışan, dididen, yorulan az alıyor, bir iş görmeyenin, atalarının bıraktığı ile geçinenin payına çok düşüyor. Bir yanda varlıklı kimseler, bir yanda yoksullar. Varlıklı olanlar usca yükselmiş, incelmiş, daha anlayışlı kimseler olsa, gerçek seçkinler olsa, birtakım güzellikler yaratılmasını sağladığı için gene de kişioğluna bir yararlığı, bir iyiliği dokunduğunu söyleyebiliriz. O da değil. Tilciğin öz anlamıyla gerçek aristokrat, gerçek seçkin değil onlar. Varlık, *baylık* (zenginlik) yakışmıyor çoğuna, kullanmasını bilmiyorlar ellerindekini, beğenileri incelmemiş, güzeli seçemiyor da bayağılıkları alkışlıyorlar. İçlerinde anlayışlıları, bilime, dörüte değer verenleri olmuyor demiyorum, pek az öyleleri, tek tük. Çoğu, bilime, dörüte ilgilenmeye kalksalar da yanlışına, kötüsüne gi-

diyorlar. İşçilerin, yoksulların beğenisi, anlayışı daha üstün değil. Dörütmenler arasında, çalışkan katların güzele de, doğruya da daha açık olacağını sananlar var. Ben bu umudu boş buluyorum. Çahşkan katların güzellik üzerinde düşünmeye, gerekli ekini edinmeye *öyleri* (vakitleri) yok, birtakım dörüt olaylarına ilgilenseler bile bunu önderlerinin, yöneticilerinin öğüdü, buyruğu ile yapıyorlar. Kendi kendilerine yargılayamadıkları için ya önderlerinin yargılarını tartışmadan, içlerinde en küçük bir *sizin* (şüphe) duymadan körükörüne taplıyorlar, ya da ancak kendilerini, katlarını öven, destekleyen yapıtları beğeniyorlar. Bourgeoislar dörüt yapıtından bir ası, bir yararlık bekleyen düşünüşten az çok uzaklaşmış, yalnız güzelliğe önem verdiklerini bir gösteriş diye olsun söylemeye alışmışlardır. İşçiler, çalışkan katlar daha buna da erememişlerdir. Onlarda daha bir bilgiçlik, dörüt yapıtı karşısında daha bir ukalâlık vardır. Ancak işçilerin, çalışkan katların beğenilerini, anlayışlarını inceltmiş olmaları *yaşam koşullarına* (hayat şartlarına) bağışlanabilir, işsiz güçsüz varlıklı kimselerin beğenisizlikleri ise daha çok göze batar.

Bugünkü bourgeois düzeninde *usu* (aklı) da, gönlü de inciten birtakım aksaklıklar yımızıklıklar olduğu *yadsınamaz* (inkâr edilemez). Ancak bunlar, bourgeois düzeninin doğal ürünleri midir? Bunlardan kurtulabilmek umulamaz mı? Bu tüzesizlikler düzen yıkılmadan da giderilemez mi?

Bunu yanıtlamak için işçilerin dünkü durumu ile buğünkü durumunu karşılaştırmak, bir düzelme, iyileşme görülüyorsa bunun *nite* (nasıl) elde edildiğini düşünmek yeter. İşçiler artık eski sıkıntılar içinde değildir. Birçok dilekleri yerine getirilmiştir. *Genlikleri* (refahları) artmaktadır. Amerika'da işçilerin birçok aydınlardan daha çok kazandıkları, türlü bakımlardan daha iyi, daha geniş bir yaşayışa erdikleri söyleniyor. Amerika'da, işçilerin çok olmasına *tapa*

(rağmen) *toplumculuğun* (socialisme'in) ilerleyememesi bu yüzdenmiş. Demek işçilerin, çalışkan katların yaşam koşullarını iyileştirebilmeleri, *bourgeois* düzeninde de olmayacak bir iş değildir. Demek bügünkü düzenle de varlıkların tüzeye daha uygunca paylaşılması sağlanabilir.

Nite elde edilmiştir bu sonuç? İşçiler katının ayaklanması, tüzcelerini gücün koparmasıyla mı? Devrimleri yapanlar sıkıntı içinde olanlar, yoksullar değildir. Yeryüzünden kölelik, kölelerin ayaklanmasıyla kalkmamıştır, birtakım düşünürlerin çalışmasıyla kalkmıştır. Bütün devrimlere bakın, bütün ilerlemelere bakın, hepsini de düşünürlerin sağladığını görürsünüz. O düşünürler de emekçiler katından, sıkıntı çekenler, ezilenler katından değildir, varlıklılara daha yakın kimselerdir, varlıklı kimselerdir. İşçileri *kat* (sınıf) bilincine ulaştıran, toplum içinde büyük bir güçleri olduğunu bildiren, tüzelerini savunmayı öğretenler de gene düşünürlerdir, az çok varlıklı kimseler, bourgeois düzeninin yetiştirdiği aydınlardır.

Bunun içindir ki, daha ileri, daha güzel, tüzeye daha uygun bir acuna geçmek için büğünkü düzenin yıkılmasını gerekli bulmuyorum. Bunu, bu düzeni iyileştirmeye çalışmak daha doğrudur. Bu düzeltme işinde de toplumculuğun büyük yararlıkları olabilir. Ancak onlar da boyuna katların asısından, bir katın öteki katları buyruğu altına almasından açtıkları için kişilerde duyguları kışkırtıyor, çarpışmalara, boğuşmalara sürüklüyorlar. Büğünkü acunda 'bourgeois'lar da, işçiler de kendilerini birer kişioğlu diye düşünmüyor, ancak bir katın bireyleri diye düşünüp ona göre konuşuyor, ona göre davranıyor.

Bence bu çekişme, çarpışmada yazara, dörütmene, düşünüre düşen, o katlardan birini tutup onun yenmesine çalışmak değil, ikisine de kendi asılarının üstünde birtakım değerler bulunduğunu, bir kişioğlu görüdü olduğunu unutturmamaktır.

Varlık, 1.12.1956

YOKSULLUK

I

Yazarın, en çok da öykü yazarının geçim sıkıntısı çekmiş, yoksulluktan geçmiş olması daha iyiymiş. Gerektir diyenler bile var. Kendisi aç kalmış olacak ki bilsin açlığın ne olduğunu. Acılar duymamış olan anlar mı acı nedir? Bakın kişilere, bakın acunun dört bucağına: sıkıntı çekenlerin, güç geçinenlerin, açların sayısı genişlik içinde, mutluluk içinde yaşayanların sayısından çok üstündür. Karnı tok, sırtı pek olanlar kavrayamaz çoğunluğun durumunu, gerçekleri, üzücü gerçekleri göremez, gösteremez...

Sevmem böyle lâkırdıları. Parlak parlak, duygulu duygulu söylevler çekmeye elverişlidir ya, doğru ile pek bir ilişiği yoktur, şöyle biraz incelenmeye, olaylarla karşılaştırılmaya gelmez. Çevrelerine bakmaksızın, geçmişi gözönüne getirmeksizin kendi kendilerine, karanlıkta düşünenlerin uydurdukları sözlerdir bunlar. Öyleleri bir söz atar ortaya, doğru mu, yanlış mı, pek araştırmaz orasını, daha çok «güzel» olmasına bakar. «Güzel» dedikleri de göze çarpıcı olandır. Örneğin «Sıkıntı, yoksulluk pişirir kişioğlunu» derler. Doğru, etkiler bu söz sizi. Sıkıntının, yoksulluğun, büyük acıların bir ağırbaşlılık, bir *saldamlık* (ciddilik) verdiğini siz de görmüşsünüzdür, ya da gördüğünüzü sanırsınız. Bir «doğru» dediniz mi, onlar, söylevciler, iri lâkırdıyı sevenler, bir *belit* (mütearife) diye alırlar bunu ele, genelleştirirler, koca bir yapı kurmaya kalkarlar bunun üzerine. Kolayca kandırır-

lar kendilerini, çok kimseyi de kandırırlar.

Sıkıntı, yoksulluk, büyük acılar gerçekten pişirir mi, olgunlaştırır mı kişioğlunu? Bırakalım şimdi bunu, sonra döneriz. «Doğrudur» diyelim, öyle diyelim de yazarın, öykü yazarının sıkıntı çekmiş, yoksulluktan geçmiş olması gerek midir, önce onu araştıralım.

Neden gerekmiş? Öykü yazarı gerçekçi olacak, bize gerçeği anlatacak da onun için... Bu da çok su götürür. Sevmem kesin sözleri, bir kesin söz duydum mu, tersini söylemek gelir içimden. Bütün kesin sözlerin birer doğru yanı olsa bile birer de yanlış yanları vardır. Bir doğruyu gösterir, savunurken, başka bir doğruyu da örtmüş, *yadsımış* (inkâr etmiş) olurlar da onun için... «Öykü gerçekçi olmalıdır» demek de gerçekçi olmayan öykülerin değerini görmemektir. Oysa onların çok iyileri, çok güzelleri olabilir... Neyse! Öykünün gerçekçi olması gerektiği *önyargısını* (prejugé'sini), *konudunu* (postulat'ını) da *taplıyalım* (kabul edelim). Gerçekçi olan öykücü bize kişilerin yalnız bir *bölününü* (kısmını) değil, çoğunluğunu da değil, hepsini, kişioğlunun *bütün*'ünü gösterecektir. Yalnız açları değil, tokları da gösterecek. Yalnız yoksulları değil, varlıklı kişileri, en büyük varlıklıları da gösterecek.

Açların, yoksulların durumlarını, duygularını kavrayabilmemiz için bize de sıkıntı çekmiş, yoksulluktan geçmiş, aç kalmış olmamız gerektiği doğru ise, bolluk içinde doğmuş, bolluk içinde yaşamış bir kimsenin durumunu, duygularını kavrayabilmemiz için de onun yaşadığı gibi yaşamış olmamız gerekmez mi? Öykücü çocukluğunda, gençliğinde sıkıntı çeksin de sonradan çalışmasıyla, emeğiyle en yüksek yaşayışa erişsin... Yok! Yoksulluk içinde büyüyüp sonradan varlığa erişmiş kişinin duyguları, düşünceleri, varlık içinde doğmuş, varlık içinde büyümüş bir kişininkilerle bir olamaz. Bir eksik, ya da bir artık vardır onda...

Böyle olunca bir yazarın bize kişioğlunu bütünü ile göstermesi, anlatması istenilemez. Yalnız istenilemez değil, bunu başarabilmesi düşünülemez de. Ya yoksulluk içinde doğup büyümüştür, sonradan varlığa erse de, varlık, genişlik içinde yetişmiş olanları anlayamaz, ya da ta çocukluğundan beri varlık içinde olduğundan yoksulları anlayamaz. Demek ki gerçekçiliğe, istenilen tüm gerçekçiliğe eremez.

Yalnız yoksulluk, varlılık için mi böyle? Değil. Gerçekçi yazardan bize kişioğlunu bütünü ile göstermesini bekliyoruz. Yoksulluktan geçmemiş kişinin yoksulları anlayamayacağı, anlatamayacağı doğru ise, korkak kişi de gözüpek olan, yiğit olan kişiyi anlayıp anlatamaz. Eli dar olan eli geniş olanı, vergili kişiyi anlayamaz. Seven, sevmeyeni anlayamaz. Erkek kadını, kadın erkeği anlayamaz... Daha uzatabiliriz bunu... Öykü yazan kişi de ya korkaktır, ya yiğittir. Ya eli dardır, ya vergilidir. Ya sever, ya sevmez. Ya erkektir, ya kadındır. Demek kişilerin çoğunu, kendisi gibi olmayanları anlayamayacaktır, duygularını, düşüncelerini sezemeyecek, kavrayamayacaktır onları. *Dışarıdan* anlatsa bile *içeriden* göremeyecektir... Demek gerçekçilik, yazında, öyküde gerçekçilik olmayacak bir iştir...

Böyle çürük, böyle saçma bir *sav* (iddia) olur mu? «*Devinme* (hareket) yoktur» dediler mi, yürür, devinmenin olduğunu saptarsınız. «Bir yazar, kendine benzemeyenleri gösteremez, anlatamaz» dediler mi de bütün büyük yazarları, öykücüleri, *görmük* (tiyatro) yazarlarını gösterirsiniz. *Shakespeare* iyileri de, kötüleri de, yiğitleri de, alçakları da, *Othello*'yu da, *Jago*'yu da, *Macbeth*'i de, *Banco*'yu da anlatmamış mı?

Yiğit kişi korkağı, eli dar olan vergiliyi, seven sevmeyeni duyguları, düşünceleriyle anlayıp anlatabiliyorsa, yoksulluk içinde yetişmiş kişi de varlıklıyı, varlık içinde büyümüş olan da yoksulun, açın durumu-

nu, çektiklerini, duygularını, düşüncelerini anlayıp anlatabilir.

Sıkıntı çekmiş, aç kalmış, yoksulluk içinde olgunlaşmış yazarlar vardır, büyük öykücüler gösterebiliriz bunlar arasında. Peki, ya ötekiler, varlık içinde yetişmişler arasında büyük, çok büyük yazarlar, öykücüler yok mudur? *Balzac, Stendhal* büyük varlıklı kişiler değilmiş ya, yoksul da değillermiş, çocuklukları, gençlikleri sıkıntı içinde geçmemiştir, aç kalmamışlardır onlar. Ya *Tolstoy*? Ya *Proust*? *Tolstoy, baydır* (zengindir), ağadır, büyük toprakları, sayısız kulları vardır. *Proust* da büyük gelirli bir ocağın çocuğudur. «Pişmemişler mi» onlar? Anlamamışlar mı kişioğlunu? *Tolstoy* için de, *Proust* için de, *Balzac*'la *Stendhal* için de öyle bir söz söylenemez. Öyle ise «Öykücünün sıkıntı çekmiş, yoksulluktan geçmiş olması gerekir» savı da ayakta duramaz.

Biliyorum, «Bütün kuralların *ayrıkları* (müstesnaları) vardır, onlar da ayrıklardır» denebilir. Öyle derlerse ben de şunu sorarım: «Neden bunlar ayrık da ötekiler, sıkıntı çekmiş, yoksulluktan geçmiş olanlar ayrık değil?»

Gelelim yoksulluğun kişioğlunu pişirip olgunlaştırmasına... O da başka bir güne.

Varlık, 1.2.1957

II

Sıkıntı çekmek, yoksulluktan geçmek, büyük acılara uğramak pişirir olgunlaştırır mı kişiyi? Güçtür kesip atmak. Öyle yaşamış kimseler arasında acunu da, kişileri de daha iyi anlamış olanlar gösterebiliriz. İçlerine karanlık çökmüş, sevgi duygusunu büsbütün yitirip bencilleşmiş olanlar da yok mudur? Bunlar ötekilerinden de çok değil midir?

Sayrılık (hastalık) gibidir yoksulluk da. Sayrıların yalnız kendilerini düşünüp başkalarına aldırmamalarını hepimiz görmüşüzdür, bunu kendimiz de denemişizdir. Ağırca bir sayrılığa tutulduk mu, çevremizde ne varsa yıkılsın, yokolsun, bizi pek ilgilendirmez. Düşünmek, döleklikle düşünüp başkalarının durumlarını anlamak, kendimize acunun göbeği diye bakmamak, daha çok esen kişilere vergidir, sayrılık *enezleştirir* (zayıflatır) kavrayışımızı, bencil duygularımızı pekiştirir, yalnız onları bırakır. Kınamayın sayrıları bencillikleri yüzünden, bir suç değildir onlarınki... Açlık da, türlü sıkıntılar çekmek de bir türlü sayrılıktır, bırakınaz kişiyi çevresini düşünmeye.

Çevremizi düşünmek, bizden başkalarının sıkıntılarını, acılarını, çektikleri güçlükleri kavramak için kendimizden az çok kurtulabilmemiz gerektir. Kendisi sıkıntılar içinde çabalayan kişi, onları unutup da kendinden kurtulabilir mi? Bunu yapabilenler çok güçlü kimselerdir, beğenirim, alkışlarım, *tansıklarım* (hayran olurum) onları, değme kişinin o gücü göstermesini bekleyemem.

Başkalarını düşünebilmek, acunu kavrayabilmek için kişinin *öyü* (vakti) de olması gerektir. Bütün gün işiyle uğraşan, geçimini, ocağının geçimini sağlamaya çalışan kimse kolay kolay bulabilir mi o gereken öyü? Yorgun argın çıkıyor işinden, çoğu vurulmuşa döner de başkalarını değil, kendini, kendi acılarını bile düşünemez olur. Eski yazarlar, örneğin Fransa'nın 17. yüzyıl yazarları, tutkuları anlatırken niçin hep hakanları, varlıklı kimseleri seçerler? Ötekilerde, yoksulluk içinde olanlarda tutkular *arı* (saf) olarak belirmez de onun için. Kendimizi tutkularımıza kaptırabilmemiz, önümüzde aşılmaz engeller olmamasına bağlıdır. *Romeo* bir yandan da geçimini sağlamak için çalışmakla ödevli olsa, sevgisini dilediği gibi geliştirebilir mi? Sayrı düşüp de odlar içinde yansa, gene *Juliet*'i düşünebilir mi? Başka bir sıkıntısı, başka bir

yükümü olmayacak ki, yalnız sevgisine versin kendini, yalnız sevgisi önüne dikilen engellerle uğraşabilsin... Sıkıntılar çeken, yoksulluk içinde olan kimse, dedim ya, başkaları şöyle dursun, kendini bile pek düşünemez, inceleyemez duygularını, onları geliştiremez. Oysa tutkuların, duyguların iyice anlaşılması onları geliştirmekle olur.

Yoksulluk içinde, güç yaşama *koşulları* (şartları) içinde olanlar, başkalarını bir türlü düşünemezler, acunu kavrayamazlar demiyorum, genel bir kural *önermeye* (teklif etmeye) kalktığım yok. Ancak yoksulluğun, sıkıntının, büyük acıların kişioğlunu pişirdiğini, olgunlaştırdığını da genel bir kural diye çıkarmasınlar karşıma. Çıkardılar mı, ben de tersini gösteren olaylar üzerinde dururum.

Acunu anlamak, doğruları kavramak için okumanın, düzenli bir eğitimden geçmenin de gerekli olduğunu uslarına getirmiyorlar mı? Varlıklı kimselerin çocuklarını okullara, yüksek okullara gönderip yetiştirmeleri, yoksulların da çocuklarını ta küçük yaştan ekmek kaygısıyla çalıştırmaları iyidir, doğrudur demiyorum. Bir *tüzesizliktir* (adaletsizliktir) bu, düşündükçe yüreği burkulur kişinin. Ne yapalım ki, bu durum yeryüzünden kalkamamıştır, daha iyi, tüzeye daha uygun bir duruma da kolay kolay geçemeyeceğimiz anlaşılıyor. Olması gerekeni değil, olanı söylüyorum. Öyle ise varlıklı kimselerin, geçim kaygısından kurtulmuş olanların düzenli bir eğitimden geçip, birtakım betikleri okuyup acunu da, yaşamı da daha iyi anlamaları doğal bir olgudur. Bir kişi bütün gün iş başında çalışacak, ekmeğini çıkarmak için didinecek, gene de okumaya, gerek geçmişin, gerek büğünün büyük düşünürlerinin, ozanlarının, yazarlarının bildirdiklerini öğrenmeye, onlar üzerinde düşünüp kendi de bir kanı edinmeye, birtakım doğruları, kendinde bulunmayan duyguları sezmeye *öy* (vakit) bulacak... Böyle kimseler görülmemiştir demiyorum, eskiden ol-

duğu gibi büğün de vardır. Ancak azdır. Acunu anlayanlar, kişioğlunun büyük sorunlarına ilgilenenler, kendi çekmedikleri sıkıntıları da başkalarında sezebilenler, daha çok varlıklı kimselerde, varlık içinde büyümüş kimselerde görülür. Sonradan varlığa ermiş olanlarda bile bir yürek sertliği vardır, başkalarını anlamalarına, *bile-duyuşa* (Sympathie'ye) engel olur.

Yoksulluk içinde büyüyenler okuyamazlar, düzenli bir eğitim edinemezler demiyorum. Bakarsınız, okumak bir kimsede bir *gereksinme* (ihtiyaç) oluverir, yiyip içmek gibi, uyumak gibi bir gereksinme. Öyle kimseler, ekmeklerinden kesip *betik* (kitap) alırlar, uykularından kesip betik okurlar, nice varlıklılarınkinin çok üstünde bir bilgi, bir düşünme genişliği edinirler. Diyeceğim yok buna, öylelerinin bulunduğunu *yadsımıyorum* (inkâr etmiyorum). Az olduklarını söylemekten ileri gitmiyorum. Yalnız varlıklıların okuyamayacağı, onların kendilerini eğlenmeye verip acunu anlayamayacakları, kişioğlunun büyük sorunlarına ilgilenemeyeceği söylenince de bunun yanlışlığını, bir yalan olduğunu görüyorum. Görünce de söylemeyeyim mi? Biz, varlıklı kimseler içinde kendilerini eğlenceye verenleri, *saldım* (ciddi) işlerle uğraşmayanları görüyoruz, gözümüze onlar batıyor, ötekileri yoktur sanıyoruz. Onlar da çoktur, yalnız eğlence arkasında koşanlardan da çoktur... Diyelim ki eğlenmek için daha çok öy buluyorlar, bunun için de eğleniyorlar. Kişioğlunun birtakım duygularını anlamak için de eğlenmek, boş, asısız işlere ilgilenmek gerekli değil midir? Eğlenmek dileği de kişioğlunun yaradılışında değil midir? Bu acunun yalnız sıkıntılarını, üzüntülerini, didinmelerini bilip de eğlencelerinden yoksun kalmış olanlar *nite* (nasıl) anlayabilirler kişioğlunun bütününü? Nite anlayıp da anlatabilirler bütün gerçeği?

Yoksulluğun kişiyi pişirdiğini, olgunlaştırdığını ileri sürmek, bütün yazarların, öykücülerin geçmesi

gerekli bir okul olduğunu söylemek de, sağduyuyu yükselmiş, uygar kişilerden değil de bilisizlerden beklemek, bilisizlerin *dörüt yapıtlarını* (sanat eserlerini) aydınlarınkinden üstün tutmak, yaban *Marsyas*'ı ışıklı incelikler tanrısı *Apollon*'dan *yeğlemek* (tercih etmek) gibi bir önyargı, gerçeğe dayanmayan bir *konuttur* (postulat'tır). Doğru düşünebilmek için önce bunlardan, parlak söylevler çekmeye elverişli de olsa doğruluktan uzak bu türlü iri lâkırdılardan silkinmemiz gerektir.

Varlık, 1.3.1957

GELENEK

Oğul atasının kalıdına konar gibi yaşama, gelenek, çorak toprak.

HERAKLEİTOS

Gelenek mi dediniz, söylediniz büyülü sözü, oldu bitti, çözümlediniz sorunu, ağır basacak ilkeyi koydunuz tartının gözüne kılıcınızı atar gibi, duruverir akan sular. Uyacağız, buyruğumuzu da değişmeyeceğiz, dışımızı da değiştirmeyeceğiz, içimizi de. Atalarımız, dedelerimiz göstermişler bize yaşayacağımız alanı, uçlarını çizmiş, *söyüklerini* (duvarlarını) dikmişler. Aşmayacağız öteye. Geçmişin öğrettiği nemize yetmez? İnançlarımız belirmiş, doğrular, bütün doğrular bildirilmiş bize, kara kaplı betiğin karıştıralım yıpranmış yapraklarını, birer birer buluruz hepsini. Çıkmayalım belle diğimizden dışarı, araştırmayalım, kendi anlayışımıza, kendi dileklerimize, ölçülerimize göre bir acun düzmek tutkusuna düşmeyelim, dünküne benzemeyecek bir acun bize ancak *Yıyığın* (Şeytanın), o yamanlar yamanı yavuzlar yavuzunun esinlediği bir düştür.

Düşünmek mi istiyoruz? Düşünüp de neden yoracağız kendimizi? Bunca önütler gelmiş de düşünmüşler bizim için, tutulacak yolu, biricik doğru yolu bulmuşlar, içlerine doğan bir ışıkla sezmişler, göstermişler bizim için, tutulacak yolu, biricik doğru yolu bulduşünmekten geçemiyorsak, o önütlerin yüceliğini, gönüllerini saran aydınlığın kutsallığını düşünelim, yo-

lu kapatan taşlara oturalım da, öbür acunda, gerçek acunda ereceğimiz tadları düşünelim...

Bu türlü sözlerle oyalıyorlar kendilerini, bizi de oyalamak istiyorlar. Uymazsak dediklerine, gözleri dönüyor. «Ulus elden gidiyor!» diye dövünüp bağırmaya başlıyorlar. En küçük bir değişmeye özensek, en küçük bir yenilik denesek, bir yasaktır çıkıyor karşımıza. Dün yasağı, geleneğin yasağı. Sanırsınız ki yaşayışımızı, düşünüşümüzü günün isterlerine, *koşullarına* (şartlarına) uydurmaya kalkmak, yıkmaktır bu toplumu. «Günün isterleri, koşulları» dedik mi anlayamıyorlar ne dediğimizi, bugünün düne benzememesini yediremiyorlar uslarına, *Tevfik Fikret*'in söylediği gibi *«Gelecek günlerin geçen geceden Farkı yok, hükmü yok zehabı veren»* bir düşünüş içinde yetişmişler de onun için. Büğün düne neden benzemesin? Alıştığımız yaşayışı neden değiştirelim? Bize öğretilmiş olandan ötesine neden gidelim? Belledıklerimizin doğrusunu, yanlışını neden araştıralım? Şaşıyorlar buna, anlayamayınca da yasakla durdurmak istiyorlar bizi. Dünden kalma düzen, büğünün kişisine uymuyormuş, bunaltıyormuş onu, bunu da söylemeyin, inanmıyorlar. Kendileri bunalmıyor, bunaldıklarını duymuyorlar ki! Daracık yerde oturmaya alışmış kişi bilemez sıkıntıda olduğunu, bilemez genişliğin getireceği *erinci* (rahatlığı). Işığa çıkardınız mı onu, gözleri kamaşır, bu göz kamaşmasının daha büyük bir iyilik *sevincesi* (müjdesi) olduğunu anlayamaz da, bir *sayrılık* (hastalık), bir yıkım sanır. Bildirmelidir öylelerine daracık, karanlık bir yere sıkışmış olduklarını. Bildirmelidir ya, kolay değildir bu, sıkıntıya alışıp da artık o sıkıntıyı duymayan kişiye kendi durumunu sezdirmek en güç işlerden biridir. Bunun için yüreğimizde büyük bir acıma duygusu, aşılmaz gibi görünen engellere aldırmayacak, uğraşmaktan yılmayacak bir acıma bulunması gerektir.

Gelenekten ayrılmakla, dünden kalanı değiştirip

yerine günün gerektirdiğini koymakla yıkılmaz bir toplum, yaşama gücünü göstermiş olur. Benliğini de yitirmez. Gelenek değildir bir toplumun, bir ulusun benliğini yapan. Bir toplumun, bir ulusun benliği, yaşayışına, düşünüşüne verdiği biçimdedir, kendi de ne yaptığını iyice bilmeksizin verdiği biçimdedir. Kişi bilir mi benliğinin, kendisini başkalarından ayıran niteliğin ne olduğunu? Olaylar karşısında birtakım tepkileri vardır, ancak bilmeden, kendi elinde olmadan gösterir bunları, istese de kaçınamaz o tepkilerden. İçinden gelme bir itiştir bu. «Neden böyle yapıyorsun? Ben ben'im de onun için.» Bu benlik kişinin özündedir, değişmez. *Auguste Breal, Philippe Berthelot* için: «*Değişmeler arasında kendi kendinin benzeri olan gönüldeş,*» diyor. Değişmelerle yitirilmez ki o ben'in. Başka birine *öykünmekle* (taklit etmekle) edinilemeyeceği gibi öykünmekle yitirilmez de. *Picasso* «*Kimseye öykünmekten korkmam, kendime öykünmekten korkarım*» dermiş. Başkalarından aldığına, öğrendiğine kendi damgasını, benliğinin silinmez, yıpranmaz imini vurabilir de onun için. Kendine güvenen *dörütmen* (sanatkâr) *özgünlüğe* (originalite'ye), kimseye benzememeye özenmez, arar benzemeyi, başkalarına benzese gene *yapıtından* (eserinden) kendi benliğinin okunacağını bilir. Dışarıdan aldıklarına kendi damgasını vurmaya, özüne sindirip onlara yeni bir biçim, ancak kendi elinden gelecek bir biçim vermeye gücü yeter. Kendi kendine öykünmesi ise benimseme gücünün, içine sindirme gücünün azaldığını, söndüğünü gösterir.

Bu, kişi için doğru olduğu gibi toplum için, ulus için de doğrudur. Geleneklerine sımsıkı sarılan, onlardan ayrılmakla benliğini yitirmekten korkan bir toplum, kendi kendine öykünüyor demektir, yeniden yaratamıyor, yeniden aldıklarına kendi damgasını vurmayı başarmıyor da geçmişte yaptıklarını *ekilemek* (tekrar etmek) istiyor demektir. Kendine güvenen,

kendinde yaratma gücü bulunduğunu sezen bir toplum, değişmekten, yenileşmekten, inançlarında doğruyu yanlışı aramaktan, yeni bir yola girmekten çekinmez. Yenisini kurabileceğini bildiği için saplanmaz eski düzene. Geleneklere bağlanmak, topluma güvensizlikten gelir.

Ulus, 24.5.1956

Ataç

SÖZ ARASINDA

1. basım : 1957, Dost
2. basım : 1970, Varlık
3. basım : 1988, Can

GENÇLERE ÖĞÜT

Bir dergi çıkarıyormuş gençler, benden de yazı istediler. Sevindim mi buna? sevinmedim mi? pek bilmiyorum?

Bir bakıma, sevindim elbette. Gençlerin araması gönendiriyor kişiyi. «Bak,» diyorsunuz kendi kendinize, «yeni yetişenler de ilgi gösteriyor bana. Demek okuyorlar yazdıklarımı, beğeniyorlar. Düşüncelerimin bir etkisi oluyor onlar üzerinde. Kimbilir, belki benim yürüdüğüm yoldan gidecek onlar da, benim yapamadığımı, başaramadığımı yapacaklar, başaracaklar...» Böyle diyorsunuz içinizden, gençlerin çağrısı size yarına kalacağınızın, çabucak unutulmayacağınızın bir muştusu gibi geliyor.

Kendimi böyle düşlere bırakmamak isterim. Bilirim ben değerimi. Monsieur *Gide* önemini anladığını söylermiş, benim de öyle bir şey demeye kalktığımı sanmayın. Hayır, değerimi bilirim derken o değil benim dediğim. Değerimi bilirim, büsbütün bir hiç değilim, ama yarına kalmaya yetecek bir değer değildir benimki. Yaşadığım günlerde çalışırım, dilimizin gelişmesinde, birtakım düşüncelerin yayılmasında benim de bir yararlığım olabilir. O kadar. Yarına kalamam ben, kalacağımı söyleseler, yarına acırım.

Önce bir sevindim gençlerin benden yazı istemesine, beni düşünmüş olmalarına sevindim. Sonra da üzüldüm. Kendim için değil, gençler için üzüldüm. Niçin düşünüyorlar bizi? niçin okuyorlar bizim yazılarımızı? benim gibi yaşlı yazarları niçin çağırıyorlar aralarına?

Yaşlı olmayı bir suç mu sayıyorum? Hayır. Nice yaşlılar vardır, yepyenidir düşünceleri, gençlerden, yaşça gençlerden çok ileridir. Ben de kendimi öylelerinden saymak isterdim. Anlıyorum, iyice biliyorum ki değilim onlardan. Yıllarca çabaladım, yenilikleri, yeniyi anlayayım diye. Ama şimdi kollarım düşüveriyor; bakıyorum, bir yenilik kıpırdanışı seziyorum, kavrayayım onu, güzelliğini tadayım diye çırpmıyorum, olmuyor. Görüyorum ki yitirmişim o gücü, kişiye yaşadığı günlerin özünü kavratan gücü. Bunun için gençlerin bana ilgilenmelerini doğru bulmuyorum. Ben onları anlayamam ki! Onlarda gerçek bir yenilik varsa anlayamam ki ben onları. Yoksa, onlar da benim gibi eskimişlerse... Bunu düşünmek daha kötü.

Yalnız yeniliğin mi bir değeri vardır? Bizim bügün eski dediklerimiz de bir çağda yeni olmamış mıdır? Ben de bügün eskimiş olabilirim, dün gençtim. Öyle ise beni dünkü gençliğim için aralarına alabilirler, dün getirdiğim düşünceler için, yenilikler için çağırabilirler dergilerine. Hayır, yanılırlar benim dün bir yenilik getirmiş olduğumu sanırlarsa. Ben dünü belki anlayabildim, dünün yeniliklerini sevdim, elimden geldiğince de yaymaya, tanıtmaya çalıştım. Ama yaratmadım o yenilikleri, bir yaratıcı olamadım. Yaratıcılara saygı gösterilmesini anlarım, doğru bulurum. Ötekilere, yaratıcı olmayanlara o saygı neden gösterilsin?

Bunu söyledim benden yazı isteyen delikanlılara:

— Unutunuz bizi, dedim. Bu ülkede gerçekten bir düşünce hayatı, gerçekten bir *yazın* yaratmak istiyorsanız, bırakın bizi bir yana. Biz gerçekten bir şey yapmış değiliz. En iyilerimiz, Avrupalılardan bir iki düşünce öğrendi, bir iki düşünce kaptı, yıllarca onu geveledi durdu. Biz Avrupa'yı, bügün yöneldiğimiz uygarlığı gerçekten anlayamadık, tarihi ile kavrayamadık onu. Son yüzyılın birkaç yazarını okumakla yetindik. İçlerinde değerli olanları, belki çok büyükleri

vardı. Ama biz onlardan öncekileri bilmediğimiz için onları da anlayamadık. Şöyle üstünkörü dinledik söylediklerini, özlerini kavrayamadık.

«Siz bizi dinlemeyin, örnek diye almayın bizi kendinize. Dışla yetindiğimiz, öze işleyemediğimiz için yerin bizi, kötüleyin. Hiçbir değerimiz olmadığını söyleyin. Daha da ileri gidin: bakmayın bize, yokolmuşuz gibi, hiç olmamışız gibi anmayın bizim adlarımızı. Bir insafsızlık olurmuş bu, küçük de olsa bir değerimiz varmış, onu olsun görmeliymişsiniz. Boş sözdür bunlar! Küçük değerlere bakmakla yitirecek vaktimiz yok bizim, sizin hiç olmasın. Unutun bizi, yolunuzun üstünde olduğumuza bakmayın, aldırmayın, çiğneyin bizi.

«Bizden size bir şey kalmayacak mı? Kalır elbette. Yazılarımızı az çok biliyorsunuz. Birçoklarımızın yazdıklarını size okulda gösterdiler, öğrettiler. Yeter o kadarı. [Artık bırakın bizi. Yöneldiğimiz uygarlığa çevirin gözlerinizi, onun geçmişini öğrenin ki yarınını yaratmakta sizin de bir yararlığınız olsun.] Biz çökmüş bir uygarlığın yetiştirdiği kişileriz, bizimle bulunmaktan size iyilik değil, ancak kötülük gelir.

«Bakın, korkak kişileriz biz. Bütün düşündüklerimizi açıkça söyleyemiyoruz. Kiminden kendimiz bile ürperiyoruz. Siz bize benzemeyin. Gözünüz pek olsun. Ancak öyle erebilirsiniz özgürlüğe. Özgürlüksüz düşünülemez. Biz düşünmedik, düşünemedik, özgürlüksüzlük içinde büyüdük, kafamız özgürlüksüzlükle yoğruldu. Siz özgürlüğü kazanıp düşünmeye çabalayın.»

Böyle dedim benden yazı isteyen delikanlılara. Gene vazgeçmediler. Ben de üzülerek yazdım bunu.

YAŞLILAR, GENÇLER

Yaşlılar saygı bekler gençlerden. Gençlerin de iyisi, hani şu «Böyle evlât dostlar başına!» soyundan olanı, kusur etmez saygıda, dinler yaşlıların dediklerini, bir öğütlerinden çıkmaz onların, doğruyu, yanlışı, ne yapmalı, ne etmeli, hepsini onlardan öğrenir. Yaşamış, gün görmüş yaşlılar, sakallarını ağartmışlar da anlamışlar dünyanın ne idiğini, gençlerin çok öğrenecekleri var onlardan. Eskiyi söyler yaşlılar, hem öyle kulak dolgunluğuyla değil, görmüşler, kendi gözleriyle görmüşler de onun için söylerler. Eski günlere yetişmiş onlar. Bilirsiniz, bu dünyanın tadı, güzelliği de eskidenmiş. Namus eski günlerde, yiğitlik eski günlerde, anlayış eski günlerde, bilgi, duygu, hepsi eski günlerde... İşte onları anlatır yaşlılar, sanırsınız ki bal akıyor dudaklarından, gençler nasıl dinlemez onları? El kavuşturşunlar önlerinde, diz çöküp de öyle dinlesinler onların dediklerini, bir sözlerini kaçırmasınlar yaşlıların!

Ne yalan söyleyeyim? ben öyle gençlerden, «Böyle evlât dostlar başına!» soyundan hiç hoşlanmam. Genç dedim mi, haşarı bir insan gelir aklıma, yapıp ettiklerinde haşarı, duygularında haşarı, düşüncelerinde haşarı. Durulmamış daha, dönüp arkasına bakarak iç çekmiyor, atılıyor, yarına atılıyor, dünyanın güzel olduğuna, daha da güzel olabileceğine inanıyor, yerleşmiş görüşleri, kanıları, yüzyılların taşıyıp getirdiği inançları hemen benimsemiyor, bağlanmıyor onlara, hepsini birer birer eleyip eleştiriyor, inceliyor, beğenmediklerini, doğru bulmadıklarını saygısızca

atıyor. Yani dinlemiyor yaşlıları, dinlese de her dediklerine uymak için değil, birçoklarını çürütmek, yıkmak için dinliyor. Böylesine 'genç' derim ben, gencin böylesinden hoşlanırım. Kızdığım, sinirlendiğim olur öyle gençlerin yaptıklarına, ama bakmayın siz benim sinirlenmeme, kızmama, gene onlardan yanayım. Ötekilerin yaptıklarına ilgilenmem ki sinirlenip de kızayım!

Gençler yaşlılara saygısızlık etsin mi diyorum? Bilmem nerede birtakım yabanlar varmış, yaşlıları Hindistan cevizi ağacına çıkarırlar da silkeleyiverirlermiş, gençler öyle mi yapsın diyorum? Diyebilir miyim onu? Hiç işime gelmez, ben de yaşlıyım, çıkmak ister miyim Hindistan cevizi ağacına? Yok, gençler saygı göstermelidir yaşlılara, tramvayda, otobüste yer vermelidir onlara. Yıllar güçlerini kesmiştir zavallıların, ayakta duramazlar ki! Sokakta, tanıdığınız bir yaşlı ile karşılaştınız mı, saygı ile selâmlayın onu, geleneğe uyarak önünüzü kavuşturursanız da olur, ama işte o kadar, geçip gidin. Yaşlıları bindirmeyin Hindistan cevizi ağacına, bırakın, yaşasınlar; kendilerini bindirmeyin ya, düşüncelerini, kanılarını, görgülerini bindiriverin ağaca, iyice bir silkeleyin, sapır sapır dökülsünler. Kendilerine de iyilik etmiş olursunuz; o düşüncelerin, kanıların, görgülerin doğru olmadığını anlarlar da kurtulurlar onlardan, bir daha düşünmeye başlarlar; etlerini, kemiklerini gençleştiremeseler bile kafalarını gençleştirirler; dünyaya yeni gözlerle bakıp özlemini çektikleri tadların, güzelliklerin düne vergi olmadığını, bügün de bulunabileceklerini anlarlar. Onlar da dönüp dönüp arkalarına bakmaz artık, bügünden hoşlanır, yarından umutlanırlar. Kimbilir, bu umutla belki ömürleri de artar.

ILIMLI DEVRİM

Bir *ılımlı* olmadır gidiyor aydınlarımız arasında! Ben *ılımlı* diyorum ya, onlar der mi hiç? Yakıştıramazlar ağızlarına. *Mutedil* diyeceksiniz, *ılımlı* dediniz mi, aşırı gitmiş olursunuz. Bakın, *müfrit* yerine *aşırı demeyi* beğeniyorlar, iyiymiş o, güzelmiş, daha bilmem neymiş, *ılımlı* ise kötü, çirkin... Ben de işte bunu anlayamıyorum: *müfrit* sözünü atıp da yerine *aşırı* sözünü alıyorsunuz, *mutedil* sözünü de atacaksınız, ona da türkçe bir karşılık arayacaksınız. Yok, *mutedil* sözünü saklayacaksak, *müfrit* sözünün suçu ne? Doğrusu, kendileri de bilmiyorlar ne dediklerini. Nereden bilecekler? Bir ilkeye bağlanıp da gereklerini düşünmüyorlar ki! Bir beğenidir tutturmuşlar, ona da *zevk* diyorlar, bir ilke diye göstermeye kalkıyorlar beğenilerini. «*Mutedil* güzel, *ılımlı* çirkin,» dediler mi, kendi geçici beğenilerine göre yargıladılar mı, bir ilke tanıdıklarını, ellerinde bir ölçüleri olduğunu sanıyorlar...

Ilımlı olmak... Bence en büyüğü budur büğünkü dertlerimizin. Ne demektir ılımlı olmak? Düşüncenizin sonuna kadar gitmekten kaçınmak demek değil midir? «Şu iyidir, şu şöyle olmalıdır, şu yol tutulmalıdır,» diye düşüneceksiniz, gene de o yolun sonuna kadar gitmeyeceksiniz, yarıda duracaksınız, eskiyi büsbütün yıkmayacak, yeniyi büsbütün kurmayacaksınız. Bir iş mi görmek istiyorsunuz? Bay Ilımlı çıkıyor karşınıza: «Evet,» diyor, «iyi bir şey senin yapmak istediğin, ama yavaş yavaş gitmeli, alıştırmalı

çevrendekileri, sonra ürkütürsün onları, karşı korlar, sinirlenirler,» diyor.

Ne oluyor bunun sonu? Söyleyeyim ben size ne olduğunu. Siz istediğinizin, doğru bulduğunuzun, iyi bulduğunuzun bir parçasını yapıyorsunuz, büsbütün bir şey yapamıyorsunuz değil, ama o yaptığınız bitmediği için, yarı kaldığı için değerini yitiriyor, ortada olanı değiştiremiyor, ona karışıyor, yanlış anlaşılıyor, öyle ki siz yapmak istediğinizin tam tersini yapmış oluyorsunuz. Bir iki örnek göstereyim size:

Bu ülkede, Batı uygarlığının üstünlüğünü anlamış, bunun için de o uygarlığın gereklerini yaymaya çalışan kimseler var, en aşağı yüz, yüzelli yıldan beri. Ne yapabildiler? Getirebildiler mi Batı uygarlığını? Hayır, onlar da ılımlı olmaya kalktılar, yahut önlerine ılımlılar çıktı: «Yooo!» dediler ılımlılar, «Biz büsbütün de Batılı olamayız, bizim de geleneklerimiz var, ayrılmamalıyız o geleneklerden. Batı uygarlığını mı alacağız? Peki. Ancak ona biraz da Doğu uygarlığını karıştırmalıyız,» dediler. Neye vardı bu? Batı uygarlığı gücünü yitirdi Doğu uygarlığı içinde, eridi, ancak bir gölge olarak kaldı. Batının birtakım düşüncelerini, görüşlerini aldık, kendimize uydurduk onları, Doğu düşüncelerine, görüşlerine, inanışlarına göre yorumladık, özlerini değiştiriverdik, tanınmaz bir kılığa soktuk onları.

Anladık Batı çalgısının Doğu çalgısından çok ileri, çok üstün olduğunu. Bunu anlayınca Doğu çalgısını bırakmamız, çocuklarımızı artık ondan uzaklaştırmamız, ona alıştırmamamız gerekiyordu. Bunu aşırı buldular: «Kaldıralım artık Doğu çalgısını,» diyenlere, yurda, ulusa kötülük etmek istiyormuş gibi kötü kötü baktılar. Ilımlı olduk, Batı çalgısıyla Doğu çalgısını bir arada yaşatmaya, birbirine karıştırmaya kalkıştık. Görüyorsunuz şimdi neye vardığımızı. Bütün gün Doğu çalgısı dinletiyorlar bize, nihavendi, rastı, karcığarı ile Doğu çalgısı, peşrevleri, semaileri, şar-

kıları ile Doğu çalgısı. Hani eskiden «Batı çalgısına gitmeliyiz biz,» diyenler vardı, onlar bile değiştirdiler ağızlarını, «Doğu çalgısının da bir güzelliği var,» diyorlar, ruhlarını mı okşuyormuş neymiş? İşte öyle bir lakırdı çıkardılar. Buna vardı ılımlıların çabalaması.

Ya dilde neler yapmadı ılımlılar! Birçok arapça, farsça sözler karışmış türkçeye, hepimiz biliyor, kullanıyormuşuz onları, geçemezmişiz onlardan, dilimizi özleştirmeliymişiz, sadeleştirmeliymişiz ya, aşırı gitmemeliymişiz o yolda, ılımlı olmalıymışız. Bunu söylediler, söylediler, çevrelerindekileri de kandırdılar, kendi kendilerini de kandırdılar, bir de baktık, atılıp gittiklerini sandığımız birtakım arapça, farsça sözler gene üşüştü dilimize. Yakında görürsünüz, türkçe sözleri atmak için arapçanın koca koca kamuslarını karıştıracaklar.

Bütün başarısızlıklar ılımlıların yüzündendir. Eski uygarlığa aşırı bağlı olanları, Doğu çalgısına aşırı bağlı olanları, eski dile aşırı bağlı olanları sorumlu tutmayın bundan, suç onlarda değil, suç ılımlılardadır, iki yana da eğilip gülümseyenlerdedir. Bizim Doğu uygarlığından ayrılıp Batı uygarlığına geçmemizin, Doğu çalgısını bırakıp Batı çalgısını almamızın, dilimizi değiştirmemizin bir devrim işi olduğunu düşünmediler. Devrimin ılımlısı mı olurmuş?

Karışmam gençlerin işine, onlar da isterlerse ılımlı olsunlar. Ancak bilsinler ki ılımlı devrim olmaz, ılımlı oldular mı gerçekten devrimci olamazlar. Seçsinler birinden birini: ya devrimcilik, ya ılım... Birbiriyle uzlaşamaz bunlar.

OKUMAK

Bir yazı okudum geçenlerde. Bir gazetede mi, bir dergide mi çıktı? kimindi? unuttum şimdi. Yalnız şunu biliyorum: beğenmedim o yazıyı. Yalnız beğenmemek de değil, iyice kızdım, tepem attı. Yazar, şu ağırbaşlı, bilgin denen kimselerden olacak, öğütler veriyordu gençlere, kitabı nasıl okumalı, onu anlatıyordu.

Siz de bilirsiniz öylelerinin bu konuda neler söylediklerini. İyi seçeceksiniz okuyacağınız kitabı, değersizine para da vermeyeceksiniz, vaktinizi de harcamayacaksınız. Seçtiniz, iyisini buldunuz mu... Ama nedir iyisini bulmanın yolu? Olur olmaz kitabı almayacaksınız, peki! olur olmaz kitabı almayınca da hangisi iyidir, hangisi kötüdür, nasıl anlayacaksınız? Benim de şu sorduğuma bakın! Bilmezmişim gibi iyi kitabın nasıl seçildiğini! Bilenlere sorarsınız, seçmişlere sorarsınız. Örneğin o yazıyı yazana sorarsınız, o bilir elbette hangi kitapların okunması gerektiğini. Ben adını bulamıyorum şimdi belleğimde, siz de yazısını görmemişsiniz, bilmiyorsunuz kim olduğunu. Tasalanmayın. Bunca eleştirmen var bu ülkede, yok diyorlar ya, gene bakıyorsunuz, bütün gazetelerde, dergilerde yaşlısından, gencinden birçok eleştirmen. Onlara sorun, gösterirler size en iyi kitapları. Böylece seçmek için uğraşıp yorulmaktan da kurtulursunuz...

Önce bu seçme işine öfkelendim. Seçmeyin diyorum ben de, seçmeyeceksiniz de çıkan kitapların hepsini birer birer okuyacak mısınız? Başka yapacak işi-

niz mi yok? Diyelim ki yok başka işiniz, paranız da var, geçim kaygısı çekmiyorsunuz, evinizin, yıl-çağına göre, sıcacık, ya serincecik bir odasına çekilip durmadan okuyabilirsiniz; gezmeyecek misiniz? eğlenmeyecek misiniz? bütün ömürünüzü okumaya mı bağlayacaksınız? Sersem olursunuz, sersemden de kötü, kendinizi beğenip herkese yukarıdan bakmaya kalkarsınız... Hayır, seçmeyin demiyorum. Ancak kendiniz seçin, başkalarından öğrenmeyin hangi kitapları okumanız gerektiğini. Size yarayanı onlar kestirebilir mi? Yanılmayı da göze alın, kendi okuyacağınız kitapları kendiniz seçin. Danışmayın bilginlere, eleştirmenlere. Konuşabilirsiniz onlarla, bir arkadaşla, bir gönüldeşle konuşur gibi, yargılarına boyuneğmezsiniz, gerekince tartışmaya da girişirsiniz. Siz yanılabilirmişsiniz, aldanırmışsınız, onlar yanılmaz mı sanki? aldanmaz mı? Ben söyleyeyim size: o bilginler, eleştirmenler öteki okurlardan daha çok yanılır. «Çok bilen çok yanılır» denmesi boşuna mıdır?

Seçtiniz okuyacağınız kitabı, ya bilginlere, eleştirmenlere danışarak, ya kendi kendinize seçtiniz. Açıp da şöyle rahat rahat, eğlene eğlene okumayacakmışsınız. Ya ne yapacaksınız? Dura dura okuyacakmışsınız, kemiğin üstünde et, içinde ilik bırakmamacasına. Hâfızı olacaksınız o kitabın, inciğini cinciğini çıkaracaksınız. Belleğinize de güvenmeyeceksiniz okurken. Yanınızda kalem bulunacak, beğendiğiniz, önemli bulduğunuz bir yer oldu mu, hemen çizeceksiniz altını. O da yetmezmiş, bir kâğıt alacaksınız, daha iyisi bir defter, ona geçireceksiniz beğendiğiniz, önemli bulduğunuz yeri. Görüyorsunuz ya! çalışır gibi, savaşır gibi okuyacaksınız... Böyle yazıları görünce anlıyorum bizde gençlerin niçin çok okumadıklarını. Okumak sıkıntılı bir iş gibi gösteriliyor da onun için. Sen beğensen de beğenmesen de benim seçtiğim kitabı okuyacaksın, hem de bin türlü zahmetlere katlanarak okuyacaksın... Böyle bir buyruk, en istekli-

leri bile okumaktan soğutur. Okullarda öğretmenler birtakım yazarları, şairleri över över de göklere çıkarırlar; siz okulu bitirdikten sonra o şairlerin, yazarların kitaplarını aradınız mı hiç? onları okumaya özendiniz mi? Size onları okumanın boynunuza borç olduğunun söylenmesi, sınavlarda onlar üzerine sorular sorulması, sizi onlardan soğutmadı mı? o şairleri, yazarları size suratları asık, çekilmez birer kişi diye belletmedi mi?...

İnanmayın o bilginlerin size şöyle okumalı, böyle okumalı demelerine. Okumanın bir boyun borcu olduğuna da inanmayın. İsterseniz okuyun, istemezseniz okumayın. Ne olur sanki okumazsanız? Bu yeryüzündeki insanların hepsi de okuyor mu? Okumayanlar arasında, evlerini kitapla doldurmayanlar arasında rahat rahat yaşayanları, çok iyi düşünüp çok iyi işler görenleri yok mu? Birtakım kişiler için bir eğlencedir okumak, eğlencelerin en eğlencelisi. Doldururlar evlerine kitapları, bir yerde bir kitap gördüler mi, nedir diye bakmadan geçemezler, benim sokakta her gördüğüm kediyi okşamak isteyişim gibi. Onlarda bir kitap tiryakiliği vardır, öğrenmek için okumazlar kitabı, kendilerine bir yararlığı olacak diye okumazlar, okumayı içleri çeker de onun için okurlar. Ne biçim okuyacaklarına da kimseyi karıştırmazlar, ne bilginleri, ne de eleştirmenleri. Bir kitabı başından başlayarak okurlar, atlaya atlaya şurasını burasını okurlar, iki sayfasını okuduktan sonra bir daha ellerine almamak üzere bırakırlar, sonra unutup gene açarlar, beğendikleri yerleri bir deftere geçirirler, geçirmezler... Hepsinin ayrı bir huyu vardır.

Şöyle okuyacaksınız, böyle okuyacaksınız diye gençlere öğüt vermeye kalkanlar, okumanın ille bir *asıl* (fayda) sağlamasını isteyenlerdir. Bir şey öğretecek okumak, sonunda bir şey kazandıracak, yoksa niçin okuyasınız? Ama ben bir şey söyleyeyim size:

okumak, gerçekten okuma tiryakisi olmak, bir *ası* beklemeden, bir kazanç aramadan, sadece geçmişin, yahut büğünün kişileriyle söyleşmeyi sevdiğimiz için, eğlenmek için okumaktır.

Aldırmayın okumak üzerine şunun bunun dediklerine. Benim dediklerime de aldırmayın. Belki siz bir *ası*, bir kazanç beklediğiniz için okursunuz, kitaplarınızın içine türlü türlü çizgiler çizmekten hoşlanıyorsunuz, bir kitabı pek beğenmişsiniz de baştan aşağı ezber etmek istiyorsunuz, ben ne karışırım? keyif sizindir, bildiğiniz gibi okuyun.

DAYANIŞMA

Eskiden *tesânüd* derdik, şimdi *dayanışma* diyoruz. Hepimiz değil. Düşünmeyenler, düşünmemekte direnenler bırakmıyorlar *tesânüd* demeyi. *Dayanışma* uydurma imiş, onlar da *uydursöz* istemezlermiş, ayrılamazlarmış yaşayan dilden. *Tesanüd* sözü de yaşıyormuş. Tanrı kötü gözden korusun, ne de yaşıyor! Bakın, dipdiri daha! Kafaları yaşamıyor onların, ölü, hem de kurumuş ölü. Birer kurukafa onlarınki, düşünme gücünü yitirmiş. Bir de kalkıyor, kafalarının ölü olmasına bakmıyorlar da dilin yaşayanını istiyorlar... Arapça *sened* kökünden *tesânüd* sözünü kurmak uydurmak değil de, türkçe *dayanmak* kökünden *dayanışma* sözünü üretmek uydurmak! Niçin? Niçini miçini yok, öyledir işte. Sakın sormaya kalkmayın, niçinini söyleyemezler de, kızarlar, hınç bağlarlar size. Ben bilirim neden beğenmezler türkçe sözleri, benim bildiğim gibi kendileri de bilir, yalnız ben söylerim de onlar açıkça söyleyemez. Ulusçu geçinirler hepsi de, ulusseverliği, yurtseverliği kimseye bırakmazlar ya, içlerinden beğenmezler, sevmezler bu ulusu, Türk ulusunu. Bir yol küçük görmüşler, dili bir işe yaramaz demişler, içlerine işlemiş bu düşünce, bir türlü kurtulamazlar. Arapça büyük dildir, fıransızca, alamanca, ingilizce daha bilmem hangi dil de öyledir. Gelgelelim türkçe bayağı dildir, aşağı dildir, işlenemez, ilerletilemez, geliştirilemez, yeryüzü batmcaya değin bu dil böyle kalacaktır... İşte böyle düşündükleri için, kendileri bilmeseler bile içlerin-

den böyle inandıkları için kızarlar türkçe sözlere, yabancı sözleri isterler. Neden sevmezler Türkün dilini? neden küçük görürler Türk ulusunu? Dedim a! düşünmedikleri için. Düşünen kimse, kişioğlunun büyüklüğünü, gücünü kavrar, isteyince bütün dilleri ilerletip geliştirebileceğini anlar, bunun için de bir dili aşağı görmez, kötü görmez. Bilin ki türkçeyi beğenmeyen, arapçayı, fransızcayı, daha bilmem neceyi de gerçekten beğenip sevemez; kişioğluna inanmaz ki kişioğlunun diline inansın.

Uzattık bu sözü, *dayanışma* üzerine söyleyeceklerim vardı, gelelim onlara. Pek överler dayanışmayı, göklere çıkarırlar. Gençler bir iş başarmak istiyorlarsa, aralarında dayanışma olmalıymış, tutmalı, korumalılarmış birbirlerini. Hani anlatırlar: bir baba dört çubuğu birer birer kırıvermiş de dördünü birbirine bağlayınca kıramamış. Kişiler de o çubuklar gibi olmalıymış, sımsıkı bağlanacaklar birbirlerine, kimse onları kıramayacak. İyi ya, kişioğlu başka, çubuk başka. Çubuk düşünmez, çubuk bu! hangi çubuğun yanına koysanız uzlaşır, bağdaşır, duygusu yok, düşüncesi yok. Kişioğlu öyle mi? Öyle olsun istiyorlar, duygularını, düşüncelerini bıraksın, kiminle olursa olsun uzlaşıp bağdaşsın, bir dayanışma kursun diyorlar.

Ben de kişiler arasında dayanışma olmasın demiyorum, ben de bilirim dayanışmanın iyi olduğunu. Ancak dayanışmanın hangi türlüsü, onu bilmek isterim. Bilirsiniz, bu ülkede birçok kişiler vardır, bir bölgeden oldukları için bir dayanışma vardır aralarında. Ben şuralıyım, gelsin oralılar, birbirimizi tutacağız, öveceğiz, birbirimizin ilerlemesine yardım edeceğiz... Kimi de vardır, bir okuldan çıkmışlardır, yetiştikleri yer bir ya, artık tutacaklar, koruyacaklar, savunacaklar birbirlerini. Düşündükleri bir değilmiş, tuttukları yol bir değilmiş, ne çıkar ondan? bunların bir önemi mi var? Yaşasın dayanışma! Bir gün, yaz-

dıklarını sevdiğim bir ozanla konuşuyordum, sevmediğim bilmem hangi ozanın sözü açıldı, bizim ozan, hani şu yazdıklarını benim de sevdiğim ozan, «Gene de iyidir o,» dedi. «Neden?» diye sordum, «Bizim kuşaktan da onun için,» dedi. Doğum yeri dayanışması, okul dayanışması, kuşak dayanışması, bir de bunlara soy sop dayanışmasını katın... Çekilir mi bunlar? Bilirsiniz, ben öyle iri lakırdıları pek sevmem, gene de sorayım: ulusal birliği yıkmaz mı bu dayanışma? Şurada doğduğunuzu, şu okulda yetiştiğinizi, soyunuzu, sopunuzu düşünüyorsunuz, bunları düşünmek ulusun, yurdun tümünü düşünmemek değil midir? Beğenmediğiniz bir ozanı salt sizin yaşta olduğu için tutmaya, daha yaşlılardan, daha gençlerden yeğlemeye kalkarsanız, bu, yurdun düşünce yaşamasına bir kötülük etmek değil midir? Siz inandığınızı söyleyin, bir kimseyi, bir ozanı beğenmiyorsanız, çekinmeyin bunu söylemekten, sizin yaşıtınız olduğunu, bir okulda yetiştiğinizi, aranızda soy sop bağları bulunduğunu düşünüp de gizlemeyin gerçek düşüncenizi.

Ne demektir böyle bağları düşünüp de gerçek düşüncenizi, gerçekten inandığınız düşünceleri söylememek? Kendi çıkarınızı aradığınızı, çıkarınızı düşüncelerinizden, inançlarınızdan daha önemli saydığınızı göstermez mi? Öyle olunca, sizin o dayanışma dediğiniz, çıkarlarınızı, asılarınızı korumak kaygısından başka nedir ki? Bencillik, düpedüz bencillik, kalkıp da adını değiştirmiş, *dayanışma* sözü arkasına gizlenmek, bizi kandırmak istiyor.

Beğenilecek, sevilecek, övülmeye değer bir tek dayanışma vardır: düşünceleri bir olan kişilerin dayanışması, bir çıkar uğrunda düşüncelerinden, inanlarından geçmeyen kimselerin dayanışması. Duygularımızdan, arkadaşlık, soy sop, yaşıtlık kaygılarından doğacak dayanışmalar iyi, kutlu birer dayanışma değildir. Çürüktür de onlar, duygularımızın biraz değişmesiyle yıkılıverirler. Bilirim, o türlü daya-

nışmaları beğenip de övenler vardır, ben onlardan değilim, dayanışmanın o türlüsünü nerede gördüm, nerede sezdimse tiksindim, o dayanışmayı kuranların düşüncelerinden, inanlarından çok, duygularına, çıkarlarına bağlı kişiler olduğunu anladım da onun için.

NASIL OKUYORLAR?

Kimi genç şairler yazdıklarını göndermekle kalmaz, kendileri de gelirler beni görmeye. Ne yalan söyleyeyim? bir korkudur kaplar içimi. Konuşmamızın sonu iyiye varmayacak diye üzülürüm. Okurlar bana şiirlerini, bir kâğıda yazmışlarsa verirler de ben okurum. Yeğlerim kendim okumayı, gözlerimle daha iyi anlarım da onun için. Çocukluğumda okulda yetişmedim, ders dinlemedim, öğrendiklerimi kendi kendime kitap okuyarak öğrendim, bundan olacak, pek kavrayamam dinlediğimi, ille kâğıt üzerinde göreceğim. Biliyorum, iyi bir şey değil. Ne yapayım? öyleyim işte, bundan sonra da değişemem ki!

Dinlerim, yahut kendim okurum o gençlerin şiirlerini. Çoğu, bakarım, sevebileceğim şiirlerden değil. Güzel, çirkin diye yargılamıyorum şimdi, belki güzel, çok güzel, yıllar boyu, yüzyıllar boyu beğenilecek şiirler, gene de benim hoşlandığım soydan değil, başka türlü; öylesine de beğenenler, öylesine de bayılanlar oluyor, neden bana geliyorlar? gidip onlara göstersinler.

Benim hoşlanabileceğim şiirlerden olmadığını anladım mı, sorarım onları getiren delikanlıya:

— Siz benim yazılarımı okur musunuz?

Şimdiye kadar yalnız biri açıkça söyledi:

— Hayır, dedi, okumadım. Sizin bir eleştirmen olduğunuzu, bunları size göstermemi söylediler, onun için geldim.

Güldüm içimden. *Özdenliği*, hani şu *samimiyet*

denilen şeyi büyük bir erdem sayanlar vardır, ben onlardan değilim. Kişi düşündüğünü, bildiğini açıkça söylemesin, gizlesin demiyorum, doğru söylemesi, doğru olması gerektir, o başka. Ama doğru söyledi, yalana kalkmadı diye bönlüğünü, birtakım eksikliklerini hoşgörmeye, bağışlamaya kalkmak olur mu? Benim yazılarımı okumayan genç, kendi yazılarını bana getirmesin, doğru olan budur, beğenilecek durum budur.

Ötekiler... Onlar okuduklarını söyler benim yazılarımı. Gazetelerde çıkanları da, dergilerde çıkanları da kaçırmazlarmış, kesip sakladıkları da olurmuş. Şaşırırım. Benim yazdıklarımı okuyorlarsa, benim o türlü şiirlerden hoşlanmayacağımı neden anlamıyorlar? Sonra sorarım:

— Başka kimlerin yazdıklarını okuyorsunuz? Hangi şairleri, hangi hikâyecileri, hangi eleştirmenleri beğeniyorsunuz?

Sayarlar. Büsbütün şaşırırım. Benim anlaşamadığım birçok kimseler. Ne düşünceleri benimkine uyar, ne de dilleri. Bir kimse hem onların şiirlerinden, yazılarından hoşlansın, hem de benim yazılarımdan, aklım almaz bunu, olacak şey değildir.

Hepsi de yalan söylüyor, beni kandırmaya kalkıyorlar demiyorum. Elbette var içlerinde öyleleri: benim yazılarıma hayran olduklarını söyleyecekler, ben de kanacağım, koltuklarım kabaracak, ben de onların şiirlerini beğeneceğim, öveceğim. Enayi yerine koyacaklar beni... Hayır, enayi yerine koymak değil, bilirler anladığımı, anlarsam anlayım, ne çıkar? gene uzlaşırız. Birbirlerine hiçbir sevgileri, saygıları olmayan kimselerin, karşılaştılar mı tatlı tatlı konuştuklarını, birbirlerine dil döktüklerini görmüyor muyuz? Onlar, o gençler de anlamışlar yaşamanın bu olduğunu. Yalnız benim öyle kişilerden olmadığımı anlayamamışlar. Bırakalım onları, söyledikleri yalanlarla kendilerini avutsunlar. Başarıya da erer onlar, göze

girerler, övdürürler kendilerini. Bir yaşama vardır ki, beylik sözler üzerine, yalan üzerine kurulmuştur, o da tatlıdır, üstünlükler sağlar kişiye. Gelgelelim, ben giremedim öyle kimseler arasına.

Yalan söylemeyenleri, benim yazılarımı gerçekten okuyup gene bana sevemeyeceğim şiirleri, yazıları göstermeye gelenleri düşünüyorum. Nedir onlarınki? Yalan söylemiyorlar, birkaç yazımı, belki birçok yazımı okumuşlar, ama anlamamışlar. Neden anlamamışlar? Gerçekten okumamışlar da onun için. Herkesin başına gelir. Eski Fıransız başbakanlarından *Briand* için söylerler: her gün bir iki tane polis romanı okurmuş, ama sorsanız bilmezmiş ne okuduğunu, anlatamazmış o romanlarda neler olduğunu. Okumuyor da onun için. Gözleri kitapta, düşüncesi başka yerde, kimbilir nelere dalmış! Sizin de birtakım düşündükleriniz, tasalarınız varken bir kitabı açtığınız olmaz mı? İşte onlar, bana sevemeyeceğim şiirlerini, yazılarını getiren gençler, hep öyle okuyor, yalnız öyle okuyor. İçlerine kapanıyorlar, ünlü bir şair, ünlü bir yazar olacaklarını kuruyorlar, belki de, ne bileyim? belki de sevgililerini düşünüyorlar, bir yandan da okuyorlar. Bir yerini bile anlamıyorlar okuduklarının.

Onların bir edebiyat anlayışları var, evlerden ırak! Yazı niçin yazılır? Öğrenmişler büyüklerinden, okulda öğretmenlerinden öğrenmişler: yazı, birtakım belli konular üzerine birtakım belli sözleri sıralamak için yazılır, okudukları yazar da elbette onu yapmıştır, okurken dikkat etmeseler de, hiç okumasalar da bilirler o adamın neler dediğini, o da bütün yazarların dediğini demiştir. Özü de, dili de, biçimi de bana büsbütün yabancı şiirleri, yazıları işte bunun için getirirler bana. Ben onlara şaşarım, onlar bana şaşar. Saygı gösteriyorlar bana, hayran olduklarını söylüyorlar, ifadeli mifadeli, sahipli mahipli yazılar yazmışlar, ruhlarının kanatlanıp göklerde süzüldüğünü

söylemişler, bütün güzellikleri koymuşlar yazılarına, ben gene de beğenmiyorum, alkışlamıyorum kendilerini, nasıl olur bu? nasıl şaşmazlar buna?

Biliyorum, eskiden pek okumazlardı benim yazdıklarımı, yeni yeni, şu birkaç yıldır adım duyulmaya başladı, ben de tanınmış yazarlar arasına girdim. Seviniyor muyum buna? Hiç sevinmiyorum demeyeceğim, bilinmek ister kişioğlu, tanınmak ister. Ama çok da sevinmiyorum, koltuklarım kabarmıyor. Benim adımı ananların, yazılarımı okuyanların çoğu işte o dediğim gibi okuyorlar. Bir gün biri «*Gül rengi yüzün benli de sînen neye bensiz?*» mısraını pek beğendiğini, bunun güzelliğini de kendisine benim sezdirmiş olduğumu söylemişti, ürperiverdim... İşte öyle okuyorlar benim yazdıklarımı. Buna sevilinir mi?

YAZAR İLE ELEŞTİRMEN

Var mı bizde eleştirmen, yok mu, şimdi onu araştıracak değilim. Şairlerimize, hikâyecilerimize sorun, çoğu, hemen hepsi yoktur diye kesip atıyorlar. Öfkeli öfkeli, içlerini çeke çeke... Yoktur diyelim de keselim o sözü. Bizde yok da nerede var sanki? Fıransa' da vardır sanırdık, bizde eleştirmeye özenenlere oradakilerden örnek almalarını öğütlerdik, oysa orada da yokmuş. Kendisinden çok şeyler umulduğu genç Fıransız romancılarından biri, Monsieur *Gabriel Veraldi, La Parisienne* dergisinde çıkan bir yazısında *«Bundan iki üç yıl önceki moda, edebiyat ödüllerine çatmaktı. 1953 yılında ise eleştirmenlere kükremek, sağduyuya daha bir uygun bulunuyor,»* diyor. O ülkenin yazarları da eleştirmenin anlayışsızlığından, ekinsizliğinden, ödevini gereğince yapamamasından yakınıyor, onlar da «eleştirmenler okumuyor kitaplarımızı, özetlere bir göz atmakla yetinip çıkarıveriyorlar yazılarını, yalnız karınlarını doyurmaya bakıyorlar,» diye homurdanıyor, tepiniyorlarmış.

Eleştirmen dediğiniz titiz olur a, şair, hikâyeci kısmı ondan da titizdir, kolay kolay memnun edemezsiniz. Hakkı da yok mu titiz olmakta? Eleştirmen dokunuyor ona, canını yakıyor. Siz günlerce, aylarca, kimi de yıllarca uğraşıp bir roman yazıyorsunuz, eleştirmen okuyor onu, ancak birkaç saatini veriyor, sonra da burnunu kırarak bir «Olmamış!» diyor, beğense bile sizin koymak istediğinizden büs-

bütün başka şeyler buluyor o kitapta, gelin de buna kızmayın! Oysa siz neler ummuştunuz! Eleştirmen anlayacak sizin kitabınızı, hayran olacak, bu hayranlığı başkalarına da geçirmeye çalışacak, bir yazı yazacak sizin için, yeryüzünde yüzyıllardan beri bir eşinizin görülmediğini söyleyecek, «İşte biz bunu bekliyorduk, bizim aradığımız romancı doğdu artık!» diyecek, tanıtacak sizi bütün yurttaşlara, adınızın, ününüzün sınırlar ötesine aşmasını sağlayacak... Böyle düşler kurdunuz romanınızı yazarken, böyle düşler kurdunuz o romanı okşayıcı bir iki sözle eleştirmene gönderirken. Doğrusu, biraz küçümsersiniz o eleştirmeni, büsbütün değersiz bulmazsınız, kendisinden birtakım yararlıklar beklersiniz, o başka, ne de olsa gene sizin gibi değildir, size ulaşamaz, siz nerede, o nerede? Siz bir yaratıcısınız, o değil, siz bir eser koymuşsunuz ortaya, bunca yıldır bütün ulusun dört gözle beklediği romanı yazmışsınız, şu ölmezoğlu soyundan bir eser, o becerebiliyor bunu? Evet, beğenirsiniz onu, beğenirsiniz ya, şöyle yukarıdan beğenirsiniz, sizinle eşit olmadığını bilerek...

Peki siz büyüksünüz, çok üstün değerleriniz var, ben de inkâr edecek değilim onları. Yalnız bir şey sorayım size: o adamın sizden küçük olduğunu, öyle büyük işler başaramadığını biliyorsunuz da, neden şaşıyorsunuz anlayışsızlığına? İkide bir kendiniz söylüyorsunuz: şair olamamış, romancı olamamış o adam da onun için işi eleştirmenliğe dökmüş, şunun bunun yazdıklarını yermesi kıskançlığındanmış. Kıskançlığı bir yana bırakalım, diyelim ki onda siz yanılıyorsunuz, gene de ne yapsın? anlamıyor işte o adam. Büyük bir sanat gücü olsaydı, kendi de yazar, sizin gibi yaratırdı. Anlamakla yaratmanın büsbütün başka şeyler olduğunu mu sanıyorsunuz? Anlayabilse, sanatın, yaratıcılığın gizlerini kavrayabilse, kendisi de az çok, büyük küçük bir şeyler yaratır, kordu ortaya. Bunu düşünürseniz, ondan beklediğinizin, gü-

cü üstünde olduğunu, elinden gelmeyeceğini anlarsınız da bu kadar öfkelenmez, hınç bağlamazsınız ona.

Şu da var: sizi tanıtacakmış o adam, yurttaşlara tanıtacak, adınızın sınırlar ötesine aşmasını sağlayacakmış. Bakalım kendisini tanıyorlar mı? Bir gazetede, bir dergide yazıyor, o gazete, o dergi binlerce basılıp satılıyor, peki, ama bakalım o gazetede, o dergide onun yazısını okuyorlar mı? Kendisi tanınmıyorsa sizi nasıl tanıtır? Diyelim ki tanıyorlar onu, okurlar birini kaçırmıyorlar onun yazdıklarının. Ama, biliyorsunuz, öyle pek değerli değil o adam, bir şair, bir romancı, bir yaratıcı olmadığı için eleştirmenlikle yetinmiş. Onun yazılarını beğenip okuyanlar, kaçırmayanlar da kendisi gibi pek de büyük bir değerleri olmayan, yazarın iyisinden, yaratıcısından anlamayan kimselerdir. Kendinizi onlara mı beğendirmek istiyorsunuz? Ne olacak onlar sizi beğenirse? Yarım yamalak anlayacaklar sizin yazdıklarınızı. Bununla da kalmayacaklar, belki sizi aşağılaşmaya sürükleyecekler. Öyle ya! Baktınız ki o adamlar okuyor sizin yazdıklarınızı, arıyor, bunun için de siz para kazanıp eskisinden daha rahat yaşıyorsunuz, bırakıverirsiniz kendinizi, öyle kimselerin beğenip tutacakları yazılar yazmakla yetinirsiniz, günden güne inersiniz onlara doğru.

İyisi mi, böyle büyük işler beklemeyin eleştirmenden, sizi tanıtmasını, ünlü bir yazar olmanızı sağlamasını dilemeyin ondan. İsterseniz hiç okumayın sizin için yazdıklarını, neden okuyacaksınız? Anlayışsızlığını görüp de kendinizi üzmenin yeri mi var? Okumayın... Kulağınıza söyleyivereyim: eleştirmenlerin benim için yazdıklarını okumam ben, övseler de okumam, yerseler de. Bir eleştirme yazısında benim adımın da geçtiğini görünce, kapatıveririm, geçiveririm. Ama siz geçemez, kapatamaz, okurmuşsunuz. Onun da kolayı var: bir eleştirmen gözüyle okuyun o yazıları. Sizin şiirinizdeki, romanınızdaki yeniliği, üs-

tünlüğü, şunu bunu, büyük büyük erdemleri görememiş, anlayamamış, bu anlayışsızlığı üzerinde durun, niçin anlayamıyor? gözlerini kapatan perde nedir? onu araştırmaya çalışın. İnceleyin bunu, yazıp ortaya koyun, böylece eleştirme nedir, onu öğrenirsiniz. Ama siz yaratıcısınız da eleştirme ile uğraşmazsınız, o işi küçük görürsünüz kendinize. Demeyin öyle, eleştirmenlik yaratıcılıktan küçük olabilir, ama bakın, bizde eleştirme yok diye yakınıyorsunuz, eleştirme olmamasını, gerçek eleştirmenler yetişmemesini edebiyatımız için, düşünce hayatımız için bir eksiklik sayıyorsunuz, siz yaratın o gerçek eleştirmeyi, bu da mı yakışmaz sizin yaratıcılığınıza?

Eleştirmen sizi anlamıyor da, okurlar anlıyor mu? Onlar kolayca görüyor mu sizin eserlerinizdeki değerleri, üstünlükleri? Okurlar beğeniyorsa sizin yazdıklarınızı, anlayabiliyorlarsa, eleştirmeni ne yapacaksınız? Bir yararlığı dokunamaz size o adamın. Yok, okurlar da sizin yazılarınızı beğenmiyor, anlamıyorlarsa... Hayır, kendinize küsün demeyeceğim, belki gerçekten bir değeriniz yoktur, bir de bunu düşünün demeyeceğim. Der miyim hiç? Terbiyeli adamım ben. Hem söyledim, sizin üstünlüğünüzü inkâr edecek değilim... Ama öyle ise, yalnız eleştirmene kızmayın, onunla birlikte bütün okurlara da kızın. «Bizde eleştirmen yok,» demekle kalmayın, «Bizde okur yok, okurun iyisi yok,» deyin. Böyle derseniz, eleştirmene de herhangi bir okur diye bakarsınız, izlenimlerini, duygularını kendine saklamayıp söyleyen bir okur... O zaman eleştirmenin ne olduğunu anlarsınız da hoşgörürsünüz tepkilerini, anlayışsızlığını. Susmasını bile hoşgörürsünüz.

DİL

Ne yalan söyleyeyim? Türkçe kitapları da, dergilerde, gazetelerde çıkan yazıları da pek okumuyorum. Şiirlerle yetiniyorum. Onların da hepsini bitirebildiğimi sanmayın, çoğu başlamamla bırakmam bir oluyor, daha ilk sözlerden anlıyorum dayanamayacağımı

Neden okumuyorum? Türk yazarlarının da üzerinde durmaya değer düşünceleri, *ilinç* görüşleri olabileceğine inanmıyorum da onun için mi? Edebiyatımızda bir gelişme, bir yenileşme varmış, hikâyecilerimiz Avrupa'nın, Amerika'nın hikâyecileriyle atbaşı birlikte gidiyorlarmış, içlerinde onları çoktan aşanlar da olmuş, bunun doğru olabileceğini aklıma sığdıramıyor muyum? Yoksa dilimi sevmiyor muyum? Hani birtakım aydınlarımız var, «Türkçe geri bir dildir,» diye kesip atmışlar bir yol, hep Avrupa ülkelerinin kitaplarını, gazetelerini okuyor, kendileri de Avrupa dillerinden biriyle konuşup yazmaya özeniyorlar, ben de onlardan mıyım?

Hayır, bunlardan hiçbiri değil. Ben de istiyorum türkçe kitapları, yazıları okumayı. Nasıl istemem? Bir yazarın başlıca ödevi, yaşadığı toplumda öteki yazarların neler düşündüklerini, neler yaptıklarını bilmek değil midir? Büğünün Türk edebiyatını bir başıma ben kuracak değilim ya! Biz bütün yazarlar, büğünün Türk yazarları, bir yapıya çalışıyoruz, hepimiz de taş götürüyoruz, harç götürüyoruz o yapıya, elimizden geldiğince, boyumuzun yettiğince... He-

pimizin de ne yaptığımızı bilmemiz gerekmez mi? Birbirimizden örnek alacağız, birbirimizi tamamlayacağız, birbirimizin eksiklerini, yanlışlarını görüp söyleyeceğiz ki, bir arada kurduğumuz o yapı bir şeye benzesin, sağlam olsun. Hele bir eleştirmenin okumaması ne demektir? Eleştirmen yaratmaz, ama yaratıcıları birbiriyle tanıştırır, onun yaptığını da, bunun yaptığını da bir araya getirir, bir *bileşime* (terkibe) ermeye çalışır.

Biliyorum bütün bunları, biliyorum ya, gene de okumuyorum türkçe kitapları, yazıları. Daha ileri gideceğim, kendim okumadığım gibi başkalarının okumasına da şaşıyorum. Nasıl anlayabiliyorlar okuduklarını, aklım almıyor doğrusu. Şu son günlerde türkçe bir kitap okumaya kalktım, ingilizce'den çevrilmiş, Amerikan yazarlarından birinin kitabı. Şöyle başlıyor: «*Her yazar değişik sayı ve nisbette, hem öğücü, hem de yerici mektuplar alır.*» Okudum bu sözleri, sonra da oturdum, ne demek olduğunu düşündüm. Kolay kolay çözülmüyor. «Bütün yazarlara birtakım mektuplar gelir, kimine az, kimine çok, övenleri de vardır içlerinde, sövenleri de,» demek olacak. Ama çevirmen bunu söylemiş mi böylece? Bir *nisbette* sözü kullanmış ki hiç yerinde değil, yerinde olmadığı için de karıştırıyor işi, ne demek istenildiğini anlamamızı güçleştiriyor. «Hem öğücü, hem yerici mektuplar» denince ben o mektuplarda, o mektupların her birinde övgü ile yergi karışmış derim, oysa belli, o değil söylenilen, o mektupların kimi övüyor, kimi de yeriyormuş...

O kitapları okuyanların hepsi de acaba benim gibi düşünüyor mu her cümlenin üzerinde? Düşünmüyorlarsa, bu türlü cümleleri kendi kendilerine az çok düzeltmiyorlarsa nasıl anlayabiliyorlar?. Orada bir *nisbette* sözü bulunduğunu, benim gibi onlar da görüyor elbette, durmuyorlar mı onun üzerinde? Cümleye bir şey katıp katmadığını araştırmıyorlar

mı? Katmadığını anlayınca da «Öyleyse neye gelmiş bu buraya?» demiyorlar mı? «Hem... hem»in her zamanki anlamından büsbütün başka bir anlamda kullanılmış olduğunu hemen seçebiliyorlar mı? Ben seçemiyorum doğrusu, seçemeyince de okur okumaz anlayamıyorum, anlamam için uğraşmam gerekiyor. Yoksa onlar seçmeden, yani anlamadan mı okuyup geçiyorlar?

Yalnız çevirmenler mi böyle yazıyor? Hayır. Bir yazı okuyorsunuz, bakıyorsunuz ki yazar «Bunu beğenmekten kendimi alamadım,» diyor. Ne demektir 'kendini alamamak?' O yazar beğenmek istemiyormuş da kendini yenememiş, istemeye istemeye mi beğenmiş? Yooo! Anlıyorsunuz sözün gelişinden, düşünmeden, gelişigüzel kullanıvermiş yazar o 'kendini alamamak' deyimini. Gene bakıyorsunuz, gene o yazar «Şu kişi şu eseri beğenmediğini açıkladı,» diyor, «söyledi» değil, «açıkladı». Niçin? Ben hemen araştırıyorum: «açıkladı» demekle acaba «beğenmemesinin sebeplerini anlattı» demek mi istemiş? diyorum, sonra anlıyorum ki öyle değil, o «açıkladı» sözü de gelişigüzel kullanılmış.

Sonra bakıyorsunuz, birtakım yazarlarımız öztürkçeye özeniyor, yeni kurulmuş sözlerden birkaçını kullanıyor, ama onların yanına en koyu arapça, farsça sözleri getirmekten de çekinmiyor: «tesanüt bakımından» diyor, «bilimsel tetkikler» diyor, benim gülmem tutuyor bunları görünce, ya «dayanışma bakımından» «bilimsel incelemeler» desin, ya «tesanüt nokta-i nazarından», «ilmî tetkikler» desin. Arapça, farsça, firenkçe, türkçe kelimeleri karmakarışık kullanmış, ne gösterir bu? Kullandığı sözleri seçmediğini, o sözler kendi düşüncelerine uyuyor mu, uymuyor mu, bunu araştırmadığını gösterir. Düşüncesini bildirirken o düşünceyi en iyi anlatacak sözleri araştırmayan kişi, düşüncelerini önemlemiyor demektir.

Kendisi önemlemedikten sonra ben niçin önemleyeyim de öğrenmeye çalışayım o düşünceyi?

Eskiler «Söyleyenden dinleyen ârif gerek» derlerdi, ben 'ârif' değilim, anlayışlı değilim, yanlış söylenenin doğrusunu anlayamıyorum. Okuduğum yazının diline bakıyorum, dil karmakarışık, yanlışsa anlayamıyorum, anlasam da anlamazlıktan geliyorum, atıyorum o yazıyı elimden. İşte bunun için bütün yazılan yazıların, kitapların çoğunu okumuyorum, okuyamıyorum. Yazarlarımız düşüne düşüne, kullanacakları sözleri seçe seçe yazacakları güne değin de okumayacağım.

BATIYA DOĞRU

Bir söz vardır, çok söylenirdi eskiden, bugün de söylendiği oluyor: «Doğu Doğudur, Batı da Batı.» Doğulu bir kişi, dilediğince edinsin Batı acununun bilgilerini, yıllarboyu dolaşsın, otursun Avrupa ülkelerinde, ne yaparsa yapsın, gene bir Doğuludur, tam bir Batılı gibi duyup bir Batılı gibi düşünemez...

Eskiden çok söylerdik bunu. Doğulu olmayı bir üstünlük sayardık da onun için. Batı ülkelerinde bilim daha ileriymiş, yaşayış bizdekinden iyiymiş, olsun! başka bir erdem bulurduk kendimizde. Batılılarda olmayan, olmayacak bir erdem. Neymiş o erdem? Şudur diye gösterilemez, bir tek sözle anlatılamaz. Çevremizden, toplumdan, gelenekten aldıklarımızın, duyduğumuz günden beri bize işlemiş, bizi yoğurmuş etkenlerin hepsi. Severdik onları, iyi, doğru, güzel bulurduk. İyi, doğru, güzel oldukları açık işte, besbelli, düşünmek, araştırmak istemez!... Sonradan sarsıldı bu kanımız, inanımız. Bir kurt düştü içimize, övünmemiz azaldı. Batı acununun o bakımdan da bizden üstün olduğunu anladık. Bunun için de eski övünme kalmadı. Batılı olmadığımızı yalnız başkalarından değil, kendi kendimizden de saklamaya kalktık.

«Doğu Doğudur, Batı da Batı.» Omuz silkerdim bu söze. «Neden?» derdim, «Bizim etimiz, kemiğimiz başka mı? Doğa başka türlü mü yaratmış bizi?» derdim. Batılılara benzemek isteyince, Batılı olmak isteyince neden ulaşamayalım o ereğe?

Şimdi de öyle düşünüyorum. Ancak şimdi duyu-

yorum, anlıyorum o sözün büsbütün boş olmadığını. Bizde bir Doğululuk, Batılılardan bir başkalık var. Bir üstünlük mü? yoksa bir eksiklik mi? durmuyorum bunun üzerinde. Yalnız biliyorum ki bu yüzden, bu Doğululuk, başkalık yüzünden Batılı olamıyoruz, Batılıları anlayamıyoruz. Onlar bizi anlıyor mu? Yeri yok bunu sormanın: onlar Doğulu olmaya, Doğulular gibi duyup düşünmeye özenmiyor ki! Demek Doğu acununu gerçekten, şöyle içten anlıyorlar mı? anlıyabilirler mi? niçin araştıracağım? Biz ise Batılı olmak istiyoruz, öyle ise başkalığımızı bir eksiklik sayacağız.

Görüyorum ki anlamıyoruz Batı acununu, iyice, gerçekten, içten anlamıyoruz. Bir yere değin gidebiliyoruz, geçemiyoruz ötesine. Öğreniyoruz Batı acununun bilgilerini, bilimlerini, gene de o bilgiler, bilimler sanki dışımızda kalıyor, sinmiyor içimize. O bilgiler, bilimleri ediniyoruz da onları bulan, geliştiren soluğu edinemiyoruz. Bir olayla karşılaştık mı, «Şimdi bir Batılı olsa ne yapardı?» diye düşünüyoruz, o olay karşısında Batılının yapacağını yapmak kendi kendine, bizi düşündürmeksizin, aratmaksızın gelmiyor içimizden.

Ancak bugünkü Batıyı öğrenmeye kalkıyoruz da onun için. Bizi Doğulu eden bir geçmiş, bir gelenek olduğu gibi Batılıyı Batılı eden bir geçmiş, bir gelenek olduğunu düşünmüyoruz. O geçmişi, geleneği öğrenmeye çalışmıyoruz. Başlangıcı, gelişmeyi bilmeden sonuçları kavramaya özeniyoruz. Bugünkü Batı acunu, Batı uygarlığı yüzyılların ürünüdür, birdenbire doğuvermiş, açılıvermiş değildir. Biz o uygarlığa birdenbire konmak istiyoruz.

Biliyor muyuz bir Yunan uygarlığını, Latin uygarlığını? Yunanlardan, Romalılardan sonra, Batı acunu bir Ortaçağ, bir Uyanış, yenileşme çağı geçirmiş, Ortaçağda da, Uyanış yüzyıllarında da birtakım bilginler, bilgeler gelmiş, *dörütmenler* (sanatçılar) gel-

miş, yazılarıyla, yaptıklarıyla etkilemişler çevreyi, biz onları biliyor muyuz? Bugünkü Avrupa diyoruz da yetiniyoruz. Bugünkü Avrupa uygarlığında bütün o geçmiş, çok eski yüzyılların damgası, yankıları vardır. Biz işte o damgayı görmüyor, o yankıları duymuyoruz. Bunun için de bütünü ile kavrayamıyoruz o uygarlığı.

Batıya doğru... Gidiyoruz Batıya doğru. Bir kez çıkmışız yola, kimse durduramaz artık... Peki ya, hangi Batıya? Bugünkü Batıya gitmekle iş bitmez, gerçekten, şöyle içinden anlayıp benimseyemeyiz bugünkü Batı uygarlığını, bütün geçmişini incelemek, öğrenmek, kavramak gerektir.

Kolay değilmiş bu, çabuk olamazmış... Olur dedik mi? Bir uygarlığı öğrenmek, benimsemek *ivediye* (aceleye) gelir işlerden midir?... Batıya gidiyoruz, gideceğiz. Ama bilelim ki bütün o güçlükleri göze almazsak yapamayız bu işi, varamayız Batıya, vardık diye, Batılı olduk diye kendimizi aldatırız.

O bile değil. Gerçekten aldanmayız, doğruyu kendi kendimizden saklamaya, kendi kendimize inanmayacağımız bir masal söylemeye kalkarız.

MÜNAZARA

İkide bir *münazara*'lar açıyorlar gençler arasında. Pek kızıyorum bu *münazara*'lara. Birkaç yönden kızıyorum. Birine beni de çağırmışlardı, gitmedim. Gitmem de, bunun kötü bir iş olduğunu, gençlere kötülük ettiğini biliyorum da onun için. «Kötülük ettiğini sanıyorum,» demedim, inanıyorum kötülük ettiğine, kötülük ettiğini kesin olarak biliyorum. Kesin kanımı söylüyorum.

Ne türlü oluyor bu *münazara*'lar? Siz ne düşünürsünüz? diye sormuyorlar o gençlere. Bir konu alıyorlar: yaya mı gitmeli? ata mı binmeli? Sonra o gençlere buyuruyorlar: «Siz şu okuldansınız, yaya gitmeyi savunacaksınız, siz de bu okuldansınız, ata binmeyi.» Bir gencin, hangi okuldan olursa olsun, kendi düşüncesi, kanısı nedir, ona bakan, onu arayan yok. Düşünceye saygısızlık bu kadar olur! Kimbilir? Hangi okul öğrencilerinin hangi yanı savunacakları, belki de «kur'a» ile belli oluyordur.

Amaç da düşünmek değil, kazanmak, karşı yanı alt etmek. Oldu olacak, iki kere yapsalar her *münazara*'yı. *Ayaktopunda* (futbolda) olduğu gibi. Diyelim ki birincide yaya gitmeyi savunan kazandı, ikincide onlar yer değiştirecek, öteki kaleyi, ata binmeyi savunacak. Gene de kazandılar mı, yaşasın! hurra! peh peh peh! Yani gençlere hiçbir düşünceye, hiçbir kanıya bağlanmamayı öğretmek, onları bir yandan öte yana geçmeye, kayıvermeye alıştırmak. Eh! öyleleri gerek bu topluma! Baksanız a, dün göklere çıkardık-

larını büğün taşlayanları kınayan, şöyle gerçekten, içten kınayan kaç kişi var bu ülkede?

O *münazara*'larda bir de *yargıcılar kurulu* bulunuyor, türkçeye benzemesin, firenkçe olsun diye *jüri* diyorlar adına. O kuruldaki kimseler söylüyorlarmış hangi yanın kazandığını. Demek *münazara*'ya katılan gençler, bir doğruyu, kendilerince doğruyu aramaya çalışmıyorlar, o *yargıcılar kurulu*'na, *büyükler*'e kendilerini beğendirmeye çalışmaları isteniyor. Toplumda ilerlemeye yarayan bir yol olabilir bu, iyi midir? güzel midir? orasını siz söyleyin.

Münazara'ya girdiniz, savınızı ortaya koydunuz, diyelim ki gerçek düşünceniz, kanınız da odur. Ancak karşı yanın ileri sürdüğü bir olay, bir *tanıt* (delil) sizi sarstı, yanıldığınızı anladınız, ne olacak? «Haklınız var, ben bunu düşünmemiştim, düşüncemi, kanımı değiştiriyorum, ben de size katılıyorum,» diyebilecek misiniz? Olmaz, geçemezsiniz öteki yana. Yanlış olduğunu anladığınız kanıda direneceksiniz, doğru bulduğunuzu çürütmeye uğraşacaksınız. Demek dışarıya da, kendi kendinize de yalan söyleyeceksiniz, buna alıştıracaksınız kendinizi... Bu yana mı yöneltmeliyiz, sürüklemeliyiz gençleri?

Düşün, kanı işlerini ayaktopu oyunu ile, güreşle bir tutuyorlar. Erdemi, doğruyu aramakta, doğruyu bulmakta değil, karşı yanı yenmekte görüyorlar. Takım duygusu, bölem duygusu vermek istiyorlar gençlere. Bu duygu, top oyununda iyidir, *yin* (vücut) gücüne bağlı işlerde iyidir, düşün işlerinde ise bir erdem değil, bir suçtur. Kendisi de öyle düşündüğü için değil, salt şu yanda olduğu için bir görüşü, bir savı savunan kişi, beğenilecek, alkışlanacak bir kişi midir? Özgürlüğünü, gerçek özgürlüğünü yitirip de çıkarlarına, bulunduğu yanın çıkarlarına bağlanmış, onların tutsağı olmuş değil midir?

Doğrusunu söyleyeyim, bu *münazara*'ları *sağtöreye* (ahlâka) aykırı buluyorum.

Münazara'ya adı için de kızıyorum. Türkçe bir ad bulamıyorlar mı buna? Bulamazlar, aramazlar da. Bu gibi işler, 'hile-i şer'iye'yi bir usluluk sayan eski düşünüşün ürünleridir. Dışarıdan da gelmiş olsa ona uygundur. Eski düşünüşü sevenler, ondan silkinemeyenler de *münazara* gibi arapça *tilcik*'lere (kelime) vurgundurlar, tutkundurlar, türkçelerini arayamazlar onların.

BATI KAFASI

Üç beş kişiyiz bu ülkede, öyle azlık olduğumuza bakmıyoruz da, okullara yunanca ile latince konsun, çocuklarımız o dilleri öğrenerek yetişsin diye konuşuyor, yazıyoruz. Sözü mü olur üç beş kişinin? Koca bir çoğunluk karşısında ne değeri vardır onların? İşte en ünlü bilginlerimiz, aydınlarımız bizim için, Türk ulusu için, yunancanın da, latincenin de gerekli olmadığını, o eski dilleri Avrupalıların da artık pek öğrenmediklerini, yavaş yavaş kaldırdıklarını, yakında büsbütün bırakacaklarını söylüyorlar. Bütün o bilginler, aydınlar yanılıyor da, biz mi, şu bir avuç kişi mi doğru düşünüyoruz? Böyle kendimizi beğenmek, böbürlenmek nereden geliyor bize?

Diyelim ki başladık çocuklarımıza yunanca ile latinceyi öğretmeye, neye yarayacak bu? *Homeros*'la *Sophokles*'i, *Vergilius*'la *Cicero*'yu okumalarını sağlayacakmışız. Peki, Avrupalıların hepsi de *Homeros*'la *Sophokles*'i, *Vergilius*'la *Cicero*'yu okuyor, biliyorlar mı? Aradan yirmi yüzyıl, yirmi sekiz yüzyıl geçmiş, demek bu yüzyıllar içinde insanoğulları gevşemiş, durmuş, uyuşmuş da onun için *Homeros*'un, *Sophokles*'in, *Vergilius*'un, *Cicero*'nun eserlerinden üstün eserler verememiş, bunca yüzyıl sonra biz gene onlara muhtaç kalmışız! Bu kanıda isek kapatıverelim okulları, anlaşılıyor, yirmi yüzyıldan beri insanoğlu adam olmaktan, yaratıcı bir varlık olmaktan çıkmış... Neyse ki öyle değil işin doğrusu. Yirmi yüzyıldan beri insanoğulları, eskilerden ne kalmışsa hepsini solda

sıfır bırakacak eserler koymuş ortaya. *Eflatun*'un, *Aristo*'nun eskiden bir değerleri varmış, çoktan pabuçları dama atılmış onların. Avrupalılar *Sophokles*' in, *Euripides*'in oyunlarını mı oynuyorlar? *Tosca*'yı oynuyorlar, *Cyrano de Bergerac*'ı oynuyorlar. Biz de onları alıp oynarız. Oynuyoruz da, alkışlıyoruz da... Demek Avrupalı olmak için o eski yazarların eserlerini okumanın, bunun için yunanca, latince ile uğraşıp kafa patlatmanın yeri yokmuş... Eh! biraz bilelim onları derseniz, peki, fransızcaya, ingilizceye, alamancaya çevrilmiş hepsi, o çevirileri alır alır okuruz, biz de onlardan kendi dilimize çevirirız.

Daha başka neye yararmış bu yunanca ile latince? Avrupalıların birtakım sözleri o dillerden alınmış, bugünkü bilim-sözlerinin ne demek olduğunu kavramak için o dilleri bilmek gerekmiş. Saçma bütün bunlar! Şöyle insaf edip de söyleyelim: fotoğraf, sinema, atom derken bu kelimelerin hangi köklerden geldiğini düşünüyor muyuz? Biz düşünmüyoruz da Avrupalılar düşünüyorlar mı? Yooo! onlar da bizim gibi kökü mökü düşünmeden o kelimeleri kullanı kullanıveriyorlar. Pek güzel de anlaşıyorlar birbirleriyle, biz de anlaşıyoruz, kendi aramızda anlaştığımız gibi Avrupalılarla da anlaşıyoruz. Daha ne isteriz? Ama kullandığımız kelimelerin köklerini de merak edenlerimiz olurmuş, peki, sözlüklerde gösterelim onları, köklerini, inciğini cinciğini gösterelim. Bunun için de birkaç kişi yunancayı, latinceyi öğrensinler. O da boşuna zahmet! Avrupalıların sözlükleri ne güne duruyor? Onlarda bütün kökler vardır, biz de onlardan alırız. Böyle kolayı dururken ülkenin bütün çocuklarına yunanca ile latince öğretmeye kalkmanın ne yeri var?..

Böyle diyorum, diyorum ya, bir türlü kandıramıyorum kendimi. Ben de ünlü bilginlerimize, aydınlarımıza uyup, yalakta eşeğin kulakları oynamıyor, demek istiyorum, olmuyor, görüyorum o kulakları.

Sivri sivri, oynuyor... Ama o kulakları gören deliymiş, olsun, zorla mı uslu edeceksiniz beni?

Ünlü bilginlerimize, aydınlarımıza bakıyorum, kendi kendime de bakıyorum, bir eksiğimiz var bizim. «Nedir o eksiğimiz?» diye düşünüyorum. Çalışmaksa, okumak, öğrenmekse, bizim bilginlerimiz, aydınlarımız da Avrupalılar gibi çalışıyor, okuyor, öğreniyor, dünyada olup bitenleri merak ediyorlar. Ama Avrupalılar okuduklarını, öğrendiklerini bizden daha iyi anlıyorlar, içlerine bizden daha iyi sindiriyorlar. Neden bu? Onlar bizden daha akıllı da onun için mi? Biz neden akıllı değiliz? daha yaratılırken bir ilence mi uğramışız? Bizim de var aklımız elbette, kimimiz Avrupalılardan da akıllı. Ama işlenmiş bir akıl değil bizimki. Parlak işler çıkarıyor da şöyle düzenli, birbirine uygun işler çıkaramıyor. Bir nesneyi alıp kendini ona bağlayamıyor. Yoruluyor mu? bıkıyor mu? nedense çabucak bırakıyor o nesneyi, başka birine geçiyor. Neden bu? Ya yaradılışımızdan, ya bizim ülkedeki eğitimden. Yaradılıştan olamaz, hiçbir ulusun kişileri başka bir ulusun kişilerinden daha üstün, daha aşağı değildir, yaradılıştan öyle değildir. Kalıyor eğitim. Bizim eğitimimiz Avrupa ülkelerindeki eğitime benzemiyor da bizim aklımız onun için mi Avrupalıların aklı gibi olamıyor.

İş *Homeros*'u, *Sophokles*'i, *Vergilius*'u, *Cicero*'yu okumakta değil. Okuyoruz okumasına. Fransızca öğreniyoruz, ingilizce öğreniyoruz, alamanca öğreniyoruz, o dillerde ilkçağ yazarlarının hepsini okuyabiliyoruz. Ama onları bir Avrupalının anladığı gibi anlayamıyoruz. «Güzelmiş, büyükmüş bu eserler, biz de bunları beğenmeliyiz, sevmeliyiz,» diyoruz, beğenmiş, sevmiş gibi gözüküyoruz, gene de gerçekten kandıramıyoruz kendimizi. Kullandığımız kelimelerin köklerini bilmesek de olur. Ama iş ilkçağ yazarlarının eserlerini okumakta, kullandığımız kelimelerin köklerini bilmekte değil. Büsbütün başka. İş Batı ka-

fasını, Avrupalı kafasını edinmekte. Avrupalılar bugünkü kafaya, bugünkü medeniyete, bugünkü düşünceye yunancayı, latinceyi öğrenerek ermişler, eğitimlerinin temeli o diller olmuş. Demek büyük bir güç var o dillerde.

Üç beş kişiyiz böyle söyleyen, biliyoruz çoğunluğumuza bunu anlatamayacağımızı. Gene de duramıyoruz bunu söylemeden. Niçin? Kendimizi pek beğendiğimiz, böbürlendiğimiz için mi? Hayır, tam tersine, kendimizi beğenmediğimiz için. Biz görüyoruz eksiğimizi, yunanca öğrenmedik, latince öğrenmedik, Avrupalıların eğitiminden geçmedik, onun için de ne denli uğraşsak Avrupalılar gibi olamıyoruz. Buna üzülüyoruz, kendi eksiğimizi de, ünlü bilginlerimizin, aydınlarımızın eksiğini de gördüğümüz için üzülüyoruz. Bizden artık iş geçmiştir, yaşlandık biz, sanki bir ırmak kıyısında durmuşuz, karşıki kıyıya özlemle bakıyoruz. Biz o suyu aşamadık, çocuklarımızın aşmasını istiyoruz. Dalsınlar o suya, yunanca ile latincenin kurduğu ırmağa, çimsinler orada, o sudan aldıkları yeni canla çıksınlar karşı kıyıya, bunu istiyoruz. Hayır, beğenmiyoruz kendimizi, ama birtakım adamlar, kendilerini beğenmediğimiz için, Batılılarla bir olduklarına inanmadığımız için bizim kendimizi beğendiğimizi sanıyorlar. Kendilerini beğenmelerinden.

ÖVÜLMEK

Övülsün de ne için, ne biçim övülürse övülsün, övgü kimden, nereden gelirse gelsin sevinçle karşılayan *dörütmen* (sanatçı), tuttuğu işe bir türlü inanamamış, kendini ona verememiş, benliğini onda yitirememiş bir kişidir. İşine, uğraşına bağlanmamıştır, kendini beğenmişin biridir demek mi istiyorum? Doğrusu, sanmam kendini gerçekten beğendiğini. Özüne güven mi olur öylesinde? Özüne güveni olsa, gerçekten beğense kendini, gönenir mi değme övgüye? Bütün övgülerden değilse bile çok kimselerinkinden üstün görür kendini, küçük bulduklarından, değersiz bulduklarından övgü beklemek şöyle dursun, onlar övmeye kalksa o bırakmaz söylemelerine, yüzvermez, kaçınır onlardan. Övüldükçe kıvanan dörütmende, bir aşağılık duygusu vardır bence, bir güçsüzlük duygusu vardır. O duyguyu yenemediği içindir ki avunmayı övülmekte arar, ancak alkış gürültüsü içinde kendini unutur, kendinden geçer. Alkış kesildi mi, üzülür, ezilir.

Bilirim, nereye gitse kurula kurula konuşur, dediklerini anlatır, yaptıklarını anlatır. Neler, neler başarmamıştır! Eşi yoktur, benzeri yoktur yeryüzünde! En büyüklerle boy ölçüşür de gene üstün bulur kendini. Aldanmayın öyle böbürlenmesine, içindeki üzüntüyü gizlemek içindir. Bütün o sözlerinin arasından bir yalvarma sezilir: «Beğenin beni, övün beni ki biraz olsun inanabileyim kendime! Yaptıklarımın gerçekten bir güzelliği var mıdır, bilmiyorum, ummuyorum. Siz

vardır deyin de, beni alkışlayın da, esrikleşip unutayım o şüpheyi! Neler buluyorsunuz, ne güzellikler görüyorsunuz benim yapıtlarımda, hepsini sayın, dökün ki ben de inanayım onların bulunduğuna!» Söyler, koltuklarını kabartarak söyler, söyledikçe koltukları kabarır, karşısındakileri kandırmak için söyler. Yalnız karşısındakileri mi? Dilediği, en çok kendini kandırabilmektir. Karşısındakiler kanacak ki kendi de kanabilsin. Yalnız kaldı mı, kendisine *tansıklık* (hayranlık) gösterecek kimse bulamadı mı, bütün o büyüklük gösterişleri çöküverir. Bir başına kalmaktan korkar öyle dörütmen, kendi tuttuğu yoldan başka yollarda da çalışılmasına dayanamaz, kimi görürse kendi arkasından sürüklemeye çalışır. Ne yapsın? Kendine uyanlar, öykünenler olacak ki, o da yaptığının doğru olduğuna, güzel olduğuna inanabilsin. Öyle bir dörütmenin, odasında, yatağında bir başına kalınca yaşadığına inanamıyorum. Biliyorum, yaşıyor, yaşadığı ölmemesinden belli. Gene de bana öyle geliyor ki gerçekten yaşayamıyor. Öyle ise ne yapıyor da ölmüyor? Besbelli, hep başkalarını düşünüyor: «Şöyle anlatacağım ben onlara... Şöyle alkışlayacaklar onlar beni... Büyüklüğümün, eşsizliğimin sözünü ede ede bitiremeyecekler...»

Övülmeyi bu denli seven dörütmen, başkalarını övmekten de kaçınamaz. Kendisinden biçer! «Ben övülmeyi seviyorum, o da sever, öyle ise ben onu öveyim ki o da beni övsün...» Böylece yalandan kurtulamaz. Yalnız yalandan mı? Dörütüne eğrilik etmekten de kurtulamaz. Beğenmediği, beğenemeyeceği yapıtları beğenmiş gibi gözükür, başkalarını da onların güzelliğine kandırmak ister. Güzel olmadığını bildiği, güzelliğine inanmadığı bir dörüt yapıtının beğenilmesine uğraşan dörütmeninki, dörütüne eğrilik etmek değildir de nedir? Ben, onun, tuttuğu işe inanmadığını, kendini ona vermediğini, benliğini onda yitirmediğini de işte bundan anlıyorum. Kişi gerçekten inandığı

bir işe, doğruluğu içini sarmış olan bir yola eğrilik edebilir mi? Dilese de edemez, ucunda ölüm olsa edemez. Bilirsiniz *Galilei* için anlatılanı: «Başını kurtarmak için yer dönmüyor diyeceksin!» demişler, «Dönmüyor, peki, dönmüyor ya, gene de dönüyor!» demiş. Beğenmediği bir *yapıtı* (eseri) övmeye çağırılan dörütmen de: «Güzel, güzel ya, gene de çirkin!» deyip çıkıverir.

Alkıştan geçemeyen, alkışı bir azık gibi dileyen dörütmenin gerçekten beğendiği, gerçekten beğenerek övdüğü olmaz mı? Bir düşünün, olamayacağını siz de anlarsınız. Gerçekten beğendiği yapıtlar olsa, güzellik üzerine kesin bir düşüncesi, bir inanı var demektir; böyle bir düşüncesi bir inanı olunca da o düşüncede, o inanda, o anlayışta olmayan kimselerin kendi yapıtlarını beğenip alkışlamalarına *boşuğu* (izni) olamaz. Kendisinin övülmesini değil, ancak düşünülerinin, görüşlerinin anlaşılarak övülmesini diler. Kimden, nereden gelirse gelsin bütün övgülere sevinen kimsenin böyle bir düşüncesi, düşünü yok demektir; öyle ise «Beğendim,» derken de, «Beğenmedim,» derken de yalan söylemekten kurtulamaz. Bunun içindir ki, hep övülmeyi bekleyen dörütmenlerin, kimin için olursa olsun, benim kendim için de olsa, övgü sözlerine de, yergi sözlerine de aldırmadım. Bilirim, boştur dedikleri, bir gerçeği göstermez. Öyle dörütmenler içinde beni, yüzüme karşı, göklere çıkarıp övenler de oldu, kötüleyip yerin dibine batıranlar da oldu. Birine aldırmadım. Neden aldırayım? O övgüleri yergiye, o yergileri övgüye çevirmenin elimde olduğunu bilirim. Bir dileğimle değiştirivereceğim bir durumda beni sevindirecek, ya da yerindirecek ne olabilir ki? (Yanlış anlaşılmasın: bunu bir ben yapabilirim demiyorum. Öyle kimselerin övgülerini yergiye, yergilerini övgüye çevirmek güç bir iş değildir ki! Kim dilerse başarır.)

Bunları yazarken kimi düşündüğümü sormayın.

Bir kişiyi değil, *yazın* (edebiyat) alanımızın birçok kişilerini düşündüm. Bakıyorum da şaşıyorum: yazın alanı öyleleriyle dolu. Birbirlerini övüp duruyorlar, hepsi de övülmek için övüyor. Bir de «Gençler yaşlılardan örnek almıyor. Onların görgülerinden asılanmaya bakmıyor!» diyorlar. Oysa gençler de öyle, onlar da övgü dileniyor, onlar da sevmedikleri sevemeyecekleri kimselerin, yalan olduğunu bildikleri övgülerini kıvançla karşılıyor. Eee! ne yapsınlar? Kimseyi darıltmamak gerekmiş, iyi geçinmek gerekmiş. Bütün kötülüklerin başı işte o iyi geçinmek, kimseyi darıltmamak dileği. Bir ondan kurtulabilmek. Yalnız dörüt alanında değil, hangi işte olursa olsun, kişinin ilk ödevi, sevmediği, beğenmediği kimselerle iyi geçinmekten kaçınmaktır. Biraz da darıltsınlar çevrelerindekileri, biraz da gücendirsinler ki kimi gerçekten beğenip kimi beğenmediklerini, neye, nelere inandıklarını anlayabilelim.

Beğenilmemeye, yerilmeye aldırmamak kolaydır. Yapıtımızın bir değeri olmadığını söyleyen eleştirmen için «Anlayışsızdır o!» dersiniz, daha olmadı mı «Kıskanıyor beni!» diyerek övünmek bile elinizdedir. İş, yergiye değil, övgüye karşı koyabilmektedir, «Sen anlayamazsın beni! Senin gibilerin beni övmesini dilemem!» diyebilmektedir. Ancak bunu söyleyebilen dörütmen, ereğinin, dörütteki ereğinin ne olduğunu anlamış demektir. Ötekilerin de güzel yapıtlar vermeleri olmayacak bir iş değildir, ancak en güzel yapıtlarını çıkarırken bile ne yaptıklarını bilmezler. Gerçek dörütmen ise, ne yaptığını bilerek çalışan kimsedir. Öylesi de övülmeyi, beğenilmeyi aramaz, sürümü aramaz, ancak başarıyı, kendine dörüt alanında çizdiği ereğe varabilmeyi arar.

YENİ YAZI

Yirmi beş yıl olmuş biz yeni yazıyı alalı... Şimdi *anstyorum* (hatırlıyorum) o günleri. Kızanlar çoktu. Bizim Arap yazısını bırakamayacağımızı, bırakırsak bu ülkede okur-yazar kalmayacağını söylüyorlardı. Okuyup yazmanın ancak geçmişi bilmek, geçmişe bağlanmak olduğunu sanıyorlardı da onun için. «Bunca yüzyıldır sürüp gelen yazınımızla ilintimiz kesilecek, geleneksiz bir toplum olacağız,» diyorlardı. Büsbütün de yanlış değildi bu. Yalnız bunu söyleyenler, devrimin ne demek olduğunu, bizim devrimimizin ne demek olduğunu düşünmüyorlardı.

Neden bu toplum, en az yüz elli yıldan beri, bir değişme içinde, bir devrim içindedir? III. Selim'in günlerinde, sonra Tanzimat'ta, daha sonra Meşrutiyet'te, Cumhuriyet'te yapılanlar nedir? Kılığımız, yaşayışımız neden başkalaştı? Bir gösteriş, bir özeniş miydi yalnız bu? Eski uygarlığımıza, eskiden bağlı olduğumuz değerlere artık inanmadığımız için değiştik. Bir ülkede yaşayış hep birörnek sürer gider mi? Sürüp gitmez, ağır ağır bir değişme görülür, eski biçimler günün *ister*lerine (icaplarına) göre düzeltilir, gene de ilkeler dünden kalma ilkelerdir. 1800'den bu yana bizim toplumumuz da görülen değişmeler o türlüsünden midir? Biz eskiyi düzeltmek, günün isterlerini uydurmakla mı yetindik? Hayır. Biz, 1800' den beri, eskiyi beğenmediğimizi, eski değerlere inanmadığımızı, yüzyıllar boyu uygarlıkta yanlış bir yol tuttuğumuzu söylüyoruz. Çoğu, kendimiz de bilmiyoruz böyle söylediğimizi, o beğenmediğimiz, inanmadı-

ğımız geçmişin özlemi uyanıveriyor içimizde, eskiyi gene de yaşatmamız gerektiğini ileri sürüyoruz. Olur işlerden sanıyoruz bunu! Bir yandan Doğu uygarlığı sürüp gidecek, bir yandan da Batı uygarlığı gelecek. Hani birtakım eğlence yerleri var, bir köşede incesaz, öteki köşede alafranga çalgı, hangisini gönlünüz çekerse onu dinleyin! Bir toplumun uygarlığında da böyle bir ikilik yürütülebilir sanıyorlar. İyice bir düşünün: o eğlence yerlerinde birbirine uymaz o iki türlü çalgının sesleri ortada birbirine karışınca ne kötü oluyor! Toplumda da Doğu uygarlığından kalma görüşün, düşünüşün Batı uygarlığıyla gelmiş görüşe, düşünüşe karışmasını istiyorlar. İkisi bir arada yaşar, anlaşır, geçinirlermiş... Nerede o bolluk!

Arap yazısını bırakmakla eski yazınımızı da büsbütün unutacağımız, eski ozanlarımızdan, yazarlarımızdan kalanları okumayacağımız doğruydu. Ancak bir düşünelim: biz, Arap yazısını bırakıp Latin yazısını aldığımız için mi eskiden kalma yazınımızı okumaz olduk? yoksa eskiden kalma yazınımıza artık ilgilenmediğimiz, onu okumaz olduğumuz için mi Arap yazısını bırakıp Latin yazısını aldık? Latin yazısını almadan önce *Fuzuli*'leri, *Nefi*'leri, *Nedim*'leri pek mi okuyorduk? İnanıyor muyduk gerçekten onların değerine? onların yazdıklarını bizim için, benliğimizin kuruluşu için gerekli bir azık sayıyor muyduk? Fransızlar *Ronsard*'ı, *Montaigne*'i, *Molière*'i, *Voltaire*'i ne türlü, niçin okuyorlarsa, biz de o eski ozanları, yazarları öyle mi okuyorduk? Onları en çok sevenlerimizin dudaklarında «Boş bunların hepsi! Biz bunlardan büğüne de yarayacak düşünceleri, duyguları öğrenemeyiz, dilimizi de öğrenemeyiz,» der gibi bir gülümseme yok muydu? Bunu açıkça söyledikleri de olmuyor muydu?

Bağlı kalsaydık eski uygarlığımıza, onun ürünü olan yazına bizim için gerekli bir besin diye baksaydık, Arap yazısını bırakıp Latin yazısını alamazdık.

Alabilmek şöyle dursun, böyle bir işi usumuzdan geçirmezdik. Büğün, biliyoruz, bir tepki var, «Geçemeyiz, geçmemeliyiz eski yazınımızdan! Ne yapıp yapıp onu öğretmeliyiz çocuklarımıza, yoksa geleneksiz bir ulus oluruz, sonu yamandır!» diye bağırıyorlar. Nereden öğrendiler bu sözleri? Bakıyorlar, Batı ülkelerinde eski ozanların, eski yazarların yapıtlarını okutuyorlar, yeni yetişenlere birtakım düşünceleri, duyguları onlarla aşılıyorlar. «Biz de öyle yapalım, ulusun *uzasal* (tarihi) benliğini böyle yaşatırız,» diyorlar. Aradaki ayrımı görmüyorlar. *Ronsard* da eski, *Baki* de eski, birdir ikisi de sanıyorlar. *Ronsard* Fransız toplumu için neyse, *Baki* de Türk toplumu için o... Değildir öyle. *Ronsard*'ın dili yaşıyor Fransa'da, biraz değişmiş, büsbütün değil. Düşünceleri, duyguları yaşıyor, çok değişmiş, gene de kökü, kaynağı bir. *Ronsard*'ın yaşadığı günlerden beri bir uygarlık değişmesi olmadı Fransa'da. Bizde ise *Baki*'nin yaşadığı günlerden beri öyle bir değişme oldu ki, biz onun yazdıklarına artık bizimdir diye bakamıyoruz, büğünü bildiren bir nen göremiyoruz onlarda, onlar bize artık geçmiş, göçmüş bir uygarlığın ürünleri diye görünüyor. Fransızlar inanıyorlar *Ronsard*'a, biz *Baki*'ye inanmıyoruz. İnanmadığımız, gerçekten inanmadığımız bir uygarlığın ürünlerini de *gücün* (zorla) yaşatamayız. Yalnız bizim dileğimizle sürdürülemez gelenekler. Nedir eskiye, geleneklere inanmak? İnanıp inanmadığınızı düşünmeksizin inanacaksınız, kendi içinizden gelecek, «Benim bunlara bağlanmam gerekmiş, boynumun borcuymuş bu, yoksa ulus benliğini yitirirmiş,» demeyeceksiniz, onları bırakırsanız, bir eksiklik, bir sıkıntı duyacaksınız kendinizde. Gelenekler ancak böyle sürebilir, *gücün* sürdüremezsiniz onları. «Başkalarının gelenekleri var, benim neden olmasın? Ben de ölmüş gelenekleri dirilteyim,» diyerek yaşatamazsınız. Olur, üç beş yıl, sekiz on yıl çevrenizdekileri de, kendi kendinizi de kandırırsınız, sonra bir

de bakarsınız ki kendiliğinden tavsar bütün çabalarınız, siz de unutursunuz ne yapmak istediğinizi.

Latin yazısının alınmasına ben sevinmiştim. Doğrusunu isterseniz, şimdiki gibi düşünmüyordum o günlerde. Arap yazısının bırakılıp Latin yazısının alınmasını ben de salt daha kolaydır diye istiyordum. Latin yazısını alışımızın derin *eplerinin* (sebeplerinin), devrimin doğal bir sonucu olduğunu göremiyordum. Sonradan anladım işin içyüzünü, anlayınca da daha çok sevindim. Kaç kez söyledim, gene de söyleyeyim: bizde bir yazı devrimi, bir dil devrimi olmamıştır, devrim yazısını aramış bulmuş, devrim dilini aramış bulmuştur. Yasalarımızda, kılığımızda, bütün yaşayışımızda, kurumlarımızda olan devrim gibi. Ayrı ayrı devrimler yoktur, hepsi birdir onların, hepsi birbirine bağlıdır.

Beğeniyor muyum bugünkü yazımızı? O başka... Arapçanın *kaf*'ıyla *kef*'ini, *sin*'iyle *sat*'ını, *hemze*'sini, *ayın*'ını gösteremiyormuş, ona seviniyorum; daha iyi göstermemesi, bizim seslerimiz değil ki bizim yazımızda gösterilsin! Ne var ki bizim seslerimizi de göstermiyor, genizden çıkardığımız *n*'yi göstermiyor, eskiden Arap yazısının *hı*'sıyla gösterdiğimiz sesi göstermiyor, bizim iki türlü e'miz vardır, birini göstermiyor. Buna gönlüm katlanamıyor. *L*'yi nerede ince, nerede kalın okuyacağız, onu belirtmeye özendiler, gerekli değildi Türkçe için, Türkçe sözlerin hangisinde *l* ince okunur, hangisinde kalın okunur, onda yanılmayız, arapça, farsça sözleri doğru okuyalım diye uydurdular bunu. Hep İstanbul ağzını, İstanbul'un o yapmacıklı dilini düşündüler, kendi seslerimize aldırmadılar.

Bu eksiklikleri, bu yanlışlarıyla da Latin yazısı Arap yazısından üstündür bizim için. Dilimizin gelişmesini, yeni isterlere uymasını hızlandırdı. Yazımızı değiştirmeseydik dilimiz bugünkü bağımsızlığına kavuşamazdı.

GÜLDESTE

Eskiden bir *güldeste* yapmak isterdim, hani şimdi firenkçe adı ile *anthologie* diyorlar, işte öyle bir şey. Divanları, cönkleri, yeni şairlerimizin kitaplarını okuyacağım, en beğendiğim parçaları, beyitleri bir yere yazacağım, kitap oluverecek... Kolay sanırdım bunu. Sonra anladım güçlüğünü: nice şairlerimiz var, kimine büyük diyoruz, kimine küçük. Küçükleri de ne güzel sözler söylemiş! Bir ömür yeter mi o kadar kitabı okuyup da en güzel yerlerini seçmeye?

Yapamayacağımı anladım o güldesteyi, anlayınca da üzüldüm. Kendim şiir yazamıyorum, bari öyle hizmet edeyim şiire diyordum. Birtakım şiirleri kendimiz sevdiğimiz gibi başkalarına da sevdirmek, bilinmeyenleri, unutulmuşları meydana çıkarmak, onları yeniden yaşatmak az bir iş midir? Bunu yapabilsem benim de, şiir yazamasam bile, gene biraz şair olduğumu göstermiş olmaz mıyım? Sevip de her gün kendi kendimize okuduğumuz şiirler, beyitler kimi sevincimizi artırıp kimi de acılarımızı avutan şiirler, beyitler bir bakıma da bizim sayılmaz mı? Başkalarının gözünde bizim değildir elbette, ama biz ta içimizden duymaya başlarız onları, derinden derine yaşarız onların anlattığı duyguyu, düşünceyi; o kadar ki özünü biz bulmuş, biçimini biz kurmuş gibi oluruz. Doğrusunu söyleyeyim, sevdiğim birkaç beyit vardır, kıskanırım onları yazan şairleri. «*Vermez selâm, o serv-i hirâmân gelir geçer, / Yollarda ömr-i âşık-i nâlân gelir geçer*» beytini *Nazim* değil de ben, «*Neredeysen uzat ellerini / Başım dönüyor*» mısralarını *Necati Cu-*

malı değil de ben yazsaydım n'olurdu sanki? İçime işlemiştir o sözler, geçmiş günlerime, büğünüme, sanki etime karışmıştır. Hani «Söyle kiminle düşüp kalkarsın, deyivereyim sana kim olduğunu» diye bir atasözleri vardır Fıransızların (*Dis-moi qui tu hantes, je te dirai qui tu es*), onun gibi «Söyle bana sevdiğin beyitleri, bileyim senin kim olduğunu,» diyemez miyiz?

Bizimdir sevdiğimiz beyitler, şiirler, yüreğimizin, gönlümüzün birer parçasıdır sanki. Zaten şairler de bize kendi kendimizi anlatmak, buldurmak için yazmazlar mı şiirlerini? bize birer ışık diye sunmazlar mı, armağan etmezler mi onları? Ne olursa olsun, yazan şairler istesinler, istemesinler, ben alıyorum sevdiğim şiirleri, beyitleri, benimsiyorum onları, kabulleniyorum, çalışıyorum. Benim beğendiğim şiirleri bir beğenmeyen, onlara bir dudak büken olursa kızmıyor muyum? en derin bir yerimden yaralanmış gibi acı duymuyor muyum? «Şu şairin bir beytini beğenmediler» mi diyorum? Hayır... Benim bir duygumu kötülemişlercesine üzülüyorum. Demek benim olmuş o beyit. Onda şairin bir payı kalmamış artık demiyorum, ama benim de bir payım var, benim benliğime de karışmış. Hepimiz de katalım ona benliğimizi, bir kat daha, bin kat daha zenginleştirmiş oluruz.

Bir *güldeste* yapmak isterdim, sevdiğim, severek benim ettiğim şiirleri, beyitleri toplayıp da bir güldeste yapmak isterdim. Başaramadım o işi, güçlüğünü anlayıp da korktum. O kadar ki bir şiir defterim vardı, yapacağım güldestenin başlangıcıydı, bıraktım onu da. Yırtıp atmadım, duruyor, biliyorum nerede olduğunu, elimi uzatsam alıvereceğim. Ama yıllardır açmıyorum, karıştırmıyorum, içinde neler var, onu bile unuttuğum oluyor.

Şimdi, doğrusu, seviniyorum bir güldeste yapmadığıma. Siz «Kedi yetişemediği ciğere...» diyeceksiniz. Öyledir belki, elimden gelmediği için güldeste yap-

mayı artık istemediğim doğrudur belki. O kadar da inceden inceye anlamaya çalışmıyorum kendimi. Büğünkü duygularımı, düşüncelerimi bildiriyorum sadece, kaynağı ne olursa olsun? Bir güldeste yapacağım da ne olacaktı sanki? Birtakım şiirlere bağlayacaktım kendimi. Ya dün sevdiklerimi, beğendiklerimi büğün sevmezsem, beğenmezsem? Ya bir gün gelir de «Nesini güzel bulmuşum ben bu beytin? Bak, şurasında da şu kusur var, hiç de iyi söylenilmemiş, sadece bir oyun... Belli, şair ne dediğini pek de düşünmeden yazmış bunu.. Boş bir söz!» dersem? Olur a! Başkalarının yazdıkları içinde değil yalnız, kendi yazdıklarım içinde de büğün yanlış bulduklarım, anlayamadıklarım var, kimine de kızıyorum. Şimdi özene özene yazdığım bu yazıyı da yarın belki beğenmem. «Hele şu yazıya da bakın! Şairlik taslamaya kalkmışım ben bu yazıda! *Nazim*'i, *Necati Cumali*'yı kıskanıyorum gibi lakırdılar söylemişim! Benimmiş, benim olurmuş bütün beğendiğim, sevdiğim şiirler! Söz mü bu da? Edecek başka laf mı bulamamışım?» diyemez miyim?

«Böyle düşünüyorsan, büğün dediklerinden yarın dönebileceğini aklına getiriyorsan, bırak yazı yazmayı! Bağlanmak istemiyormuşsun, dün sevdiğin şiirleri bildirmek kendini bağlamak olurmuş, yazdıkların da seni bağlar, yazma!» diyeceksiniz. Belki... Belki... Ama, doğrusu, pek de haklı olmaz böyle demeniz. Neden mi? Ben yazarken seçmiyorum da onun için. Başlıyorum bir yazıya, sonu ne olacak, iyice bilmiyorum. İyi bir yazı da olabilir, kötü bir yazı da olabilir. İyi ise, birkaç kişi beğenir onu, ben de beğenebilirim, bir gün bir kitabımda bulunmasını isterim. Kötü çıkarsa, ne yapalım? unutulur gider. Güldeste yaparken iş öyle değil.

Onda bir deneme yok, bir seçme var. Önümüzdeki yüzlerce, binlerce şiirden, beyitten birkaçını seçiyorum, «İşte bunlar güzeldir,» diyorum, «Unutma-

yın bunları, siz de okuyun, çevrenizdekilere de okutun,» diyorum. Tanıklık ediyorum onları size gösterirken, tanıklığın sorumundan kaçınıyorum. Kendi yazılarımı sunarken «Ben böyle bir şey karaladım, acaba siz beğenecek misiniz? Bir değeri var mı acaba bunun?» diyorum, bir şüphe var içimde. Oysa bir güldeste sunarken uzun uzun düşündüğümü, öyle seçtiğimi söylemiş oluyorum. Yalnız tanıklık değil, bir yandan da yargıçlık. Kendi yazılarımdan birini, en değersizini beğenmeme bir şey diyemezsiniz, «Ne yapsın? kendi yazmış, onun için de anlayamamış bu yazının boşluğunu. Kuzguna yavrusu güzel gelirmiş...» dersiniz de hoşgörürsünüz. Başkalarının yazdıklarını seçerken yanılırsam, bunu hoşgörmezsiniz...

İyi etmişim bir güldeste yapmadığıma. Biliyorum, birtakım şiirler var defterimde, çok beğenmiştim, sevmiştim onları, şimdi okusam sinirlendirirler beni...

Ne iyi etmişim onları herkese göstermediğime! Şimdi «Ben hiçbir zaman güzel bulmadım onları!» diyebilirim. Bilmem pek de yalan olur mu bu söz?

AK MI, KARA MI?

I

Fransızca bir derginin eleştirme yazılarını okuyordum: eleştirmen incelediği *betiğin* (kitabın) yazarını, kesin bir kanıyı, bir *thèse*'i savunmayıp ele aldığı konu üzerinde düşündüğü için övüyor. Anlaşılan, o yazar aktır karadır diye saplanıp kalmıyor, düşünüp gördükçe akı da söylüyor, karayı da...

Bunu okuyunca Bay *Vedat Günyol*'un kasım ayında *Yeni Ufuklar* dergisinde çıkan *Bölmeli Kafalar* adlı yazısını ansıdım. İlginç bir yazıydı o, türlü bakımdan. O yazıda dediklerini doğru anlayabildimse: Bay *Vedat Günyol* fransızca derginin eleştirmeni gibi değil, kesin bir kanıyı ileri sürmeyip alınan konu üzerinde düşünmeyi, gördükçe akı da karayı da söylemeyi beğenmek şöyle dursun, bir suç sayacak. Ne diyor Bay *Vedat Günyol* o yazısında? Birlikte okuyalım. Baştan sonuna değil, uzun olur, birkaç yerini. Diyor ki:

«Adına aydın dediğimiz kişiler var, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi, düşünce özgürlüğü sayıyorlar. Oysa, buna düşünce bozgunluğu demek daha yaraşır. Birbirine karşıt kavramları aynı zamanda, aynı inanışla düşünmekle fikir yobazlığından sakınacaklarını sananların zavallılığını bir düşünün hele. Ekinli bir kafanın övünebileceği biricik şey. birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermemek, çelişmezlikleri ortadan kaldırmak, kısaca, düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetkisi değil mi?

«Düşüncelerimizi düzene sokmak için elimizde bir ölçü bulunacak. Bu ölçü, uzun bir ekin yolundan geçmiş bir kafanın varacağı birtakım müsbet ilkeler olacak. Bu ilkeler sayesinde her yeni düşünceyi ya benimseyeceğiz, ya kafamızın düzenine aykırı bulup geri çevireceğiz.»

Duralım burada. Doğru değil mi Bay *Vedat Günyol*'un söylediği? Doğru mu, değil mi, kestiremem orasını. Bilirsiniz bence doğru, yanlış pek yoktur. Bir düşünü, bir görüş büsbütün yanlış olabilir mi? Bir kişi inanarak ileri sürüyor onu, demek bir kişiye olsun kendini belirten bir doğru yanı var, biz onu görmüyorsak yanlış olması, büsbütün yanlış olması gerekmez. Bay *Vedat Günyol* gibi olmayalım biz, eski, yeni herhangi bir düşünüyü, bir görüşü «kafamızın düzenine aykırı buluyoruz» diye «geri çevirmeye» kalkmayalım. Ne istediğini anlamaya çalışalım Bay *Günyol*'un. Şöyle kişiler istiyor o, ancak onlara aydın diyecek, yalnız adlarına değil, kendilerine aydın diyecek, gerçekten aydın: oturup uzun uzun okuyacak, gezip yeryüzünü, hiç olmazsa kendi ülkelerini görecek o kişiler, birtakım düşünceleri, ilkeleri inceliyecek, birbirleriyle karşılaştıracak, sonra o görüşlerden birini beğenecek, birbirleriyle çelişmeyen ilkeler seçecek, bağlanacak onlara. Onlardan başkalarına da kapayacaklar kafalarının kapılarını. Sonra başlayacaklar yargılamaya, öğretilerini yaymaya, *«Il pleut des vérités premières, Ouvrez ouvrez vos blancs tabliers...» Verlaine*'in bu *köğükleri* (mısraları) da şimdi nereden geldi usuma? Yeri değil, türkçeye de çevirilemez... Bizim gençliğimizde daha büsbütün unutulmamış bir Fransız eleştirmeni vardı: *Jean Dolent*. Çok sevdiğim bir yazısında *«Önütler* (üstâdlar) *bir inanca bağlanmakla başlar, sonunda şüpheye ererler»* demişti. (Ah! şu *şüphe* kavramına da türkçe bir ad bulabilsek!) Bay *Vedat Günyol* bunun tersini ileri sürüyor: ona göre önütler, ancak gerçek şüpheyle yeti-

nebilecekleri bir araştırma, *anıklanma* (hazırlanma) çağından sonra inanca, kesin kanılara varırlar. Aydınlatırlar artık çevrelerini, birtakım gençler de gözleri parlayarak dinlerler onları, ak önlüklerini açıp onların ağızlarından doğrular, bir düzene dayanan şaşmaz doğrular döküldükçe toplayıverirler. (*Verlaine*'in köğükleri geldi bir yol usuma, asılanmaz olur muyum?)

Dedim, bir güzelliği var bunun da. İnanç dağları yürütürmüş. İnanmış önütlerin yetiştirdiği inanmış kişiler de büyük işler görebilir. Bakın Alamanya'ya, İtalya'ya. Daha birkaç yıl önce oralarda «birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermeyen, çelişmeleri ortadan kaldırmış, düşüncelerini bir düzene sokabilmiş» kimseler buyruklarını yürütüyorlardı. Alamanya yenildi, İtalya yenildi, gene de bir nen kalmadı mı onlarda o önütlerden? Argentin'i iyi bilmiyoruz, orada da *Peron* aksayan çok işleri düzeltti, yoluna koydu deseler şaşmam.

Biliyorum Bay *Günyol*'un düşünüsünde, *görütünde* (idée'sinde) doğru bir yan, bir güzellik bulunduğunu. Hiç değilse bir iç *erincine* (rahatına) kavuşturur kişiyi. Kendi bildiğinden, inandığından başkasını dinlemeyen, beğenmediği düşünülerin gelip de kafa düzenini bozmalarına bırakmayan kişinin erincini düşünün bir. Bir de her türlü düşünün, görüşün doğru bir yanı olduğunu sezip de hiçbirini seçemeyen, birine bağlanınca ötekini geri çevirmekten korkan kimsenin kıvranmasını düşünün. Bozmayalım Bay *Vedat Günyol* gibilerin erincini... Gene de, ne yalan söyleyeyim? imrenmiyorum o erince, kıskanmıyorum Bay *Günyol*'u.

Neden mi? Yaradılışım öyle de ondan olacak. Bay *Vedat Günyol, «Adına aydın dediğimiz kişiler var, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi düşünce özgürlüğü sayıyorlar,»* diyor. Dilediğince kınasın, küçümsesin onları, ben de onlardanım. Yeni, es-

ki her düşünceye açık olmak isterim. Birbirine uysun uymasın. Bir kimsenin dediğini doğru bulursam, onda da bir doğruluk kokusu bulunduğunu sezersem, benim dediklerime uymuyor diye geri mi çevirivereyim onları? Benim dediğime uysun uymasın, bir yeri var onun da bu acunda. Bir örnek söyleyeyim: haksızlığı sevmem (*hak* kavramına da türkçe bir ad bulmalı, daha bulamadık), sevmem haksızlığı, gene de *Goethe*'ye kızmam «Bir haksızlığa katlanmak, düzeni bozmaktan yeğdir,» dediği için. İster miyim haksızlığa katlanmayı? Bana edilen haksızlık da, başkasına edilen de kanatır içimi. Gene de sezerim o sözde bir doğruluk bulunduğunu. Bay *Vedat Günyol*'a uysam köpürmem, sövmem gerektir *Goethe*'ye. Yapamam. Kişioğluna saygım olduğu için yapamam. Doğrunun bir yanlı olduğunu savunmak, kişioğluna saygısızlıktır bence; bir kişioğlunun söylediğinin, düşündüğünün büsbütün yanlış, büsbütün saçma olabileceğini ileri sürmektir.

Özgürlük de değildir. Bir görüşe, bir kanıya saplanıp ondan başkasına kulaklarımızı tıkamak, kafamızın kapılarını kapamak özgürlük olur mu hiç? Kendi kendimizin, en yavuz buyurmanın kulu olmak değil midir? «Yalnız ben düşünürüm!» demek değil midir? Çıkarlarımıza bağlı olmak, duygularımıza bağlı olmak nite bir kulluk, tutsaklıksa, özümüzün kölesi olmaksa, bizim düşüncemizden başka doğru düşünce olmayacağını sanmak da gene öyle bir kulluktur.

Thukydides, «Ben gördüklerimi yazıyorum, ancak ben doğru mu gördüm, bilmem orasını,» dermiş. Kendinden şüphe edermiş. Dediklerinde bir doğruluk payı olacağını bilirim ya, ne yapayım ki uzlaşamam kendilerinden şüphe etmeyenlerle.

Bitirmedim Bay *Günyol*'un yazısı üzerine diyeceklerimi.

Pazar Postası, 1 Ocak 1956

AK MI, KARA MI?

II

Okuyalım daha Bay *Vedat Günyol*'un yazısını. Diyor ki:

«Ahlâk için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Gerek kendi davranışımızı, gerek başkalarınınkini değerlendirmek için elimizde birtakım ilkeler olacak. Sözünü tutmak gibi, güçsüzden yana olmak gibi, insanları birer vasıta derekesine düşürmemek gibi, dünyanın her yerinde, her namuslu insanın vicdanında yeri olan ilkelere bağlanacağız. Bu açıdan bakınca, her davranış bizde ya hayranlık uyandıracak, ya tiksinti.»

Anlaşılıyor: Bay *Vedat Günyol, sağtöre* (ahlâk) alanında, düşünü alanında olduğu kadar da hoşgörür değil. Düşünü alanında —yanlış anlamadımsa— her aydın kişinin doğru bulduğu ilkelere bağlanmasına *boşuğu* (izni) vardı, sağtöre alanında ise üç ilkeyi kesin olarak ileri sürüyor, «dünyanın her yerinde, her namuslu insanın vicdanında» o üç ilkenin yeri olduğunu söylüyor. Demek onlara bağlanmayanları «namussuz» saymaktan çekinmeyecek. Doğrusunu söyleyeyim, birini hiç beğenmedim o ilkelerin. Verdiğimiz sözü tutalım, peki, kişioğlunun bir araç durumuna indirilmesine katlanmayalım, peki. Ancak neden hep güçsüzden yana olalım? İspanya'da iç savaşı olduğu günlerde *Miguel de Unamuno*'ya «Siz hangi yandansınız?» diye sormuşlar, «Hangisi yenilirse ondanım,» demiş. Bunda bir yiğitlik, bir türlü güzellik

olduğu yadsınamaz. Ancak bunu bir sağtöre ilkesi saymak doğru mudur? Güçsüzler, yenilenler hep haklı mıdır? Hani bizde birtakım kişiler var: kim başa geçerse geçsin, büğün tuttukları kimse yarın başa geçsin, ona *karşın* (muhalif) oluveriyorlar. Bay *Vedat Günyol* onlardan mı? Söyledim, bunda da bir türlü güzellik olduğu ileri sürülebilir, gene de doğru bir davranış değildir. Düşünceden çok, duyguya dayanan bir davranış...

Kimi, hangi yanı haklı buluyorsak onu tutmamız gerekmez mi? Hak ile güç biribirinden ayrı değerlerdir. Birleştikleri de olur. Haklının güçlü olduğu görülmemiş midir? Son *acun* (dünya) savaşında Almanya yenildi, İtalya yenildi, demek ki güçsüzmüş onlar, karşılarındakiler güçlüymüş. Bay *Vedat Günyol*, ileri sürdüğü «güçsüz olmak» ilkesi gereğince «Ben şimdi *Hitler*'den yanayım, *Mussolini*'den yanayım,» diyerek onları savunmaya mı kalkacak? Yiğitlik olur doğrusu, *chevalier*'lik olur, ancak doğru olmaz. Bay *Vedat Günyol*'un da böylesine bir yiğitliğe, böylesine bir *chevalier*'liğe kalkacağını sanmıyorum.

Neden böyle uzun uzun durdum bunun üzerinde? Bay *Vedat Günyol*'un, kendi düşündüğü gibi özgür bir aydın olmadığını göstermek için. Nite olacaktı onun istediği özgür aydın? «*Ekinli bir kafanın övünebileceği biricik şey, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermemek, çelişmezlikleri* («çelişmeleri» demek ister) *ortadan kaldırmak, kısaca düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetkisi* («yetki» tilciğinin yeri yok burada, kaldırmak gerektir) *değil mi?*» demiyor muydu? kendisi de biribiriyle uzlaşmayan, biribiriyle çelişen değerlere yer veriyor düşüncesinde. Yalnız o da değil: iki ayrı alanın değerlerini biribirine karıştırıyor. Haklıyı, doğruyu aramak bir düşünce işidir, güçsüze acımak ise olsa olsa duygu buyruklarındandır. Duygulu duygulu konuşmaktan hoşlanıyor Bay *Vedat Günyol*, kurtulamıyor bundan. «Güçsüzden yana

olmak» sözü, yiğitlik dileğiyle kıvranan delikanlıların gözlerini parlatacak iri lakırdılardandır, onu da kullanıveriyor söz arasında. Büyüleyecek o delikanlıları, yanına toplayacak. O söz, öteki düşüncelerine uymuyormuş, ne çıkar? dinleyenler üzerinde etkisi olur ya! yeter bu da...

Sonra ne diyor Bay *Vedat Günyol*? Daha çok *nenler* (şeyler) söylüyor, bırakacağım onları, yalnız biri üzerinde duramadan geçemeyeceğim. «*Müsbet bilgiyle hurafeleri aynı içtenlikle kabul etmek*» sorunu. (Bay *Günyol* «kabullenmek» diyor ya, ben «kabul etmek» diyeyim, «kabullenmek» tilciğinin büsbütün başkadır anlamı.) Bay *Vedat Günyol*'a göre çoğulukta, yarı aydınlarda bir sıkıntı yaratmıyormuş bu. Aydınlara gelince, üzermiş onları. Onlar, ancak kafalarını bölmelere ayırmakla bir yandan bilime, bir yandan da uydurmalara, yalanlara inanabiliyorlarmış. Bay *Vedat Günyol* yukarıdan bakıyor onlara, Monsieur *Jules Romains*'in bir yazısını da anarak inancının bütün gücüyle eziyor onları... Hemen söyleyeyim: Bay *Vedat Günyol*'un «hurafe» dediği kanılara ben de bağlı değilim, ben de sevmem onları. Ancak onlara bağlı olanlar arasında da gerçekten çok değerli kişiler bulunduğunu bilirim. Örneğin büyük bilgin *Pasteur*. (Birtakım ozanlar, öykücüler de sayabilirim, bırakalım onları, *Pasteur* yeter.) Onun gibi bir bilgine yukarıdan bakmamız doğru mudur? Onu anlamaya, bizce biribirlerine uymaz kanıları nite bağdaştırabildiğini kavramaya çalışmamız gerekmez mi?

Bitireceğim sözümü, yalnız şunu da söylemek istiyorum. Bay *Vedat Günyol*'un yazısını okuduktan sonra düşündüm: ben de Bay *Vedat Günyol*'un kınadığı kişilerden miyim? Benim de kafam «bölmeli kafalardan» mı? Bay *Günyol*'un «hurafe» dediği kanılara bağlı değilim, elimden geldiğince savaşırım onlarla. Örneğin, ben *Vedat Günyol*'un yerinde olsam, «*İlet gözyaşlarımı, rahmetimi, —Mekânı cennet olsun kal-*

bince—... Nur yağsın kabrine inceden ince» köğüklerini, güzel bulsam da, o kanıların birer yankısı olduğum için dergiye almazdım. O kanılarla savaşan bir yazıdan sonra onları yayan, yankılayan köğüklerin ne yeri var? *Atatürk*'ü kendi inançlarımıza uyacak yırlarla övmeliyiz. O bakımdan bölmeli değil benim kafam...

Gene de bölmeli. Hiçbir düşünüyü yanlıştır diye kolay kolay atamam. Aktır, karadır diye kestiremem. Bilirim ki ak dediğimizde bir karalık, kara dediğimizde de bir aklık bulunabilir. Ne yapayım? öyledir benim kafamın kuruluşu, karşımdaki kesin bir söz söyledi mi, onun yanlışını, çürütmek istediği düşününün de doğru yanını aramak isterim. Bir betiğimin başına *Jacques Rigault*'nun «*Kesin de söylesem, gene sormaktayım*» sözünü almıştım. Ben de sormaktan, bulduğumla yetinmeyip gene aramaktan alamam kendimi. Bay *Vedat Günyol* «Bölmeli kafa» diye kınayacakmış beni. Sağ olsun da varsın kınasın!...

Pazar Postası, 8 Ocak 1956

EK

Bitirdim sanıyordum Bay *Vedat Günyol*'un «*Bölmeli kafalar*» adlı yazısı üzerine diyeceklerimi, daha da varmış. Anlatayım. Geçen gün kendi betiklerimden birini, *Ararken'i* karıştırıyordum. *İftira çağı* adlı yazı gözüme ilişti. Bay *Vedat Günyol*, 'Ufuklar' dergisinin eylül 1952 sayısında, ötekine berikine kara sürmeyi, «iftira»yı bir savaş aracı diye kullananlardan yakınmış, ben de bunun üzerine yazmışım o yazıyı. 'Ufuklar' dergisinin o sayısını saklamış olsam ne iyi ederdim! Şimdi bir daha okurdum Bay *Vedat Günyol*'un dediklerini. Saklamadım, ancak kendi yazımı okuyabiliyorum. O da yeter büğünlük.

Bay *Vedat Günyol* yakınmış ötekine berikine kara sürmeye kalkanlardan. O kötü huydan silkinmenin yolunu da bulup göstermiş: «*Ancak insanı her şeyin ölçüsü sayan geniş humanizma terbiyesi uzaklığı, onunla birlikte iftirayı tesirsiz bırakabilir. Çünkü kültür insana çeşitliliği sevdirir*» demiş. 1952'den beri çok değişmiş Bay *Vedat Günyol*: o günlerde çeşitliliği sevmeyi bir üstünlük, bir erdem sayarmış, şimdi öyle düşünmüyor, «kafaların bölmeli» olmasına *boşuğu* (izni) yok. Kafaların bölmeli olması çeşitliliği sevmekten başka nedir ki? Kafaların bölmeli olması demek, kendi düşündüklerimizin, inandıklarımızın yanında başka düşüncelere, başka inançlara da yer vermek, onları da anlamaya çalışmak değil midir? Uzaklık, Bay *Vedat Günyol*'un yakındığı uzaklık, böyle kalkmaz mı?

Değiştiği için, büğün dedikleri dün dediklerine uymadığı için takılacak, taş atacak değilim. Severim böylesine değişenleri: düşünüler acununda bir yere

saplanıp kalmadıklarını, ellerinden geldiğince her yanı dolaştıklarını gösterir. Dünkü söyledikleri büğün söylediklerini tutmuyor da demeyeceğim: iki görüşün hiçbir yerde birleşmediğini, birleşemeyeceğini ileri sürmek için çok düşünmek, çok araştırmak gerektir. İvediye gelmez böyle işler. Anlıyorum Bay *Vedat Günyol*'un değişmesini, belki gerçekten yok bile o değişme. «*Düşüncelerimizi düzene sokmak için elimizde bir ölçü bulunacak. Bu ölçü, uzun bir ekin yolundan geçmiş bir kafanın varacağı birtakım müsbet ilkeler olacak,*» demiyor mu yeni yazısında? Kendisi de geçmiş o uzun ekin yolundan, dolaşmış düşünüler acunun her yanını, seçeceğini seçmiş, balını toplamış arı gibi dönmüş artık kovanına. İyi, iyi ya, gene de şaşıyorum. Kovanına dönmüş, peteklerini doldurmaya başlamış olmasına değil, dışarıda dolaşanları, bulduklarıyla yetinmeyip daha da arayanları kınamasına, onlara köpürmesine şaşıyorum. Ekin yollarında uzun uzun gezindiği günlerden hiçbir anı kalmadı mı kendisinde? Büsbütün mü unuttu öyle daldan dala konmanın tadını, anlamak istemiyor bir kovana kapanmayanları, uzak onlardan, çok uzak... Demek ki dünkü kendini, kendisinin dünkü durumunu anlamıyor, ondan uzaklaşmış, bir anı bile saklamamacasına uzaklaşmış. Buna şaşıyorum... İnanmayın, kolay kolay şaşmam ben. Geniş bir *ekinin* (kültürün) de kişiyi bir görüşe saplanıp başka her görüşü kötülemekten, *bağnazlıktan* (taassuptan) kurtaramayacağını o *'İftira Çağı'* adlı yazımda da söylemişim...

Bununla da kalmıyor *Vedat Günyol*. Bana öyle geliyor ki ekini, geniş ekini de gerekli görmüyor artık, iyilikten çok, en aşağı iyiliği kadar *dokuncası* (zararı) da olduğunu söylüyor. Monsieur *Jules Romains*'i tanık gösteriyor bunun için. Diyor ki: «*Aydın kafasındaki bu düşünce bozgunluğu nereden geliyor? J. Romains, bu bozgunluğu, kültürün kökleşip katılaşmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak görü-*

yor. Ona göre, bir kültür ne kadar uzun ömürlü olursa, çeşitli çağlardan gelen ve bir arada yaşamalarına imkân olmayan, birbirlerini yoketmesi gereken öğelerin yanyana bulunmalarını o derece kolaylaştırır. Bir kültürün içine tarihe malolmuş ögeler ne kadar sığarsa, o kültür, bu çeşit soysuzlaşmalara o derece açık olur. Çünkü bu ögelerin bir bir etkisi altında kalır, çok geçmeden de —ne yazık ki— hiçbir taraf tutmadan, en ufak sistemli bir seçime sapmadan, hiçbir değer ölçüsüne varmadan onları taklit eder, yeniden moda haline sokar, diriltir.»

Monsieur *Jules Romains* bunu hangi yazısında söylemiş bilmiyorum, Bay *Vedat Günyol*'un anlattığı gibi alıyorum. Bay *Vedat Günyol* doğru bulmuş, benimsemiş bu görüşü. Ekini pek gerekli bulmadığım, bir bakıma dokuncalı sandığını bundan çıkarıyorum. Yanıldığımı söyleyebilir, «Ben ancak ekinin tarihe malolmuş ögelerini sürükleyip getirenine karşıyım, onu dokuncalı buluyorum» diyebilir. Ne yapalım ki ekin de budur işte: kişioğlunun yalnız bugün bildikleri, bugün inandıklarıyla yetinmeyip geçmişteki düşünülerine, beğenilerine, inançlarına da ilgilenmek, kişioğlunu elimizden geldiğince bütünü ile kavramaya özenmek demektir. Bir yana, bir öğretiye saplanan kimse bilgin olabilir, yaratıcı olabilir, büyük de olabilir, ancak ekinli bir kişi, ekini sever bir kişi sayılamaz. «Bütün doğrular bizim öğretimizde vardır, ona uymayan varsa hepsine tıkayın kulaklarınızı,» demeye varır bu. Geçen yüzyıl Fıransız romancılarından biri, *Charles Louis Philippe*, pek incelmiş kişilerden yakınarak «*Ah! Bir Yabanlar* (Barbare'lar) *Çağı gelse!*» dermiş. Bay *Vedat Günyol*'un dediklerinden anladığıma göre Monsieur *Jules Romains*'in yazısında o dileğin bir yankısı olacak. 'İftira çağı' mı, 'Yabanlar çağı' mı? İkisi bir arada: yabanlıkla ötekine berikine kara sürmek, kolayca bağdaşırlar biribiriyle.

Pazar Postası, 15 Ocak 1956

İNANMAK

Bilirim ben de inanmanın gerekli olduğunu: bir inana bağlanıp sevdiğimiz, değerli saydığımız nemiz varsa onun yoluna koymanın kişioğlu için bir boyun borcu olduğunu bilirim. Yeryüzünde geçireceğimiz şu uzun mu, kısa mı, kestirilemez sürede, günümüzü gün etmekten üstün bir dileğimiz, kendimizi aşan bir kaygımız olmayınca, bizi *yılkılardan* (behimelerden) ayıracak ne kalır?

Bu acunun bir özü, anlamı yoktur belki, nedense varoluvermiştir de, gene nedense yitip gidecektir. Belki de salt bir düştür... Olsun! Kişioğlu nice değerlerle doldurmuş, bezemiştir o boşluğu. Doğanın bağışladığı yaşama ile yetinmemiş, onu kendince iyileştirmeye, güzelleştirmeye, kendine daha yaraşır bir duruma yükseltmeye çalışmıştır. Çevresinde ne bulduysa hepsinin geçici olduğunu görmüş, kendisinin de onlar gibi çözülüp bozulacağını anlamış, yıkıcı güçlerin işleyemeyeceği varlıklar bulunmasını istemiştir. Düşünmüştür kişioğlu, düşündükçe de birtakım 'doğru'lar bulup onlara inanmış, bağlanmıştır. Düşünmekte, düşüncesiyle doğrulara ermektedir kişioğlunun yüceliği.

Nelerdir o inanacağımız, bağlanacağımız doğrular? Bize başkalarının öğrettiklerine, dışarıdan öğretilenlere mi inanacağız? Doğrularını kendi bulmaya çalışmayıp da onları başkalarından, dışarıdan bekleyen kişi, duyduklarına inanan, bir de kendi usunun, ne denli *enez* (zayıf) olursa olsun kendi usunun incelemesinden geçirmeksizin inanan kişi, yalana da ka-

nabileceğini göstermiş olmaz mı? İnanmak değildir gerekli olan, inanmak değildir güzel olan; gerekli olan, doğruyu bulup, içinize sindirip ona inanmaktır. Güzellik, bizi doğruya bağlayan duyguda değil, doğrunun kendisindedir. Yalana inanmanın yoktur bir güzelliği. Kendi kendimize bulmadan, kendi usumuzun incelemesinden geçirmeksizin benimseyeceğimiz doğrular da bizim için belki birer yalan olmaktan kurtulamaz. Usumuzla değil de gönlümüzle inanmalıymışız, doğrular bizim usumuza işleyemese bile gönlümüze doğar, gönlümüzü sararmış... Kapılmayalım öyle sözlere; kişioğlunda yoktur öyle bir ikilik, usu ile gönlü iki ayrı *nen* (şey) değildir. Usumuzun *taplamadığı* (kabul etmediği) bir doğruya, gönlümüze doğdu, gönlümüzü sardı diye inanıyorsak bilin ki ya bir korkumuzdandır, ya bir çıkar aradığımız içindir. Bize dışarıdan öğretilenler, düşüncemiz dışındaki benliğimizi, karanlık benliğimizi yıldırmıştır, bir yandan da düşüncemizin, usumuzun iyi bulmadığı birtakım eylemlerimiz, birtakım suçlarımız olmuştur. Bizi yıldıran görünmez güçlerden, kötülüklerimizin sonuçlarından korunmak için bağlanacağımız doğrular, bizim öz doğrularımız değildir. Onlara düşüncemizle değil, korkularımızla varmışızdır. Korku ise, kişinin yalnız kaldığı *öylerde* (zamanlarda) uğradığı korkular ise bir çeşit sayrılıktır, sayrılık da —ne türlüsü olursa olsun— düşünme gücümüzü enezletir, doğruyu bulmasına komaz. *Pascal*, korkularını yenebildiği, sayrılıklarından kurtulabildiği öylerde büyük bir sayıbilimcidir, düşüncesinin de tapladığı doğrular bulur, korkularını yenemediği sayrılığının tutsağı olduğu öylerde ise dışarıdan bellediklerine bağnazlıkla, sinirleriyle tutunur, düşüncesinin gene de onlara karşı koyduğunu görünce «*Yılkılaşalım,*» der (Abêtissonsnous).

İnanmak, kişioğluna yakışan şu güzel inanmak, korkularımızın doğurduğu, ya bir ölen umudumuzun

aşıladığı doğrulara değil, düşüncemizin bulduğu, benimsediği, incelemesinden geçirip de gerçekten kandığı doğrulara inanmaktır. Sevdiğimiz, değerli saydığımız nemiz varsa o doğrunun yoluna koyduk mu, gerçekten onun yoluna koymuşuz demektir, yoksa onun bizi koruyacağı yıldırıcı güçlerin, onun bize sağlayacağı ödenlerin yoluna koymuş oluruz. Gerçek inan ne bir sığınaktır, ne de bir öden umududur.

«İnananlar mutludur,» diyorlar da onun için düşündüm bunları. Öyle diyenler çevrelerindekileri doğruyu aramaya, bulacakları doğrulara bağlanmaya çağırmıyorlar, ancak mutluluk arkasından koşmayı öğütlüyorlar. İnanmak kişioğluna bir mutluluk verebilir; düşünmüş, doğruyu bulmuş kişide bir 'sevinç', büyük sevilerin getirdiğine benzer şu üzse, yandırsa bile gene kendine sevinç dedirten duygu belirebilir, ona bir diyeceğim yok. Ancak mutluluğu, inanmanın ereği diye göstermeyi anlayamıyorum. İnandığım doğrunun beni mutluluğa değil de mutsuzluğa götüreceğini bilirsem, yüz mü çevireceğim ondan? Kişioğlu, inandığı doğrular uğrunda yalnız yeryüzünde acılara katlanmakla kalmaz, tamunun sonsuz odlarında yanmayı da göze alır. Gerçek inan bize benliğimizi de, yarın ne olacağımızı da düşündürmeyip bizi yalnız kendisine bağlayan inandır. Nemiz varsa onun yoluna koymak... Mutluluk kaygısını da onun yoluna koymamız gerektir.

SON

BU KİTAPTA GEÇEN ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Aristo 36
Aristophanes 38
Aristoteles 63
Atatürk 158
Baki 65, 145
Balzac 70, 89
Berthelot, Philippe 96
Breal, Auguste 96
Briand 119
Camus 62
Caldwell 62
Cicero 135, 137
Claudel, Paul 35
Comte, Auguste 56
Copeau, Jacques 28
Cumalı, Necati 147, 149
Dante 46, 70
Dolent, Jean 152
Dostoyevski 70
Doyle, Conan 78
Dumas, Alexandre 78
Eflatun 136
Emrullah Efendi 44
Eruygur, Necdet 57, 58
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 59, 66
Faulkner 62
Fikret, Tevfik 26, 95
Fuzuli 144
Galilei 141
Gide 62, 101
Goethe 50, 154
Günyol, Vedat 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161
Hemingway 62
Herakleitos 94
Hitler 156
Homeros 70, 135, 137
Hugo 46
Kafka 62
Namık, Kemal 51
Koestler 62
Mallarme 37, 39
Mauriac 62
Moliere 144
Montaigne 144
Montherlant 62
Mussolini 156
Naci, Fethi 62, 63, 64
Nazim 147, 149
Nefi 144
Pascal 163
Pasteur 157
Peron 153

Picasso 53
Platon 39
Proust 78, 89
Rabelais 43
Rigauld, Jacques 158
Romains, Jules 157, 161
Ronsard 144, 145
Saint-Exupéry 62
Sartre 62
Scève, Maurice 37
Selim III 143
Seyfettin, Ömer 46
Shakespeare 22, 30, 32, 36, 43, 45, 51, 54, 55, 69, 70, 88
Sophokles 135, 136, 137
Steinbeck 62
Stendhal 31, 46, 48, 78, 89
Sungur, Sadettin 66, 67, 68, 69, 70, 71
Süleyman, Koca Hakan 65
Thukydides 154
Tolstoy 78, 89
Türkmen, Tufan 49, 50, 51, 52 53, 54, 55, 66
Unamuno, Miguel de 155
Veraldi, Gabriel 121
Vergilius 135, 137
Verlaine 152, 153
Voltaire 50, 144

İÇİNDEKİLER

Nurullah Ataç 5
Prospero İle Caliban ve Söz Arasında 9

PROSPERO İLE CALİBAN 17
Prospero ile Caliban 19
Yazar ile İşçi 65
Yoksulluk 86
Gelenek 94

SÖZ ARASINDA 99
Gençlere Öğüt 101
Yaşlılar Gençler 104
Ilımlı Devrim 106
Okumak 109
Dayanışma 113
Nasıl Okuyorlar 117
Yazar ile Eleştirmen 121
Dil 125
Batıya Doğru 129
Münazara 132
Batı Kafası 135
Övülmek 139
Yeni Yazı 143
Güldeste 147
Ak mı Kara mı 151
Ek 159
İnanmak 162

Özel Adlar Dizini 165

Ataç

PROSPERO ile CALİBAN

Ataç (1898-1957), ilk yazılarından başlayarak edebiyatımızdaki yenilik hareketlerinin bir öncüsü olarak göründü. Okurunu uyaran, benimsenmiş yargıları yeniden tartışma gündemine getiren, uyarıcı, düşündürücü sorular soran bir eleştiri ve deneme anlayışının temsilcisiydi. Orhan Veli ve arkadaşlarının başlattığı yeni şiir akımının geniş kitlelerce tanınıp sevilmesinde Ataç'ın çabaları büyüktür. Dilimizin arınıp, gelişip, zenginleşmesinde öncülük payı **Ataç**'ındır. Dilimizdeki yabancı kökenli eski sözcüklere sürekli yeni karşılıklar bulmaya, yeni sözcükler türetmeye çalıştı. Bu konuda çok da başarılı oldu. Bugün günlük konuşma ve yazı dilimize girmiş pekçok sözcük onundur. Dilimizi bu kadar güzel kullanan, dilimize yeni anlatım olanakları kazandıran bu büyük ustanın yazdıkları nicedir ortalarda görünmüyordu. **Ataç**'ı yeniden gündeme getirmeyi bir görev bildik. Bu kitapta, konu bütünlüğü taşıdığı için **Prospero ile Caliban** ve **Söz Arasında** adlı iki kitabını biraraya getirdik. Kitaplarına girmiş, girmemiş bütün yazılarını yeni bir düzenlemeyle birer birer yeniden yayımlamaya çalışacağız. Bir kuşağı o beslemiş, o eğitmiş, o eleştirmişti. Yazılarının yeniden gündeme gelmesiyle **Ataç**'ın yeni kuşaklar üzerinde de etkili olacağına inanıyoruz.

89.34.Y.0162.0001
ISBN.975.510.019.9

KDV içindedir